

T.C.

**ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

**AVRUPA BİRLİĞİ-TÜRKİYE İLİŞKİLERİNDE LOBİCİLİK
FAALİYETLERİNİN ROLÜ VE SİYASETE ETKİLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GAMZE AYDIN

TEZ DANIŞMANI

DR. ÖĞR. ÜYESİ DİDEM SAYGIN

ÇANAKKALE – 2022

T.C.

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

**AVRUPA BİRLİĞİ-TÜRKİYE İLİŞKİLERİNDE LOBİCİLİK
FAALİYETLERİNİN ROLÜ VE SİYASETE ETKİLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GAMZE AYDIN

TEZ DANIŞMANI

DR. ÖĞR. ÜYESİ DİDEM SAYGIN

ÇANAKKALE – 2022

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

tarafından yönetiminde hazırlanan ve tarihinde aşağıdaki jüri karşısında sunulan başlıklı çalışma, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nda olarak oy birliği ile kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmza

(Danışman)

.....
.....
.....

Tez No :

Tez Savunma Tarihi :

.....

Enstitü Müdürü

.../...2022

ETİK BEYAN

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kuralları'na uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi taahhüt ve beyan ederim.

../2022

TEŞEKKÜR

Bu tezin gerçekleştirilmesinde, tım s ure boyunca deneyimlerini benimle paylaŐan değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Didem SAYGIN'a, tez çalıŐmam boyunca desteğini eksik etmeyen sevgili anne ve babama, hayatımın her evresinde varlığını hissettiğim kardeŐim İbrahim Aydın'a ve her zaman yanımda olduğunu hissettiren niŐanlım elik elikoğlu'na yanımda oldukları için sonsuz teŐekk urlerimi sunarım.

Gamze AYDIN

anakkale, Ağustos 2022

ÖZET

AVRUPA BİRLİĞİ-TÜRKİYE İLİŞKİLERİNDE LOBİCİLİK FAALİYETLERİNİN ROLÜ VE SİYASETE ETKİLERİ

Gamze AYDIN

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Didem SAYGIN

18/11/2022, 121

Günümüzde karar mekanizmalarını çıkarlar doğrultusunda etkileme gereksinimlerinin meydana gelmesiyle oluşan lobcilik kavramı AB-Türkiye ilişkilerinde önemli bir alana sahip olmuştur. Lobilerin Avrupa Birliği (AB) karar alma mekanizmalarındaki rolü AB düzeyindeki lobciliğin temel unsurunu oluşturmaktadır.

1959 yılından bugüne AB-Türkiye ilişkilerinin yıllardır süregelen bir geçmişi bulunmaktadır. Türkiye'nin, AB ile gerçekleştirmek istediği siyasi bütünleşme konusunda atılacak adımların çıkarlar lehine olması lobcilik faaliyetlerinden geçmektedir. Dünya nüfusunun büyük kısmını oluşturan AB'de lobcilik Türkiye'nin üyelik sürecinde en çok anılan kavramlardan biridir. AB-Türkiye ilişkilerinde lobcilik, kararları kendi çıkarları doğrultusunda etkilemeye çalışarak ilişkilerin seyrini değiştirebilmektedir. Türkiye'de meydana gelen siyasi olaylar AB ile ilişkileri iniş çıkışlı bir sürece sürüklemekte ve lobi olgusu burada önemli bir işlev üstlenmektedir. Bu bağlamda çalışmada ön plana çıkarılan konu siyasi dalgalanmaların AB-Türkiye ilişkilerine etkisinin lobcilik perspektifinden incelenmesi olmuştur.

Tez çalışmasının amacı, geçmişten günümüze siyasi olayların yön verdiği AB- Türkiye ilişkilerinde lobciliğin üyelik sürecindeki konumunu ortaya koymaktır. Bununla birlikte AB ve Türkiye'nin lobi yapmada ilişkiler üzerindeki etkisi karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Bu çerçevede Türkiye'de 1960-2022 dönemini kapsayan siyasi olayların Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecine etkisi incelenmiştir. AB ve Türkiye'de lobcilik olgusu tarihsel süreç ve yasal düzenlemeler üzerinden ele alınarak AB lobileri ve Türk lobi örnekleri ile desteklenmiştir. Ermeni ve Yunan lobileri başta olmak üzere AB'de lobciliğin Türkiye'ye etkileri ile Türkiye'de lobciliğin AB'ye etkilerinin karşılaştırmalı analizi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Lobicilik, Avrupa Birliği, ıkar Temsili, Siyasi olaylar, AB- Türkiye İlişkileri.

ABSTRACT

THE ROLE OF LOBBYING ACTIVITIES IN EUROPEAN UNION-TURKEY RELATIONS AND ITS EFFECTS ON POLITICS

Gamze AYDIN

Çanakkale Onsekiz Mart University

School of Graduate Studies

Public Administration Department Master's Thesis

Advisor: Assistant Professor Didem SAYGIN

18/11/2022, 121

Today, the concept of lobbying, which has emerged as a result of the need to influence decision mechanisms in line with interests, has an important area in EU-Turkey relations. The role of lobbies in European Union (EU) decision-making mechanisms constitutes the basic element of lobbying at EU level.

Since 1959, EU-Turkey relations have a long history. The steps to be taken regarding the political integration that Turkey wants to realize with the EU are in favor of the interests, through lobbying activities. Lobbying in the EU, which constitutes the majority of the world's population, is one of the most mentioned concepts in Turkey's membership process. In EU-Turkey relations, lobbying can change the course of relations by trying to influence decisions in line with its own interests. Political events taking place in Turkey drag the relations with the EU into a fluctuating process and the lobbying phenomenon plays an important role here. In this context, the subject highlighted in the study was the examination of the effect of political fluctuations on EU-Turkey relations from the perspective of lobbying.

The aim of the thesis is to reveal the position of lobbying in the membership process in EU-Turkey relations, which has been shaped by political events from past to present. In addition, the effect of the EU and Turkey on lobbying relations has been analyzed comparatively. In this context, the effect of political events covering the period of 1960-2022 in Turkey on Turkey's EU membership process has been examined. The phenomenon of lobbying in the EU and Turkey has been handled through the historical process and legal regulations and supported by examples of EU lobbies and Turkish lobbying. A comparative analysis of the effects of lobbying in the EU on

Turkey, especially in the Armenian and Greek lobbies, and the effects of lobbying in Turkey on the EU has been made.

Keywords: Lobbying, European Union, Representation of Interest, Political events, EU-Turkey Relations.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
JÜRİ ONAY SAYFASI.....	i
ETİK BEYAN.....	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR.....	xii
BİRİNCİ BÖLÜM	
GİRİŞ	
	1
İKİNCİ BÖLÜM	
KURAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE	
	5
2.1. Lobicilik Kavramı ve Lobiciler	5
2.1.1. Lobicilerin Nitelikleri ve Görevleri	7
2.1.2. Lobiler ve Baskı Grupları Arasındaki Farklar	8
2.2. Lobiciliğin Tarihi Gelişimi ve Yasal Düzenlemeler.....	9
2.3. Lobicilikte Kullanılan Teknikler.....	10
2.3.1. Yüz Yüze İletişim.....	12
2.3.2. Sosyal Lobicilik.....	12
2.3.3. İşbirliği ve Koalisyon.....	13
2.3.4. İstenilen Sonuca Ulaşma Hedefi.....	13
2.3.5. Kamuoyu Yararı.....	13
2.4. Lobicilikte Kullanılan Yöntemler.....	14
2.4.1. Doğrudan Lobicilik.....	14
2.4.2. Dolaylı Lobicilik.....	15

2.4.3. Kolektif Lobcilik.....	15
2.5. Lobciliğin Gerekliği.....	16
2.5.1. İstenilen Sonuca Ulaşma Hedefi.....	16
2.5.2. Bilgi Sunma.....	17
2.5.3. Gündemi Belirleme İsteği.....	17
2.6. Siyasal İktidarı Etkileme Yöntemi Olarak Lobcilik.....	18
2.7. Yasama Sürecini Etkileme Yöntemi Olarak Lobcilik.....	20

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

22

AVRUPA BİRLİĞİ-TÜRKİYE İLİŞKİLERİ VE SİYASİ DALGALANMALARIN LOBİCİLİK İLE İLİŞKİSİ

3.1. AB-Türkiye İlişkileri Siyasal Sürecine Bakış.....	23
3.2. AB-Türkiye İlişkilerine Lobcilik Perspektifinden Bakış.....	27
3.3. AB’de Lobi Faaliyetlerine İlişkin Düzenlemeler.....	30
3.4. Türkiye’de Lobi Faaliyetlerine İlişkin Düzenlemeler.....	31
3.5. 1960-1980 Dönemi AB-Türkiye İlişkileri ve Lobciliğe Bakış.....	32
3.5.1. 27 Mayıs 1960 İhtilali ve Lobilerin Etkisi.....	32
3.5.2. 12 Mart 1971 Muhtırası ve Lobilerin Etkisi.....	36
3.5.3. 20 Temmuz 1974 Kıbrıs Harekatı ve Lobilerin Etkisi.....	37
3.5.4. 12 Eylül 1980 Darbesi ve Lobilerin Etkisi.....	39
3.6. 1980-2000 Dönemi AB-Türkiye İlişkileri ve Lobciliğe Bakış.....	42
3.6.1. 1994 Ekonomik Krizi ve Lobilerin Etkisi.....	43
3.6.2. 1999 Marmara Depremi ve Lobilerin Etkisi.....	44
3.7. 2000-2022 Dönemi AB-Türkiye İlişkileri ve Lobciliğe Bakış.....	45
3.7.1. 2008 Ekonomik Krizi ve Lobilerin Etkisi.....	47
3.7.2. 2011 Suriye Krizi ve Liderlerin Söylemlerinde Lobilerin Etkisi.....	48
3.7.3. 2013 Geri Kabul Anlaşması ve Lobilerin Etkisi.....	52
3.7.4. 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi ve Lobilerin Etkisi.....	53

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ-TÜRKİYE İLİŞKİLERİNDE LOBİCİLİĞİN KARŞILIKLI ETKİSİ 56

4.1. AB’de Lobcilik Olgusuna Bakış.....	57
4.1.1. AB’de Lobciliğin Oluşumu.....	59
4.1.2. AB ve Lobiler.....	61
4.2. Türkiye’de Lobcilik Olgusuna Bakış.....	61
4.2.1. Türkiye’de Lobciliğin Oluşumu.....	62
4.2.2. Türkiye’deki Lobiler.....	64
4.3. AB’de Lobciliğin Türkiye’ye Etkisi.....	65
4.3.1. AB’de İslamofobi ve Müslümanlara Yönelik Lobiler.....	67
4.3.2. AB’de Sözde Ermeni Soykırımını Destekleyen Lobiler.....	72
4.3.3. Yunanistan ve Güney Kıbrıs’a Yönelik AB Lobileri.....	75
4.4. AB’de Yunan Lobilerinin Türkiye’ye Etkisi.....	77
4.5. AB’de Ermeni Lobilerinin Türkiye’ye Etkisi.....	79
4.6. Türkiye’de Lobciliğin AB’ye Etkisi.....	82
4.6.1. Kıbrıs Sorununa Karşı Türk Lobileri.....	84
4.6.2. Sözde Ermeni Soykırımına Karşı Türk Lobileri.....	86
4.4.3. Mülteci Krizine Karşı Türk Lobileri.....	87
4.6.4. Almanya’da Türk Vatandaşları ve Türk Dernekleri.....	90
4.7. Yunan ve Ermeni Lobilerine Karşı Türkiye’nin Lobi Etkisi.....	92
4.8. AB’de Türkiye’nin Lobi Gücü.....	93

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ 96

KAYNAKÇA 101

ÖZGEÇMİŞ 1

SİMGELER VE KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABAD	Avrupa Birliği Adalet Divanı
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AÇEV	Anne Çocuk Eğitim Vakfı
AEC	Avrupa Tüketici Derneği
AER	Avrupa Bölgeler Meclisi
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AİHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AKÇT	Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
AMCHAM	Amerikan Ticaret Odası Avrupa Komitesi
AKP	Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP	Anavatan Partisi
AP	Avrupa Parlamentosu
ATAA	Assembly of Turkish American Associations
BM	Birleşmiş Milletler
CEC	Avrupa İdareciler Konfederasyonu
CEDAG	Gönüllü Organizasyonlar Avrupa Derneği
CEMP	Avrupa Belediyeler ve Bölgeler Konseyi
CENPO	Kar Amacı Gütmeyen Organizasyonlar
CEPLIS	Liberal Meslek Dalları Avrupa Konseyi
CESI	Bağımsız İşçi Birlikleri Konfederasyonu
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
DİSK	Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
DSP	Demokratik Sol Parti
EEB	Avrupa Çevre Bürosu
EEG	Avrupa Yatırım Grubu
ERT	Avrupa Sanayici Platformu
ETUC	Avrupa İşçi Birlikleri Konfederasyonu
EUROCADRES	Avrupa Profesyonel İdareciler Konseyi
EUROCITIES	Avrupa Şehirleri
EUROCOOP	Avrupa Topluluğu Tüketici Kooperatifleri

FAAE	The Forum Armenian Associations in Europe
FOEE	Avrupa Dünya Dostları
GKRY	Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
HAK-İŞ	Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu
KAGİDER	Kadın Girişimcileri Deneği
KKTC	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KOB	Katılım Ortaklığı Belgesi
MGK	Milli Güvenlik Konseyi
MÜSİAD	Müstakil Sanayi ve İşadamları Derneği
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
OECD	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
SHP	Sosyal Demokrat Halkçı Parti
SODEP	Sosyal Demokrat Parti
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
STRF	İsveç Türk Federasyonu
TADF	The Federation of Turkish American Associations
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCC	Turkish Cultural Center
TEMA	Türkiye Erozyonla Mücadele Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma
TGD	Almanya Türk Toplumu
TOBB	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TRF	Türk Dernekleri Federasyonu
TSK	Türk Silahlı Kuvvetler
TUF	Avrupa Gençlik Derneği
TÜBİTAK	Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TÜDAY	Türkiye-Almanya İnsan Hakları Derneği
TÜGİAD	Türkiye Genç İş İnsanları Derneği
TÜSİAD	Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği
UNICE	Avrupa Sanayici ve İşverenler Konfederasyonlar Birliği

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Demokratik devletlerin günümüzdeki en belirgin özelliği düşünce özgürlüğüne gösterdikleri değerlerdir. Düşüncelerin rahatlıkla ifade edilebildiği bir durumda kişi veya gruplar kararları kendi çıkarları doğrultusunda etkileme çalışmaları içine girmektedir. Tez çalışmasının temeli AB-Türkiye ilişkilerinde Türkiye'nin AB'ye katılmamasında lobicilik faaliyetlerinin etkisinin olup olmadığıdır. Lobicilik konusunun çok sık çalışılmamış olması ve uzun süredir Türkiye'nin AB'ye üye olamamasında lobilerin yetersiz kalması çalışmanın temel sorularını oluşturmaktadır. Öncelikle bu noktada AB-Türkiye ilişkilerinde lobiciliği ölçebilmek için bilgi verilmiş ve sonrasında lobiciliğin uygulama alanına değinilmiştir. Daha sonra siyasi dalgalanmalarda lobiciliğin etkisine bakılarak özellikle son bölüme zemin hazırlamak amaçlı yazılmış olup Türkiye'nin 1960'dan günümüze siyasi dalgalanmalarına lobicilik perspektifinden bakılmıştır.

Tez çalışmasının ilk kısmında lobicilik kavramı ve lobicilerin nitelikleri üzerine araştırma yapılmıştır. Lobiler, geçmişten günümüze tarihsel süreç incelenerek günümüze dek meydana gelen evrilmeler ve yasal düzenlemeler üzerinden ele alınmıştır. Bununla birlikte lobi yapmada gerekli yöntemler incelenerek lobiciliğin önemini ortaya koymak hedeflenmiştir. Lobiler faaliyetlerini sürdürürken siyasal iktidar ve yasama organını hedef almaktadır. Karar verme mekanizmalarına yönelik gerçekleştirilen tüm çalışmalar lobicilik adıyla anılmaktadır. Buna bağlı olarak lobi yapmanın özellikle siyasi organları nasıl etkilediği üzerinde durulmuştur.

Lobicilik, karar verme mekanizmaları üzerinde baskı oluşturmayı ve çıkarlar lehine hareket etmeyi hedefleyen, toplum ile siyasiler arasında bir bağlantı noktası niteliğindedir. Lobicilik kavramı en genel anlamıyla bir karara veya siyasal iktidara karşı durarak isteklerini dile getirme biçimi ve kişisel, ticari veya yönetsel kararları etkileme hareketidir. Lobicilik ile benzer nitelikler taşıyan baskı grubu kavramı ise yalnızca çıkarlara uygun yasaların hazırlanması ve kabul edilmesi konusunda faaliyet gösteren etkinliklerdir. Uluslararası sistemde gün geçtikçe değişim gösteren siyasi yapılanmalar, siyasi karar alma mekanizmalarını etkilemeye yönelik etkinliğiyle lobilerin önemini ortaya koymaktadır.

1959 yılından bugüne AB-Türkiye ilişkilerinin yıllardır süregelen bir geçmişi bulunmaktadır. Türkiye'nin, AB ile gerçekleştirmek istediği siyasi bütünleşme konusunda atılacak adımların çıkarlar lehine olması lobcilik faaliyetlerinden geçmektedir. Bu kapsamda tez çalışmasında kuramsal çerçevenin iyi algılanabilmesi açısından öncelikle lobcilik kavramının tanımı yapılmış ve devamında AB-Türkiye ilişkileri üyelik sürecinde yaşanan siyasi gelişmelere yer verilmiştir. Türkiye'de geçmişten bugüne yaşanan bu gelişmeler Türkiye'nin, AB platformunda lobcilik olgusuna yönelik etkinliğini artırmasını zorunlu kılmıştır. Bu nedenle tez çalışmasının üçüncü bölümünde AB-Türkiye ilişkilerinin ortaklık başvurusundan bugüne Türkiye'de yaşanan siyasi dalgalanmalar ile liderlerin söylemleri ele alınarak, üyelik sürecine etkileri lobcilik perspektifinden incelenmiştir.

Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecinde meydana gelen siyasi dalgalanmalar, 1960-2022 arası dönemi kapsayacak biçimde geniş yer almıştır. Türkiye'de yaşanan siyasi darbeler ile AB- Türkiye ilişkilerini etkisi altına alan siyasi olaylarda ilişkilere yönelik gerçekleştirilen lobi faaliyetleri incelenmiş, Türkiye'nin AB üzerindeki lobi faaliyetlerinin Birlik ile ilişkileri yönlendirme de etkili olup olmadığı sorusuna yanıt aranmıştır. Karar mekanizmalarında etkin olabilme öncelikle AB üyesi ülkeler ile ortak bir tutum içinde hareket etmeyi öngörmektedir. Fakat Türkiye, AB'ye üyelik sürecinde uluslararası platformlarda dönem dönem engellerle karşı karşıya kalmıştır. Bunun en temel nedeni Türkiye'nin siyasi ve ekonomik yapısını derinden etkileyen darbeler, ekonomik krizler, Kıbrıs sorunu, Ermeni soykırımı iddiaları, mülteciler, İslamofobi gibi konuların üyelik sürecinde sık sık gündeme geliyor olmasıdır. AB ve Türkiye'de lobi faaliyetlerine ilişkin düzenlemeler örnekler ile açıklanmaya çalışılmıştır. Türkiye'de darbeler dönemini kapsayan 1960-1980 dönemi ile AB'nin Türkiye'ye tutumu incelenerek lobciliğin önemine vurgu yapılmıştır. Ardından özellikle ekonomik krizler ve mülteci sorunlarını ele alan 1980-2000 ile 2000-2022 dönemi lobcilik perspektifinden irdelenmiştir.

İlk olarak 1960-1980 dönemi Türkiye açısından darbeler dönemi olduğundan bu dönemde lobilerin etkinliğine bakılmış sonrasında 1990'lı yıllarda iki önemli olay olan 1994 ekonomik krizi ve 1999 Marmara depreminin etkileri ve bu noktada lobiler incelenmiştir. 2000'li yıllara gelindiğinde 2002-2006 dönemi Türkiye'nin Batıya yüzünü döndüğü ve AB'ye katılım politikalarını artırdığı dönemdir. Ancak sonrasında AB'den beklediğini bulamayan Türkiye, tüm dünyada etkisini gösteren 2008 ekonomik krizi ile karşı karşıya kalmıştır. Krizden yaklaşık üç yıl sonra ise Suriye Krizi patlak vermiş ve mülteci krizini beraberinde getirmiştir. Bu süreçte mülteciler

ile baş etmek zorunda kalan Türkiye, 2013 Geri Kabul Anlaşması'nı imzalamış ve 2016 yılında gerçekleşen 15 Temmuz darbe girişimiyle iç siyasetinde çalkantılar yaşamıştır.

Lobiciler, AB'nin yasama sürecinde kendi çıkarlarına yönelik bir konu gündeme geldiğinde lobi faaliyetlerinde bulunmaktadır. Buradan anlaşılacağı üzere asıl işlevleri bilgi akışının sağlanması ve hazırlanan raporların AB organlarına sunulması olan lobiciler AB kurumları üzerinde söz hakkına sahip olabilmektedirler. Buna bağlı olarak Türkiye, Ermeni ve Yunan lobileri başta olmak üzere gerçekleştirilen lobi faaliyetleri karşısında zor durumda kalmaktadır.

Bu çerçevede tez çalışmasının son bölümünde tezin temel konusu olan AB-Türkiye ilişkilerinde lobiciliğin karşılıklı etkisi ele alınmıştır. AB-Türkiye ilişkilerinde meydana gelen siyasi olaylar AB'nin Türkiye'ye tutumu ve Türkiye'nin AB'ye tutumu olmak üzere karşılıklı etki üzerinden incelenmiştir. Bu yapılırken AB ve Türkiye'de lobicilik nasıl algılanıyor incelenmiş ve hem AB ülkelerinin Türkiye'ye yönelik lobi faaliyetleri hem de Türkiye'nin AB'ye yönelik lobi faaliyetlerine iki kısım halinde karşılıklı olarak değinilmiştir. Tez çalışmasında lobi faaliyetlerinin siyasi sürece etkilerini ölçmek ve AB-Türkiye ilişkilerine yansımalarını incelemek amaçlandığından, öncelikle AB ve Türkiye'de lobicilik olgusuna tarihsel süreç ve yasal düzenlemeler üzerinden değinilerek AB lobileri ve Türkiye'nin lobi örnekleri ile açıklanmıştır. AB'de lobiciliğin Türkiye'ye etkisi ele alınarak öncelikle günümüzün de ciddi sorunlarından birini teşkil eden İslamofobi üzerinden Türkiye'ye kurulan baskı incelenmiş, Müslümanlara yapılan lobicilik araştırılmıştır. Bununla birlikte yıllardır süregelen 1915 olaylarının Ermenilere yapılan bir soykırım olduğu iddialarında Ermeni lobilerinin AB'yi ne ölçüde etkilediği araştırılmış ve AB'de Ermeni soykırımını destekleyen lobiler örneklendirilerek açıklanmıştır. Ayrıca Türkiye ile aynı dönemde AB'ye üyelik başvurusunda bulunan Yunanistan'ın ve Kıbrıs sorunu çerçevesinde Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin (GKRY) AB'ye tutumu lobi perspektifinden ele alınmıştır. Bu bölümün ilerleyen kısmında ise Türkiye'nin bu söylemlere ne ölçüde karşılık verdiği ve Türk lobi faaliyetlerinin AB ülkelerinde etkinliğine yer verilmiştir. Ayrıca bunlara ek olarak Almanya'da yaşayan Türk vatandaşlarının bütünleşme sürecine uyum çalışmaları ele alınmıştır. Özellikle bu bölüm ile iki taraf arasındaki lobicilik faaliyetlerinin siyasal sürece etkileri araştırılarak karşılıklı etkiyi ortaya koymak amaçlanmaktadır.

Yunan ve Ermeni lobilerinin başta Kıbrıs sorunu ve sözde Ermeni soykırımı konuları olmak üzere Türkiye aleyhine AB'de uyguladıkları lobi faaliyetleri ele alınmıştır. Buna karşılık olarak

Yunan ve Ermeni lobilerine Türkiye'nin tutumu incelenerek, etkin Türk lobi kuruluşları üzerine araştırma yapılmıştır. AB'de Türkiye'nin lobi gücü örnek lobiler ile açıklanarak etkinliği ölçülmüştür.

İKİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE

Demokratik sistemlerde önemli bir alana sahip olan baskı gruplarının amaçları siyasal mekanizmayı kendi çıkarları doğrultusunda etkilemektir. Lobicilik genellikle baskı grupları ile karıştırılan bir kavramdır. Fakat baskı gruplarını yalnızca siyasi mekanizmayı etkileyici bir unsur olarak görmek doğru değildir. Baskı grupları aynı zamanda toplumu bilinçlendirme ve kamu hizmetlerinin denetiminde önemli bir role sahiptir. Bu grupların yalnızca çıkarlar doğrultusunda faaliyet gösteren türü ‘lobicilik’ olarak adlandırılmaktadır (Çerçi, 2006: 11). Karar verme mekanizmaları üzerinde baskı oluşturmayı ve çıkarlar lehine hareket etmeyi hedefleyen lobicilik, toplum ile siyasiler arasında bir bağlantı noktası olmuş ve bu durum lobicilik kavramının günümüzde daha önemli bir kavram haline gelmesine sebep olmuştur.

Tez çalışmasının ikinci bölümünde lobicilik kavramı çeşitli tanımları ele alınarak açıklanacaktır. Ardından lobi yapmada lobcilerin görevleri ve nitelikleri hakkında bilgi verilecektir. Lobicilik kavramının ortaya çıkışı ve yasal düzenlemeler ile günümüze evrilen tanımı ele alınarak, baskı grupları ile farkları açıklanacaktır. Daha sonra lobi yapmada kullanılan teknik ve yöntemler irdelenerek özellikle siyasal iktidar ve yasama süreci üzerinde lobilerin ne derece etkin olduklarına bakılacaktır.

2.1. Lobicilik Kavramı ve Lobciler

Demokratik sistemlerde önemli bir alana sahip olan baskı gruplarının amaçları siyasal mekanizmayı kendi çıkarları doğrultusunda etkilemektir. Lobicilik genellikle baskı grupları ile karıştırılan bir kavramdır. Fakat baskı gruplarını yalnızca siyasi mekanizmayı etkileyici bir unsur olarak görmek doğru değildir. Baskı grupları aynı zamanda toplumu bilinçlendirme ve kamu hizmetlerinin denetiminde önemli bir role sahiptir. Bu grupların yalnızca çıkarlar doğrultusunda faaliyet gösteren türü ‘lobicilik’ olarak adlandırılmaktadır (Çerçi, 2006: 11). Karar verme mekanizmaları üzerinde baskı oluşturmayı ve çıkarlar lehine hareket etmeyi hedefleyen lobicilik, toplum ile siyasiler arasında bir bağlantı noktası olmuş ve bu durum lobicilik kavramının günümüzde daha önemli bir kavram haline gelmesine sebep olmuştur.

Lobicilik kavramı köken olarak Latince'den gelmekte ve Türkçede koridor anlamını taşımaktadır (Kul, 2019: 16). Tanım olarak karar mekanizmalarını etkilemeyi amaçlayan özel girişimleri ifade etmektedir. Lobicilik aslında karar mercilerinde güçlü olduğu bilinen kişiler ile bağlantı kurmaktır (Ziya, 2012: 126). Serkan Yenel'a göre bir devlette kanunları etkileme ve bir topluluğun faydasını savunma faaliyetlerini ifade eden kavramdır (Yenal, 2018: 421). Lobiciliği gücü olduğu bilinen karar alma mercilerinde bulunan kişiler ile bağlantıya geçmek olarak tanımlayan Hande Ziya'ya göre doğru kişileri bulmak ve etkileyebilmek siyasal katılım, sivil toplum örgütlenmesi ve çoğulculuk açısından önemlidir (Ziya, 2012: 123). Vuslat Çerçi'ye göre, "çıkarcı sağlama amacıyla bir araya gelerek parlamento koridorlarında, nüfuzlu çevrelerde, medyada çıkarıcı bir siyaseti etkin kılmaya çalışan kişilerin oluşturduğu etkin topluluk" olarak ifade edilmektedir (Çerçi, 2006: 11).

Genel anlamıyla bir karara veya siyasal iktidara karşı durarak isteklerini dile getirme biçimi olarak tanımlanan lobiciliğin görüldüğü üzere tek bir tanım ile ifade edilmesi oldukça zordur. En genel anlamıyla kişisel, ticari veya yönetsel kararları etkileme hareketidir (Kantarıcıoğlu, 2019: 10). Güçlü merciler ile bağlantı kurmak ve farklı aktörler ile sürekli olarak devam eden bir fikir alışverişi olarak ifade edilmektedir (Ziya, 2012: 11). Lobicilik çıkarların temsilinin bir parçasıdır (Wendt ve Lavaud, 2007: 3) ve aynı zamanda halkla ilişkilerinde kapsamlı ve etkili faaliyet alanıdır (Memmedova, 2012: 1). Lobicilik kavramı ilk olarak Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'de kullanılmıştır. Terimin ortaya çıkışını Kaleağası şu şekilde aktarmaktadır; 1870'li yılların ABD Başkanı Ulysses Grant, Willard otelinin lobisinde iş stresinden uzaklaşmaya çalışmaktadır. Ulysses Grant'ın bu alışkanlığının fark edilmesi sonucunda kişisel veya farklı nedenler ile onun desteğini almak isteyenler otelin lobisinde toplanmaya başlamıştır. Bu durum sonucunda Başkan Ulysses Grant etrafında toplanan kişilere "lobiciler" adını vermiştir (Kaleağası, 2006). Günümüzde lobicilik denildiğinde öncelikle ABD'nin akla gelmesinin sebebi burada ortaya çıkmasının yanında varlığını günümüzde de sürdürüyor olmasıdır (Göksel, 2020: 39).

Lobicilik olgusu lobi, lobici ve lobi çalışmaları olmak üzere literatürde üç ayrı şekilde ifade edilmektedir. Lobi, aynı amaç çerçevesinde ortak çıkara sahip kişilerin bir araya gelerek oluşturdukları baskı grubudur. Karar mekanizmalarını etkilemek amacıyla her yolun açık olduğunu düşünerek hedeflerine ulaşmaya çalışan lobiler veya bilimsel araştırmalara dayanarak kitleyi etkilemeye çalışan lobiler olarak iki şekilde karşımıza çıkmaktadır (Top, 2017: 4). Lobi çalışmaları,

toplumsal hayatın her alanında örgütler halinde çalışan grupların faaliyete geçirdikleri çalışmalar olarak ifade edilmektedir. Lobici ise, özel çıkar grupları adına faaliyette bulunan kişi veya kişilerdir. Kararların kendi çıkarları doğrultusunda olmasını ister ve çalışmalarını buna yönelik sürdürürler (Ünlü, 2013: 49).

2.1.1. Lobcilerin Nitelikleri ve Görevleri

Lobiciler kendi içerisinde bilgi toplayıcılar, temsilciler ve bireysel lobciler olmak üzere üç kategoride toplanmaktadır. Lobcilerin faaliyet kapsamını partilerin desteklenmesi, yetkili otoritelere raporlar, belgeler sunulması, delegasyonlar gönderilmesi gibi unsurlar oluşturmaktadır. Bu noktada lobciler devlet görevlerinde bulunan bilgiye ihtiyaç duymaktadırlar. Karar vericilerin elinde bulunan bilgiye lobcilerin ulaşmaya çalışmasına lobi yaparken belirli bir bilgi alışverişinin sürdürüldüğü yönünde bakabiliriz (Bovard, 2003: 6). Lobcilerin asıl hedefi, kanun yapıcılar ile ilişki kurabilmek ve çıkarları doğrultusunda ikna edebilmektir (Altay, 2017: 20). Lobciler devleti etkilemek ve toplumsal sonuçlar oluşturmayı hedef almaktadır. Bu noktada demokratik sistemlerde lobi faaliyetlerini gerçekleştirirken siyasal mekanizmayı istekleri doğrultusunda yönlendirebilmek söz konusu olduğundan faaliyetlerin profesyonel lobciler tarafından yürütülmesi başarıya ulaşmada oldukça etkili olacaktır (Kutlutürk, 2005: 9). Lobciler açısından güvenilir ve doğrulanabilir bilgiye ulaşılması ve sunulması oldukça önemlidir. Temsil ettikleri topluluk hakkında yeterli ve detaylı bilgiye ulaşılabilmesi gerekmektedir. Bu durum politikacıları ikna etmede önemli bir role sahiptir (Akdağ, Küçükşenel ve Urhan, 2015: 25). Lobciler açısından karar almada rol oynayan aktörlerin hangilerinin daha önemli olduğunun belirlenmesi oldukça önemlidir ve amaçlarını en etkili biçimde ifade edebilmeleri gerekmektedir. Lobciler, yönetimde görev alanlar arasında farklılıklar olmasını etkilemek amacıyla her meslek, yaş ve cinsiyetten olabilmektedir (Kutlutürk, 2005: 10).

Lobiciler iletişim yönleri güçlü olan ve siyaset, sosyoloji, hukuk gibi dallarda eğitim görmüş kişilerden oluşmaktadır. Deneyimlerini bu meslek gruplarından herhangi birinde veya siyasi mekanizma içerisinde yer alan herhangi bir kademede görev alarak kazanmaktadırlar (Zhanburshina, 2011: 42). Genel olarak siyaset bilimci, avukat, ekonomist, halkla ilişkiler uzmanı, iletişim uzmanı gibi meslek gruplarından oluşmaktadırlar. Lobcilerin bu meslek gruplarından seçilmesinin sebebi özellikle sözlü ve yazılı anlatımı sıklıkla kullanıyor olmalarıdır (Ünlüsoy, 2006: 80). Bu tarafları ile kanun yapıcıları tanırlar ve kapsamlı bilgiye sahiptirler (Dinçer, 1998). Buna

ilaveten lobiciler yaptıkları işin ciddi bir düzeni gerektirmesinden dolayı sabırlı bireylerdir (Etik, 2014: 6). Lobicilerin görevlerinde yer aldıkları veri bulma, hükümet ve şirket hareketlerini yorumlama, bir konunun savunması, tanıtımda springboard ve şirket satışlarını destekleme gibi etkinlikler bulunmaktadır (Ünlüsoy, 2006: 82). Aynı zamanda karar almada etkili kişi veya kurumları etkilemede hükümet ilişkileri, halkla ilişkiler, ilişkileri düzenleyici istihbarat, yasal danışmanlık gibi görevlerde yer almaktadırlar.

Hükümet ilişkileri, lobi ile hükümet arasındaki ilişkilerin sağlanması, bilgilerin güvenli biçimde ulaştırılması ve hükümet ile güvene dayalı bir iletişim kurulmasını amaçlayan görevlerden biridir. İlişkileri düzenleyici istihbarat, lobicilerin halk ile birlikte hükümetin kararları üzerinde etkili olmayı amaçlayan görevlerindedir. Yasal danışmanlık görevinde ise lobiciler elde ettikleri verilere dayalı bilgileri onlara vererek konu hakkında bilgilenmelerine yardım ederler. Bu hedefler doğrultusunda yürütülen tüm bu faaliyetler yasal danışmanlık altında toplanmaktadır (Canöz, 2007: 70). Lobicilerin özel çalışmalar olarak değerlendirebilecekleri bilgilendirici ve yönlendirici etkinlikleri ise diğer görevleri arasında yer almaktadır.

2.1.2. Lobiler ve Baskı Grupları Arasındaki Farklar

Lobicilik karar alma mekanizması üzerinde etkili olmasıyla baskı grupları ile yakın benzerlik göstermektedir. Fakat lobiler baskı grupları ile her ne kadar benzer nitelikler gösterse de birbirine karıştırılmamalıdır. Bu noktada lobiler ile baskı grupları arasındaki farklardan kısaca bahsetmekte fayda olacaktır. Baskı grupları yalnızca çıkarlara uygun yasaların hazırlanması ve kabul edilmesi konusunda faaliyet gösterirken, lobiler yürütme ve yargı organları üzerinde de dolaylı olarak etkili olabilmektedir. Bir başka deyişle, lobiler yalnızca yasama üyeleri üzerinde etkinlik göstermektedir. Baskı grupları ise tüm siyasal iktidarı etkilemeye çalışmaktadır (Ünlü, 2013: 49). Ayrıca lobiler yalnızca bir baskı grubu niteliğinde ortaya çıkmamıştır. Aynı zamanda bilgilendirme ve dayanışma işlevi bulunmaktadır (Sucu, 2019: 25). Lobilerin amacı çıkarlar doğrultusunda oluşturulan görüşlerin karşı tarafa en sağlıklı ve istenilen biçimde aktarılmasıdır. Aynı zamanda kararları etkilemek isteyenlerin hükümet, parlamento ve kanun koyucuları amaçları doğrultusunda yönlendirme hedefiyle kurduğu bir tür bilgi ve iletişim alışveriştir (Top, 2017: 2).

2.2. Lobıcılığın Tarihi Gelişimi ve Yasal Düzenlemeler

Lobicilik, insanların toplum halinde yaşamaya başladıkları ve yöneten ile yönetilenin ortaya çıktığı tarihi bir geçmişe sahiptir. Zamanla ihtiyaçlar doğrultusunda evrilerek bilinçli etkileme yöntemlerine dayanan bir halkla ilişkiler metodu olmuştur. Yönetimi etkileme çabası olarak tanımladığımız lobicilik başlarda gıda, güvenlik ve giyinme ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla ortaya çıkmıştır. Sanayi devrimi ile birlikte ortaya çıkan işçi sınıfının örgütlenmesi sonucunda ilk baskı gruplarının temeli atılmıştır. Zamanın şartlarına uygunluk gösteren lobi faaliyetleri, zamanla gıda, güvenlik, giyinme gibi ihtiyaçların yanında toplum ve kişi sağlığının korunması, üretimin artırılması veya azaltılması, sosyal hakların düzeltilmesi gibi ana konuları kapsamına almıştır (Khalilov, 2008: 8).

Sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş lobicilik konularını da değiştirerek üretim, tüketim, sosyal ve kültürel haklar, eğitim, sağlık, bağımsızlık, demokrasi ve siyaset gibi konuları da ele alarak faaliyet alanını genişletmiş ve modern lobi çalışmalarının ağırlık kazanmasına neden olmuştur (Canöz 2007: 36). Günümüzde lobicilik kavramı yasama ve yürütme üzerinde doğrudan etkili olma çabasına dayanmaktadır. Lobcilerin zamanla sahip oldukları olumsuz imajı değiştirmeye yönelik çeşitli faaliyetlerde sürdürülerek bugünkü tanımına evrilmesi sağlanmıştır. İyileştirme çalışmalarından en önemlisi tüm lobcilerin uyması gerektiğine inanılarak çıkarılan ‘‘Lobicilikte Ahlak Kuralları’’ olmuştur. Bu çerçevede lobicilik mesleğinde saygınlığın yükseltilmesi hedef alınmıştır (Dinçer, 1998). Modern dünyada lobi faaliyetleri ABD’de başlamış ve yasal zemini zamanla oluşturulmuştur. Çalışmanın bu bölümünde ABD, AB ve Türkiye’de lobicilik anlayışını geliştiren yasal düzenlemeler üzerinde durulacaktır.

Öncelikle lobiciliğın çıkış noktası olan ABD’de çıkarılan yasalara değinmekte fayda vardır. ABD, 1938 yılında ‘‘Yabancı Temsilcilikler Kayıt Kanunu’’ adı altında yabancılara yönelik lobi yapanların ne tür faaliyetlerde bulduklarına dair bir yasa çıkarmıştır. Bunun ardından 1946 yılında ‘‘Federal Lobi Yasası’’ çıkarılarak lobcilerin meclise kayıt vermeleri gerektiği istenmiştir. 1995 yılına gelindiğinde ABD ‘‘Lobicilik Açıklama Yasası’’ nı çıkarmış ve lobiciliğın yürütmeyi de etkileyen bir faaliyet olarak değerlendirileceğini açıklamıştır. Ardından 1998 yılında ‘‘Teknik Değişiklikler Yasası’’nın çıkarılması ile birlikte 1995 yasasına ait eksikliklerin giderilmesi hedeflenmiştir (Zicin ve Şeker, 2015).

Lobiciliğe yönelik AB’de gerçekleştirilen yasal düzenlemeler incelendiğinde ise AB ülkelerinin her birinde farklı evrilmeler meydana geldiği ve lobiciliğin AB’de son yirmi yılda geliştiği görülmektedir. AB yasalarını AB Komisyonu tarafından öneri olarak hazırladığından bu kapsamda ilk hedef Brüksel olmaktadır. Bu durum her AB ülkesinde farklı bir düzeni öne sürdüğünden lobilerin ilk hedefi Brüksel’e müdahaledir. Günümüzde Brüksel’de yirmi bine yakın lobi bulunmaktadır ve birçoğu kayıt altına alınmış durumdadır (Zicin ve Şeker, 2015).

Türkiye’de ise henüz lobicilik unsurunu geliştiren temel bir yasal zemin bulunmamaktadır. ABD ve AB ülkelerine nazaran Türkiye’de lobiciliğin kötüye kullanımını engelleyecek veya lobilerin şeffaflığını artıracak bir yasal düzenlemeye ulaşamamıştır. Şeffaflığın sağlanabilmesi açısından lobicilik anlayışını geliştiren temel unsur yasal düzenlemelerdir. Buradan anlaşılacağı üzere lobiciliğe yönelik gerçekleştirilecek olan yasal zemin lobilerin etkin kullanımında önemli role sahiptir.

2.3. Lobicilikte Kullanılan Teknikler

Lobicilikte başarının sağlanabilmesi için belirlenen stratejiler doğrultusunda lobiciler tarafından kullanılan çeşitli lobi teknikleri bulunmaktadır. Lobicilikte hedeflenen amaca ulaşılabilmesi için lobicilerin nitelik ve görevleri büyük önem taşımaktadır. Kullanılan teknikler lobi yapmada karar alma mekanizmasının işleyişini ve görev ve yetkileri iyi derecede bilmeyi gerektirmektedir (Çerçi, 2006: 15). Lobicilerin lobi yaparken kullandıkları tekniklerin başında öncelikle birebir iletişim kurma ve ikna çabası yer almaktadır.

Birebir iletişim kurmada başvurulan en basit teknik toplantı ve seminerler düzenlemektir. Lobi yaparken kullanılan bir başka teknik ise bilgi sunma tekniğidir. Burada önemli kısım yanlış kişilere ilgili olamayacakları konular hakkında bilgi vermemeye dikkat etmektir (Altay, 2017: 20). Bir başka deyişle, lobi çalışması yapılacak olan yasanın uzmanlık alanına göre ayrılması önemlidir. Birebir iletişimde yetkililer ile yüz yüze görüşme yapmak karar alma mekanizmalarında lobicilerin ne istediklerini anlatmada en etkili tekniktir. Çünkü yüz yüze görüşme ile karşılıklı güven oluşturma hedeflenmektedir.

Basın-yayın kuruluşları ile kurulan ilişkilerin boyutu lobicilerin güvenilirliğinin artmasında etkili başka bir tekniktir. Medya ilişkileri lobicilerin ileriye yönelik faaliyetlerinde kamuoyunu

istedikleri yönde yönlendirebilmelerini sağlamaktadır (Altay, 2017: 22). Medya ilişkilerinin yanı sıra mektup gönderme de etkin tekniklerden biridir. Halkı harekete geçirerek kişilere toplu biçimde mektup gönderilmesini sağlamak halkın tepkisini ortaya çıkarmak açısından oldukça önemlidir. Yoğun olarak kullanılan mektup gönderme tekniği karar vericileri fikirlerini değiştirmeye yönlendirebilmektedir (Çerçi, 2006: 16). Mektuplar aynı zamanda lobicilikte kullanılan en etkin iletişim araçlarındandır. Özel bilgi ve belge içermeleri hedefleri etkileme gücünü artırabilmektedir. Mektuplar dergi ve gazetelerde yayımlatılarak özellikle parlamenterler ile iletişim kurmada kullanılabilirler (Canöz, 2007: 60). Bu teknik ile başkalarının görüşlerini açıklamaları için gerekli olan ortam hazırlanmış olmaktadır.

Lobi yaparken kullanılan bir diğer teknik komisyonlardır. Çalışmalarını çeşitli konular üzerinde yürütmek amacıyla genellikle yasama organları bünyesinde kurulmuş olan komisyonlarda faaliyet gösterilmektedir. Uygulanan teknikte amaç görev alınan bu komisyonlarda hazırlanan raporları hedefler doğrultusunda etkilemektir. Örneğin, AB Parlamentosu'ndaki komisyonlar verilebilir (Arı, 2000: 22). Bunun yanında komite oturumlarına katılım da uygulanan başka bir lobi tekniğidir. Lobilerin en yoğun çalıştıkları yerler komiteler olduğundan (Çerçi, 2006: 15) bu tür toplantılar çıkar gruplarının kendilerini ifade edebilmeleri açısından oldukça önemlidir (An, 2013: 204). Lobiler açısından bu teknik hangi kitleyi hedef seçeceklerini belirlemek açısından önemlidir (Arı, 2000: 22) ve tarafların birbirini tanıma imkânı ile karşılıklı güven sağlanmaktadır (Dinçer, 1998: 127).

Lobi tekniklerinin kullanılmasında mali desteğin de büyük önemi bulunmaktadır. Lobi yaparken ikna etme çalışmaları, ilgili kişilerin eksik yönleri üzerinde yoğunlaşarak sürdürülmektedir. Burada mali destek ve kampanyalara yönelik sağlanan destek vazgeçilmez unsurlardandır (Altay, 2017: 20). Aynı zamanda halkla ilişkiler kampanyaları planlı iletişimin tümünü içerdiğinden önemli bir diğer lobi tekniğidir (Çerçi, 2006: 15).

Lobicilikte en sık kullanılan ve en etkili yöntemler olduğuna inanılan yüz yüze iletişim tekniği, sosyal lobiler, işbirliği ve koalisyon, istenilen sonuca ulaşma ve kamuoyu yararını sağlama tekniklerini tez çalışmasının bir sonraki bölümünde daha detaylı ele alınacaktır.

2.3.1. Yüz Yüze İletişim

Araştırmacılar tarafından kabul edilen lobicilikte en etkili araç hükümet, parlamento veya ilgili bürokratlar ile doğrudan doğruya kurulan yüz yüze iletişim tekniğidir (Zhanburshina, 2011: 34). Yüz yüze iletişim tekniği lobi faaliyetlerinin en etkili araçlarından biridir. Karar verme mekanizmaları ile kurulacak olan dostlukların yüz yüze iletişim ile yapılması lobilere olan güven ve ikna gücünü artırarak lobilerin istenilen yönde karar verebilmelerini daha etkili kılmaktadır (Canöz, 2007: 61).

Yüz yüze iletişim tekniğinin uygulanmasında davetler büyük öneme sahiptir. Buna bağlı olarak lobiciler aldıkları her türlü davete katılmalıdırlar. Bu durum lobicilerin kendilerini gündemde tutabilmeleri açısından son derece önemlidir. Aynı zamanda lobicilerin karar mekanizmalarına yakınlaşmada kuracakları dostluk ve arkadaşlık ilişkilerini sürdürülebilir tutması önemlidir (Khalilov, 2008: 71).

2.3.2. Sosyal Lobcilik

Lobicilikte kullanılan tekniklerin önemli bir başka yolu lobicilerin kendi ülkeleri veya yabancı ülkelerin başkentlerinde sosyal hayat içinde bulanabilmeleridir. Lobicilerin isimlerini duyurmaları büyük öneme sahiptir ve bu noktada ülke içi ve dışı geziler önemlidir. Sosyal lobcilik tekniği ile lobiciler hem temsil ettikleri gruplara veya ülkelere duyulan ilgiyi artırırken, hem de temsil ettikleri değerlere yönelik olumlu bir tutum oluşturmaktadırlar (Dinçer, 1998: 134).

Sosyal lobcilik, lobicilerin tanınması üzerinden etki sağlamayı ve istenilen sonuca ulaşmayı hedefleyen bir tekniktir. Lobiciler buldukları ortamların sosyal hayatı içerisinde yer alarak kendilerini tanıtmaya çalışmaktadırlar (Khalilov, 2008: 79). Sosyal lobciliğin en etkili olduğu alanlar bölgesel ve yerel olarak faaliyette bulunan yönetim şekilleri olmaktadır (Canöz, 2007: 99). Sosyal lobcilik tekniğinde lobicilerin yapabilecekleri faaliyetler arasında yemekler, tatiller, balolar gibi birçok organizasyon yer almaktadır. Politik toplantılar yapılması, seyahatler ve eğlenceler düzenlenmesi, yemek organizasyonlarına katılım sağlanması kongre ve hükümet üyelerinin lobicilerin lehine kararlar almasını kolaylaştırmaktadır (Karaaslan, 2020: 33).

Buradan anlaşılacağı üzere sosyal lobicilik tekniği lobicilerin ikna gücünü artırmakta ve daha güvenilir bir ortam oluşmasını sağlamaktadır. Ayrıca yeni ortamlarda yeni kişilerle tanışma ve sosyal ortamlarla bağlantı kurmada önemlidir.

2.3.3. İşbirliği ve Koalisyon

Lobicilikte işbirliği tekniği benzer amaçlar doğrultusunda faaliyette bulunan lobilerin bir araya gelerek koalisyon kurmaları anlamına gelmektedir. İşbirliği tekniği birçok lobiye ilgilendiren konularda söz konusu olmakta ve özellikle konularda uygulanması mümkün olmamaktadır (Khalilov, 2008: 78). Koalisyonlar, genellikle sorunun çözümünü hedef alarak kısa süreli olarak bir araya gelmiş lobicilerden oluşmaktadır (Dinçer, 1998: 21).

Lobiler arasında işbirliğinin sağlanabilmesi için ele alınan konunun lobilerin çıkarlarını aynı yönde etkiliyor olması şarttır. Kurulan koalisyonun başarılı olabilmesi iyi organize edilmesine yönetilmesine dayanmaktadır (Arı, 2000: 186). Lobi yapacak gruplar arasında uyumsuzlukların yaşanması işbirliğinin amacına ulaşmasında engel teşkil etmektedir. Lobilerin koalisyon için seçilen üyeleri desteklemeleri ve onaylamaları gerekmektedir (Karaaslan, 2020: 27). Politika yapım sürecinde katkıda bulunabilmeyi mümkün kılmak farklı gruplar arasında işbirliği gerçekleştirilmesine dayanmaktadır (Mortimort ve Semenov, 2008: 457).

2.3.4. İstenilen Sonuca Ulaşma

Demokrasinin vazgeçilmez parçası olan siyasal mekanizmada yer alan kişi veya grupların istenilen yönde karar almasını sağlamaya yönelik ortaya çıkan lobiciler, (Aslan, 2015: 5) lobilerin uyguladıkları faaliyetler sonucunda bir kararın çıkarılması engellenebilmekte veya aynen muhafaza edilebilmektedir (Khalilov, 2008: 53). Lobi faaliyetlerinin en önemli gerekçesini oluşturan bu beklenti lobiler için olumlu bir kararın çıkarılmasında oldukça önemlidir. Lobiler açısından önemli olan konu alınan isteklerin gerçekleşmiş olmasıdır.

2.3.5. Kamuoyu yararı

Lobiler kendi çıkarlarına yönelik konuların etkinliğinin yanında, hukuka uygunluk, kamusal denetim gibi konuları yerine getirmede ve kamuoyunu bilgilendirmede süreci hızlandırmaktadır.

Lobiler kamuoyunu etkileme sürecinde iki temel faaliyette bulunmaktadır. Bunlardan ilki, kamuoyunu yeni bilgiler sunarak aydınlatmak ve çıkarları doğrultusunda elverişli bir ortam hazırlamaktır. İkincisi ise hükümet nezdinde temsil ettikleri çıkarların korunmasına yönelik faaliyette bulunmaktadır. Kamuoyu yararı sağlanırken amaçların gerçekleştirilmesinde kullanılan en etkili yol basın ve yayın tekniğidir. Özellikle büyük medya kuruluşlarının sağladığı destek kamuoyunu etkilemede önemli role sahiptir (Khalilov, 2008: 55).

2.4. Lobicilikte Kullanılan Yöntemler

Lobicilik kavramı uluslararası siyasette sıkça gündemde yer alan bir konudur. Bu noktada lobi faaliyetleri karar verme mekanizmalarını etkilemek için çeşitli yöntemlere dayanmaktadırlar. Bu yöntemler doğrudan lobicilik, dolaylı lobicilik ve kolektif lobicilik olmak üzere üç lobi çeşidini oluşturmaktadır (Babaoğlu, 2016: 291). Çalışmanın bu kısmında lobi yaparken kullanılan bu üç yöntem detaylı olarak incelenecektir.

2.4.1. Doğrudan Lobicilik

Lobicilikte en etkin kullanılan yöntemdir ve doğrudan iletişim tekniğine dayalıdır (Muratoğlu, 2016: 43). Parlamenter hükümeti hedef alarak direkt olarak faaliyet gösteren uygulamalardır. Doğrudan lobicilik yönteminde uygulanan faaliyetler yalnızca yasama organı üzerine yoğunlaşmaktadır. Yasama sürecinde yer almadıkları takdirde idari kurumlar, yürütme ve yargı ile direkt olarak temasa geçemezler (Aslan, 2015: 3). Doğrudan lobicilik genellikle üye sayısı veya maddi gücü yetersiz sayıda olan gruplarca tercih edilen bir yöntemdir (Çerçi, 2006: 13).

Bu lobi yönteminin tercih edilmesindeki bir diğer faktör lobi yapılacak konunun önemidir. Riskli sonuçlar meydana getirebilecek ve çok sayıda insanı etkileyecek olan lobiciler bu yöntemi tercih etmektedir (Yurttaş, 2019: 45). Doğrudan lobicilik çeşitli iletişim araçları ile yüz yüze iletişime dayanmakta ve resmi, sosyal, gayri resmi etkinlikler içermektedir (Gönülal, 2015: 16). Kullanılan yöntemde lobiciler, görüş sorulduğunda araştırmaya dayanan fikirler sunabilmektedirler. Doğrudan lobicilik uygulayıcıları halkın desteğinin gücünün farkında olarak seçmenleri harekete geçirmekte ve seçilmişler üzerinde etkili olmaya çalıştığından bu stratejiler ile doğrudan lobicilikte etkili olamayan lobiciler dolaylı lobiciliğe yönelmektedir.

2.4.2. Dolaylı Lobicilik

Dolaylı lobicilik, tamamıyla kamuoyuna yönelik olarak yürütülen lobi yöntemidir. Burada lobiciler faaliyetlerini uzmanlaşmış halkla ilişkiler şirketleriyle beraber yürütmektedirler (An, 2013: 217). Dolaylı lobicilik, topluma dayalı lobicilik olarak adlandırılmakta ve özellikle örgütler veya şirketler tarafından yürütülmektedir. Karar alıcılar ve yasa yapıcılar üzerinde kamuoyu desteği ve toplumsal baskı ile psikolojik baskı sağlamayı hedeflemektedir (Altay, 2017: 17). Dolaylı lobicilik yöntemiyle medya ile hedef kitlenin harekete geçmesinin sağlanması ve karar vericiler üzerinde etki oluşturmaya çalışılması hedeflendiğinden (Çerçi, 2006: 13) kamuoyu toplantıları, mektup, e-posta ve dilekçe gönderme gibi yöntemler kullanılmaktadır.

Dolaylı lobicilik öncelikli olarak kamuoyunu hedef aldığından uygulanan stratejiler farklı kanallar kullanarak hedef kitleye karşı etkileme yöntemlerini içermekte (Bouwen, 2002: 365) ve hedef kitleyi olaya dâhil ederek sonuç almayı amaçlamaktadır. Dolaylı lobicilikte en baskın aktör, seçimlerde başarısız olma korkusudur (Dinçer, 1998: 117). Buna dayalı olarak kullanılan etkileyici uygulamalar ile dikkat çekmek amaçlanmakta ve sürece yatırım yapmayı gerektirmektedir. Düşünce kuruluşları, bilim insanı açıklamaları, yerel platformlar, Dünya Ticaret Örgütü gibi farklı değişkenlere sahip bir yöntemdir (Kantarcioglu, 2019: 21).

2.4.3. Kolektif Lobicilik

Lobicilik faaliyetlerine yönelik oluşturulmuş bir diğer yöntem ise kolektif lobiciliktir. 1980'li yıllarda lobicilerin kendi aralarında lobi faaliyetlerine başlamalarıyla oluşturulan kolektif lobicilik, (Ünlüsoy, 2006: 83) daha büyük etkilere sahip olmak ve tek başına istediği sonuçlara ulaşamayacağını düşünen lobilerin benzer amaçlara sahip lobiler ile işbirliği içerisinde hareket ettiği lobicilik yöntemidir. Burada belge paylaşımı ve iş bölümü söz konusudur (Çerçi, 2006: 14). Kolektif lobicilik birden fazla lobi grubunun bir arada hareket ederek yaptıkları bir lobi türü olduğundan, işbirliğine dayalı olarak oluşturulan koalisyonlar belirli bir sorunun çözülmesi amacı ile bir araya gelen lobicilerden ve baskı gruplarının üyelerinden meydana gelmektedir (Ünlüsoy, 2006: 83). Kolektif lobicilik yönteminde faaliyetlerin birleşmesinde en etkin nedenlerin başında görev alacak personel sayısının yetersizliği ve maddi imkânların kısıtlı olması gelmektedir (Altay, 2017: 18).

Demokratik yönetim biçimlerinin yaygınlık göstermesi kişisel hak ve özgürlüklerin gelişmesine yol açmaktadır. Demokratik yönetimlerde halkın istek ve taleplerini dile getirip kamu politikalarının uygulanması politik organizasyonlar aracılığıyla meydana gelmektedir. Bu bağlamda lobiler karar verme mekanizmasında politika alanlarında önemli bir role sahiptir. Lobi faaliyetleri fikirlerin açıklanıp paylaşılması, tartışılması ve tekrar açıklanması olarak devam eden bir fikir alışverişidir (Ziya, 2012: 15). Lobi alanında yapılan faaliyetler başta siyaset olmak üzere tarih, hukuk, felsefe gibi birçok alanı kapsamaktadır (Akdağ; Küçükşenel ve Urhan, 2015: 27). Buna dayalı olarak lobiler toplum ile siyasiler arasında bir bağlantı noktası olduğundan (Altay, 2017: 13) lobicilik terimi yöneten ve yönetilenin bulunduğu tüm dönemlerde etkili olabilmektedir (Türkkol, 2016: 24). Lobicilikte kullanılan tüm yöntemler siyasal iktidar ve yasama sürecini etkilemek üzere kullanılan yöntemlere dayanmakta ve karar mekanizmaları üzerinde baskı oluşturmayı ve çıkarlar lehine hareket etmeyi hedeflemektedir (Yılmaz, 2009: 1). Bu noktada, lobi faaliyetleri toplum ile siyasiler arasında bir bağlantı noktası oluşturmaktadır. Bir başka deyişle, lobiciliğin politikada yer alan çıkar gruplarının yasa yapıcıları etki altına almak amacıyla düzenledikleri girişimler anlamına gelmesi ve siyasal iktidar ve yasama sürecini etkilemek üzere kullanılan yöntemlere dayanması sebebiyle bu tez çalışmasının devamında lobilerin siyasal iktidar ve yasama süreci üzerindeki etkinliği daha detaylı ele alınmıştır.

2.5. Lobiciliğin Gerekliliği

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren lobiciliği üç unsur zorunlu kılmıştır. İletişim, teknolojik gelişmeler ve tüm unsurların gözetilmesinde fayda olduğu anlayışı (Khalilov, 2008: 52). Bunun yanında istenilen sonuca ulaşma isteği, gündemi belirleme isteği ve bilgi eksikliği de ana hedefleri arasında yer almaktadır (Canöz, 2007: 52). Tez çalışmasının bu bölümünde lobi faaliyetlerini gerekli kılan; istenilen sonuca ulaşma isteği, bilgi sunma ve gündemi belirleme isteği alt başlıklar olarak ele alınacaktır.

2.5.1. İstenilen Sonuca Ulaşma Hedefi

Lobiciler hükümet kararları, politikacılar ve bürokratları kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirebilmektedir. Lobiciler bu faaliyetleri sonucunda var olan bir kararı muhafaza edebilmekte, yeni bir karar çıkarabilmekte veya kararın çıkarılmasını engelleyebilmektedir (Khalilov, 2008: 54). Kararları kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirebilme yetisine sahip olan

lobiciler için önemli olan faaliyete konu olan isteğin gerçekleşmiş olmasıdır. Demokrasinin ayrılmaz parçası olan siyasi mekanizmadaki yetkililerin istenilen yönde karar almasını sağlamaktır (Aslan, 2009: 4).

2.5.2. Bilgi Sunma

Lobicilik faaliyetleri kongre ve parlamento üyelerini ikna etmeye çalışarak ve bilgi ve doküman sağlayarak sürdürülmektedir. Lobicilik yasa yapıcı veya karar verici konumunda olan kişileri etkileme ve bilgilendirme amacı gütmektedir. Bunun yanında karar vericiler ile çıkar grupları arasındaki etkileşimi sağlayan bir süreçtir. Buradan anlaşılacağı üzere lobiler karar vericilerle etkileşime geçerek nasıl karar alınması gerektiği konusunda yön vermektedirler.

Siyasi ve bürokratik kadrolar için lobiler önemli bir bilgi kaynağı konumundadır (Khalilov, 2008: 54). Lobicilikte bilgi sunmak; medya ile hedef kitlenin bilgilendirilmesi, yönlendirilmesi ve bilgi paylaşımının sağlanması amaçlarını esas almaktadır (Dinçer, 1998:144).

Bilgi sunmak lobinin gerçekleşmesi istenilen konuda tüm kesimlerin bilgilendirilmesi açısından lobiciler tarafından talep edilen bir yöntemdir.

Genel olarak lobi şirketleri yoluyla yönetilen bilgi sunma faaliyetleri, elde ettikleri bilgileri temsil ettikleri kuruluşlara ileterek değişikliklere hazırlama fırsatı da sunmaktadır (Hanlı, 2006: 3). Bilgi sunma doğrudan ve dolaylı lobicilikte çok sık başvurulan bir yöntemdir. Hedef alınan kitle ile lobiciler arasında güvene dayalı ilişkiler kurulmasına neden olmakta ve kararlarda lobilerin etkinliğinin artmasını sağlamaktadır (Canöz, 2007: 115).

Sonuç olarak, lobicilerin gerekli olan bilgileri karar vericilere ve kanun koyuculara iletmeleri ilgi duyulmayan konularda yardım niteliği taşıyabilmektedir. Bununla birlikte, lobicilerin sunduğu bilgiler danışma ve araştırma hizmeti olarak da nitelendirilebilir. Fakat lobiciler ne kadar bilgili olurlarsa olsunlar siyasi konularda söz hakkına sahip değillerdir. Bu sebeple daha çok iletişim, vergi, ulaşım gibi konularda uzmanlaşma çabası göstermektedirler (Karaaslan, 2020: 9).

2.5.3. Gündemi Belirleme İsteği

Lobicilerin etki altına almak istedikleri kesim genel olarak hükümet, parlamento, bürokrasi ve yerel yönetimlerden oluşmaktadır. Fakat burada karar verme yetkisi tek kişide olmadığından ve meclisler aracılığıyla yapıldığından lobicilerin istenilen ölçüde faaliyet göstermeleri zorlaşmaktadır (Canöz, 2007: 54). Bu noktada, lobicilerin kendi çıkarlarına yönelik sonuçlar elde edebilmek amacıyla konuya dair yaptıkları çalışmalardan biri de gündemi belirlemedir. Gündemin belirlenmesinde en etkili araç medyadır. Lobicilik basınla ilişkiler gerektiren bir iş olduğundan basın, lobicilerin faydalanmak istediği bir güç konumuna gelmektedir. Bu noktada, lobiciler için gündemi belirleme isteğinin yolunu televizyon kanalları veya gazetelerin ilk sayfaları gibi metotlar çizmektedir (Khalilov, 2008: 54).

2.6. Siyasal İktidarı Etkileme Yöntemi Olarak Lobicilik

Lobicilikte yasama taslağı hazırlama, doğrudan savunuculuk ve politika yapıcılara yönelik danışmanlık yapma gibi hedefler ele alınmaktadır ve dolayısıyla karar vericiler aracılığıyla doğrudan veya dolaylı olarak bir iletişim ağı kurulmaktadır (Groll ve Prummer, 2016: 1). Lobicilikte bilgi aktarımı lobici ile yasa koyucu ilişkisinin merkezinde yer aldığından (Hall ve Deardorff, 2006: 1) ve siyasal iktidar, siyasal karar alma sürecinde dayanak noktası konumunda olduğundan dolayı siyasal iktidar, kuruluş ve bireylere ait birçok noktayı etkileyebilmektedir. Lobiler, siyasal müsamahanın yaygın olduğu alanlarda faaliyet göstermektedir (Sakal, 1998: 211) ve burada en önemli rol siyasetçilere düşmektedir (Gülbaş, 2007: 2).

Siyasal iktidar olgusu yönetim işlerinin yürütülmesi ve kamu düzeninin sağlanmasını kapsamaktadır (Doğan, 2013: 57). Siyasal iktidar, devletin temsilcilerinin veya yöneticilerinin uzmanlaşmış olan faaliyetine gönderme yapan bir kavram olup, çeşitli nitelikler taşıyan bir anlama sahiptir. Bunlar halkın temsiline yönelik siyaset, tutum olarak siyaset, uzmanlaşmış bir faaliyet olarak siyaset ve kamusal siyaset olarak özetlenebilir (Braud, 2017: 19). Buradan anlaşılacağı üzere, siyaset olgusunu beraberinde getiren siyasal iktidar kavramını açıklayabilmemiz için öncelikle siyaset ve iktidar kavramlarını bilmemiz gerekmektedir.

Karar vericilere karşı çıkarları temsil etmek siyasetle ilişkilendirilmiştir. Siyaset kavramı birden fazla tanımı ile bir anlam zenginliği taşımaktadır. Bu durum toplumsal algıya işaret eden bir

kavram olduğunu göstermektedir ve tek bir tanım ile açıklanması oldukça zordur. Siyaset, halkın idare edilmesi, siyasal ve kamusal alanın düzenlenmesi, siyasal kararların alınması, hükümet etme gibi birden fazla anlama gelmektedir. Siyaset kavramı iktidar üzerinden hayatın siyasi, idari, kültürel ve ekonomik boyutlarını düzenleme ve toplum idaresinin etrafında dönmektedir. Politika kavramı ile eş anlamlı olarak kullanılan siyaset terimi (Taşkın, 2014: 36) tek başına bir amaç değil amaca yönelik olan bir araçtır (Smith, 1993: 801). Siyaset ve politika kavramları devletlerarası ilişki kurma ve devlet işlerini düzenleme anlamları taşıdıklarından sosyal bilimlerde siyasal iktidarların nasıl oluştuğunu inceleyen bilim dalı olarak tanımlanmaktadır (Akyüz, 2008: 11). Siyasetin amacını siyasal bilimciler, çatışan iktidar isteklerini uzlaştırma olarak tanımlamaktadır ve lobilerin temel hedefi iktidar ile iletişim kurmaktır. Siyaset biliminin temel unsurunu teşkil eden iktidar kavramı ise, ‘‘bir işi yapabilmek için gereken kuvvet, takat, kabiliyet ya da bir toplulukta ya da kuruluştaki yönetime sahip olmak’’ anlamına gelmektedir (Yazıcı, 2017: 3).

İstenilen sonuca ulaşma isteği, seçilmişlerin bilgi eksikliği ve gündemi yönlendirme arzusu ilkelerine dayanmakta olan lobcilik esas olarak politika üreten kurumları hedef almaktadır (Campos ve Giavannoni, 2007: 3). Bu noktada taşra kuruluşları, il teşkilatları ve yerel yönetimler gibi kavramlar ile tanımlanan yerel siyaset teriminden bahsetmek faydalı olacaktır. Yerel siyasetin güçlenmesi ulusal siyasetin de güçlenmesi ile doğrudan ilişkili olduğundan lobcilik açısından bakıldığında oldukça önemlidir. Kurum ve şirketlerin siyasal sonuç almasını hedef alan lobiler (Aktürk, 2017: 82) bu doğrultuda yerel düzeyde siyasiler üzerinde ne derece etkili olabilirse bunu ulusal düzeye taşımaları da o kadar etkili olmaktadır.

Siyasal iktidarın amacı, kaynaklar ve halk üzerinde hakimiyet kurmak değil halkın refahını ve kalkınmasını sağlamaktır ve işlevi bireylerin siyasal iktidara katılımıdır. Siyasal iktidarın cevap aradığı toplumun kim tarafından, hangi ilkeler ele alınarak ve nasıl yönetileceğine dair sorular vardır (Doğan, 2013: 57). Bu noktada bireylerin isteklerini siyasi mercilere iletterek kararların alınmasında yasa yapıcıları etki altına almaya çalışan lobilerin önemi ortaya çıkmaktadır. En önemli ve etkin oldukları noktalar çoğulculuk, siyasal katılım ve sivil toplum örgütlenmesi olan (Çerçi, 2006: 12) lobilerin siyasiler ile doğrudan veya dolaylı olarak kurulan bir iletişim ağı mevcuttur. Temel hedefleri iktidar ile iletişim kurmak olan lobiler, politik karar alma süreçlerini etkileyerek problemlere çözüm üretecek yöntemlere başvurumaktadırlar. Bu noktada, hükümetlerin aldıkları veya alabilecekleri kararları yönlendirme çalışmaları sürdürerek (Altay, 2017: 10) siyasal iktidar üzerinde etkin bir lobi yöntemi uygulamaya çalışmaktadırlar.

2.7. Yasama Sürecini Etkileme Yöntemi Olarak Lobicilik

Demokratik toplumlarda karar alma mekanizması yasama organı ile yürütülmektedir (Gülbaş, 2007: 2) ve yasamayı oluşturan organ meclistir. Lobicilik yasamaya yönelik olarak karar almada yetkili olanların bilgilendirilmek amacıyla etki altına alınması ya da ikna edilmesi olarak tanımlanmaktadır. Lobilerin yasama sürecini etkilemede kullandıkları her bir yöntem karar alma makamını etkileme bakımından ortak bir noktada birleşmektedir (Canöz, 2009: 159). Lobilerin yasal olarak karar alma hakları yoktur fakat yasa koyuculara ilettikleri bilgiler aracılığıyla politikayı etkileyebilmektedirler (Smith, 1993: 801). Bu durumda lobiler, politikanın karar verme sürecinde önemli bir etkene sahip olduğundan Washington, Londra, Berlin gibi siyasi merkezlerde yer alan lobiler ile açıklanmaktadır (Groll ve Prummer, 2016: 1). Buradan anlaşılacağı üzere, ABD ve AB’de lobicilik olgusu yasama süreci üzerinde önemli bir alana sahiptir. Tez çalışmasının konusunu Türkiye ve AB’de lobicilik oluşturduğundan ve yasama sürecinin gelişmesinde AB’nin kuruluşundan bu yana Avrupa Parlamentosu (AP), AB Konseyi ve AB Komisyonu farklı etkileri ile görüldüğünden (Kantarcioglu, 2019: 11) lobilerin yasama sürecini etkileme yöntemlerinin incelenebilmesi için öncelikle AP ele alınmalıdır.

Parlamento, AB’de üye devletlerin haklarının doğrudan temsil edildiği tek kurum niteliğindedir (Çerçi, 2006: 18) ve Lizbon Anlaşması ile yetki alanı genişletilerek AB’nin gerçek yasama gücü olmuştur (Bayram, 2018: 69). AP, yasama sürecinde Konsey ile eşit duruma geldiğinden dolayı lobileri özdeşleştirebilmektedir. AP’de lobilerin görüşlerinin dikkate alınması AB’de demokrasinin güçlenmesi açısından önemlidir. AP, AB’nin kuruluşundan bugüne yetki bakımından oldukça değişmiştir ve bu durum lobilerin AP’de lobi yapmanın önemini yasama sürecinde AB Bakanlar Konseyi ile eşit şartlara getirilmesi üzerine fark etmelerine sebep olmuştur (Kantarcioglu, 2019: 11).

Özetle, dünya siyasetinde belirli güçlerin bulunması karşısında bu güç merkezlerine etki edecek en önemli araç lobicilik olmuştur (Aktürk, 2017: 81). Devletler lobicilik faaliyetlerini başka bir devletin karar alma mekanizmasında etkili olmak amacıyla yürüttüklerinden ve lobiler uluslararası ilişkilerde önemli bir araç niteliğinde olduğundan devletlerin siyasal sonuç alma hedefini ifade etmektedir. Bu açıklama ile lobiciliğin ulusal ve uluslararası siyaseti şekillendirmede etkili bir araç olduğu görülmektedir. İktidarın değişim göstererek farklılaşması siyasetin

oluşumunda farklı aktörlerin katkıda bulunmasını kaçınılmaz hale getirmektedir. Bu duruma bağlı olarak siyasal iktidar ve yasama süreci üzerinde lobiler, ulusal ve uluslararası güçleri etkileyebilmek açısından önemli bir aktördür.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ-TÜRKİYE İLİŞKİLERİ VE SİYASİ DALGALANMALARIN LOBİCİLİK İLE İLİŞKİSİ

AB-Türkiye ilişkilerinin kırk yılı aşkın bir geçmişi bulunmaktadır (Aygül ve Güvemli, 2005: 207). Uluslararası hukukta ortaklık ortak üye anlamına gelmekte ve AB’de ortak üye statüsü bulunmamaktadır. AB ile kurulan ortaklık dışsal ortaklık olduğundan AB’nin iç işleyişine katılma hakkı tanınmamaktadır. Bu durum AB’nin ortaklık anlayışının ortak üye yerine ortak ülke olarak tanımlanmasına sebep olmaktadır. Türkiye, kuruluşundan bu yana Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD), AB Konseyi, Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü (NATO) gibi uluslararası oluşumlarda yer alarak Avrupa bütünleşmesinin önemli hareketlerinden biri olan Avrupa Ekonomik Topluluğu’na (AET) da başvurmuştur (Can, 2013: 3). AET, 25 Mart 1957 tarihinde imzalanmış ve 1 Ocak 1958 tarihinde işlevine başlamıştır. Topluluğun ilkeleri insan haklarına saygılı demokratik sistemi öngörmektedir (Bakkalcı, 2019: 94).

27 Mayıs 1960 tarihinde Türkiye’de yaşanan darbe sonucu yönetimin askeri yönetimin eline geçmesi AB-Türkiye ilişkilerinde kesintiye sebep olmuştur. Buna bağlı olarak ortaklık görüşmelerinin gecikmesiyle demokrasiye bağlı kaygılar oluşmuştur (Torba, 2019: 15). 12 Mart 1971 tarihinde yaşanan muhtıra demokrasiye ikinci bir darbe olmuştur ve bundan kısa süre sonra gerçekleşen 1974 Kıbrıs Harekâtı AB-Türkiye ilişkilerini daha da gergin bir ortama itmiştir. 1971’den 1974’e kadar ilişkiler gergin bir ortamda devam etmiştir. Bu durum dönemin Türk liderlerinin AB’ye olan bakış açılarının sert bir tutum sergiliyor olmasından kaynaklanmaktadır.

Kuzey Kıbrıs meselesinde dış güçlerin lobi faaliyetlerinin Türkiye’yi olumsuz bir sürece itmesinin üzerine, 1980 yılında Türkiye’de bir askeri müdahale daha gerçekleşmiştir. 12 Eylül 1980 tarihinde yaşanan darbe sonucunda AB-Türkiye arasında siyasal açıdan çok daha önemli sorunlar baş göstermiştir. 1980 darbesinin AB’de Türkiye açısından demokrasi ve insan haklarına dair endişelere sebep olması (Özcan, 1999: 89) ve Ermeni ve Rum lobilerinin faaliyetleri ile askeri yönetimin aleyhine lobi çalışmaları gerçekleşmiştir. Sonuç olarak, 1980’den 1995’e kadar olan dönem AB açısından yeni gelişmelerin yaşandığı bir dönem olmuştur. Bu dönemde AB’nin genişlemesiyle birlikte ihracat payı ve büyüme hızında düşüşler meydana gelmiş ve 1994 yılında ekonomik kriz ile karşı karşıya kalınmıştır (Colella, 2020: 39). Ekonomik krizden kısa süre sonra Türkiye’de 17 Ağustos 1999 tarihinde büyük Marmara depreminin yaşanmasıyla Yunanistan ile

ilişkilere dair gelişmeler olmuştur. Yunanistan'ın Türkiye'ye destek veren ilk ülkelerden biri olması ilişkileri iyileştirmenin yanında 1999 yılında Türkiye'nin AB'ye aday ülke olarak ilan edilmesini ve Yunanistan'ın AB üzerinde ki ağırlığının gösterilmesini sağlamıştır.

AB-Türkiye ilişkilerinde 2002 sonrası dönem Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) yönetiminde Türkiye'nin AB'de kendini ifade edebilmesi açısından önemli bir dönem olmuştur. Bu dönemde hayata geçirilen reformlar ve uyum paketleri Türkiye'nin lobi faaliyetleri kapsamında yer almıştır. Fakat Türkiye'de 2008 yılına gelindiğinde küresel bir kriz boyutuna ulaşan 2008 ekonomik krizi ile meydana gelen daralmalar AB ile ilişkileri tekrar etkisi altına almıştır. Buradan anlaşılacağı üzere Türkiye'nin AB'ye üyelik süreci AB ülkeleri arasında ortaya çıkan ekonomik ve siyasi nedenlerden etkilenmektedir (Oran, 2018: 431).

AB-Türkiye ilişkilerinde önemli noktalardan biri de AB'ye yönelen göç ve mülteci akını olmuştur (Ülger ve Özdemir, 2018: 145). Suriye iç savaşının ardından meydana gelen mülteci krizi de AB'de güvenlik endişelerinin artmasına sebep olmuştur (Oğuşgil, 2016: 64). Bu durum karşısında AB ile Türkiye arasında işbirliğine gitmek hedeflenmiş ve Geri Kabul Anlaşması imzalanmıştır. 15 Temmuz 2016 tarihinde Türkiye'de demokrasi, terör örgütünün gerçekleştirdiği darbe girişimi sonucunda tekrar bir tehdit ile karşı karşıya kalmıştır. AB ülkelerinin Türkiye'de yaşanan darbe girişimine başta seyirci kalması da batıya duyulan şüphenin kuvvetlenmesine sebep olmuştur.

Tez çalışmasının bu bölümünde yukarıda bahsedilen AB-Türkiye ilişkilerinde meydana gelen gelişmeler lobicilik açısından 1960-2022 dönemini kapsayacak biçimde daha detaylı incelenecektir.

3.1. AB-Türkiye İlişkileri Siyasal Sürecine Bakış

Türkiye, AET'ye 31 Temmuz 1959 tarihinde Demokrat Parti Lideri ve Başbakan Adnan Menderes'in (AB Bakanlığı, 2021) yaptığı başvuru ile katılma isteğini belirten devletlerden biri olmuştur. Türkiye'nin AET'ye başvurusu çağdaşlaşma çabalarını sürdürmesi, Batı bloğundaki yerini ekonomik bütünleşme ile desteklemek istemesi ve AET yardımlarından faydalanmak istemesi üzerine yapılmıştır (Can, 2013: 3). Yunanistan, AET'ye 15 Temmuz 1959'da resmen başvurmuştur ve bu durum Türk kamuoyunu tetiklemiştir. Bunun sebebi, Türkiye'nin AET dışında

kalmasının batıdaki konumunu etkileyebileceği ve hatta yitirebileceğini açıkça göstermesidir (Özer, 2009: 91). 1961 yılında Yunanistan AET ile ortaklık anlaşması imzalayarak (İKV, AB Genişleme Politikası, 2022) mali yardım talebinde bulunmuştur. Aynı mali yardımı Türkiye'nin de talep etmesi ile AET, Türkiye'yi kaybetmek istemeyerek zamanla Yunanistan'a yapılan yardımın Türkiye'ye de yapılacağını dile getirmiş ve Gümrük Birliği'ne geçilmesini önermiştir (Bakkalcı, 2019: 266). AET'nin Türkiye'yi kaybetmek istememesinin nedeni Türkiye ile Yunanistan arasındaki siyasi ve ekonomik neden olmuştur. Aynı zamanda, Türkiye'nin coğrafi konumundan dolayı AB için önemli bir coğrafi alanda olması da başka bir nedendir (Seymen, 2009: 200). Buradan anlaşılacağı üzere Türkiye'nin AET'ye girmek istemesinin sebeplerinden biri, Batı Avrupa'da kurulacak olan siyasal birliğin dışında kalmak istememesi ve Yunanistan'a tanınacak ticari tavizlerden Gümrük Birliği içinde yoksun kalmaması gerektiği düşüncesidir (Özer, 2009: 92).

Ortaklık başvurusunun gerçekleştirilmesinin altında dönemin iki büyük siyasi partisi olan Demokrat Parti ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) AET ile ilişkilerin gelişimine sıcak bakmaları olmuştur. Demokrat Parti, AET ile ilişkilerin geliştirilmesinden yanayken; CHP'de aynı şekilde ortaklığa karşı çıkmayarak ekonomik tedbirler alınmasını önermiştir (Yurttaş, 2019: 108).

27 Mayıs 1960 tarihine gelindiğinde Türkiye, yaşanan ihtilal sonucunda demokrasi problemi yaşayan bir ülke konumuna gelmiş ve Adnan Menderes'in idamı sonrası Fransız Cumhurbaşkanı Charles de Gaulle'nin, Türkiye'nin AET ile ilişkilerini güçleştirmesine sebep olmuştur (Bakkalcı, 2019: 266). İhtilalin gerçekleşmesi Ankara Anlaşması'nın Türkiye açısından gecikmesine sebep olmuştur. Türkiye'nin AET ile ortaklık kurması nüfus artış hızının yüksek olması, ekonomisinin tarımdaki üretime bağlı olması, ülkenin sanayileşmenin başında olması ve döviz gelirlerinin sınırları olması nedenlerinden dolayı zordur. AET'nin Türkiye'yi ortak üyeliğe kabul etmesinde 1963 yılında yaşanan gelişmeler etkili olmuştur. Türkiye'de askeri darbe teşebbüslerinin yaşanması, sol akımların güçlenmesi, Kıbrıs olayları, Yunanistan ile ilişkilerin gerilmesi gibi nedenler AB açısından kaygı verici olmuştur. Bunun üzerine, 12 Eylül 1963 tarihinde AET ile Türkiye arasında Ankara Anlaşması imzalanarak ortaklık sürecine girilmiş ve Türkiye'nin örgüte tam üyeliği gerçekleşmiştir. 1 Aralık 1964 tarihinde (Koçak, 2009: 134) yürürlüğe giren Ankara Anlaşması Türkiye'nin üyelik şartlarını sağlayana kadar geçerli olmak kaydıyla hazırlanmış bir ortaklık anlaşmasıdır. AET'nin Ankara Anlaşması'ndaki hedefi Türkiye'yi Batı Bloğunda tutmak olmuştur (Kılıç, 2006: 16). Aynı yıl (1 Kasım 1964) AET-Türkiye arasında hazırlık dönemi resmen başlamış ve Türkiye, mali, ticari ekonomik destekler almıştır (Çalış, 2001: 113).

Ankara Anlaşması ile ilişkiler hazırlık, geçiş ve son dönem olmak üzere üç aşamadan oluşmaktadır. Topluluk ile ilişkilere yönelik tartışmalar çoğunlukla hazırlık ve geçiş aşamalarına yönelik yapılmıştır. Anlaşmada amaç, Türkiye'nin ekonomik ve siyasi alanda Topluluğa bütünleşmesini sağlamakta ve "tam üyeliğe götüren ortaklık anlaşması" olarak ifade edilmektedir. Ankara Anlaşması'nın amacı 2. maddesinde "Türkiye ekonomisinin hızlı kalkınmasını ve Türk halkının istihdam düzeyinin ve yaşam koşullarının yükseltilmesini sağlama gereğini göz önünde bulundurarak taraflar arasındaki ticari ve ekonomik ilişkileri aralıksız ve dengeli olarak güçlendirmeyi özendirilmektedir" şeklinde ifade edilmektedir (Ankara Anlaşması, 2). Ankara Anlaşması'nın amacı, Türkiye'nin tam üye statüsü kazanmasını sağlamaktır. Toplantıda dönemin Başbakanı Adnan Menderes, Maliye Bakanı Hasan Polatkan, Dışişleri Bakanı Fatih Rüştü Zorlu gibi isimler bulunmuştur. Türkiye'nin Avrupa'ya dâhil olması Türk hükümeti tarafından bir ideal olarak benimsenmiş ve dönemin Başbakanı Adnan Menderes, AB ile ortaklık kurulmasına yönelik Türkiye'nin politikasının bir hükümet politikası olmasının, yanında aynı zamanda milli bir politika olduğunu da belirtmiştir (Çalış, 2001: 99).

"Hazırlık dönemi, taraflar arasında kurulmasına yakın bir gelecekte başlanacak olan Gümrük Birliği'ne Türk ekonomisinin hazırlanacağı dönemdir" (Ankara Anlaşması, 3). Hazırlık döneminde Anlaşmaya göre 5 yıl olarak öngörülen (Reçber, 2009: 10) ancak uzaması sonucu 8 yıl süren dönem 1 Aralık 1964 ile 31 Aralık 1972 tarihlerini kapsamaktadır. Bu dönemde AB, Türk ekonomisini güçlendirmeyi ve Gümrük Birliği'ne geçiş için hazır hale getirmeyi taahhüt etmiştir (Uysal, 2001: 141) ancak Türk ekonomisine beklenen katkılar sağlanamamıştır. AB, Türkiye'nin ihracat ve tarım ürünlerine tercihli tarife uygulayarak ve belli miktarda kredi yardımı yaparak Türk ekonomisinin güçlendirilmesi çabalarına katkıda bulunmuş ve (Arat, 1995: 592) bu dönemde Türkiye'ye kredi desteği sağlanmıştır. Burada önemli olan Ankara Anlaşması'nın ortaklık ilişkisinin amacını, Gümrük Birliği'ni, sermaye ve hizmet dolaşımını, ulaştırma ve rekabeti öngörüyor olmasıdır (Can, 2013: 4). Türkiye hazırlık döneminde başlangıç aşamasında olduğundan pek fazla yükümlülük altına girmek istememiştir. Bu dönemde Türkiye'nin önemli olan 4 tarım ürününde (fındık, incir, kuru üzüm, tütün) gümrük indirimi uygulanmıştır. Türkiye'nin tek taraflı yükümlülük üstlenilmesini istemesi üzerine hazırlık dönemi uzun sürmemiş ve 1 Ocak 1973 tarihinde Katma Protokol'ün yürürlüğe girmesiyle geçiş dönemi başlamıştır (Kılıç, 2006: 169). Geçiş dönemi istisnalar haricinde 12 yıl sürecek bir yükümlülüğü esas almaktadır. Tarafların karşılıklı ve dengeli yükümlülükler esasına dayanarak Gümrük Birliği'nin kurulması hedeflenmiştir

(Can, 2013: 6). Burada pamuklu dokuma, pamuk ipliği ve rafine petrol ürünleri hariç tutulmuştur. Aynı zamanda bazı tarım ürünlerinde de ithal kolaylık sağlanmıştır (Uysal, 2001: 143). Türkiye buna karşın sanayi ürünlerine uyguladığı gümrükleri 12 yıl içinde kademeli biçimde kaldırmayı öngörmüş ve korunması gereken hassas sanayi ürünleri için 22 yıllık bir süre öngörülmüştür (Topal, 2009: 15). Buradan anlaşılacağı üzere Katma Protokol ile geçiş döneminin amacı sanayi malları üzerinde AB- Türkiye arasında Gümrük Birliği'ni gerçekleştirmektir. Bu dönemde, AB-Türkiye arasındaki sorunlar en azdır ve Türkiye Batı ile uyum içerisine girmiştir (Tanilyan, 2014: 16).

20 Temmuz 1974 tarihinde Kıbrıs'a yapılan askeri müdahale sonucunda AB- Türkiye ilişkilerinde ciddi sonuçlar meydana gelmiştir. Bu dönemde AB'den beklenen desteğin sağlanamaması sebebiyle Türkiye açısından ilişkilerin tekrar değerlendirilmesi gerektiği sonucuna gidilmiştir. 1978 yılına gelindiğinde AB-Türkiye ilişkilerinin dondurulmasına kadar uzanmıştır. Katma Protokol'ün yürürlüğe girmesiyle birlikte Türkiye, AB üyesi olma yolunda istikrarını sürdürmüştür. Ancak 12 Eylül 1980 tarihinde Türkiye'de meydana gelen askeri darbe sonucunda AB-Türkiye ilişkileri tekrar kesintiye uğramıştır (Yurttaş, 2019: 112). Askeri darbenin ardından 6 Kasım 1983 tarihinde tekrar seçimlerin yapılmasıyla Turgut Özal'ın Anavatan Partisi (ANAP) iktidar olmuştur (Belhan, 2005: 100).

AB, 1989 yılında üyelik için Türkiye'nin yeterli şartları sağlamadığını belirtmiş (Bakkalcı, 2019: 265) ve koşulların tam üyelik için yeterli olmadığını belirten bir karar açıklamıştır (Canbolat, 2002: 284). Dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal, AB'nin komisyon raporunu değerlendirirken Türkiye'nin Avrupa ülkesi olduğunu ve AB'ye üye olabileceğini vurgulamıştır (Cumhuriyet, 1989: 14).

Süleyman Demirel ise, Türkiye'nin üyelik başvurusunun reddedilmesi üzerine hükümeti sorumlu tutarak Türkiye'nin yapılan başvuru sonucunda küçük düşürüldüğü yönünde eleştiride bulunmuştur. Süleyman Demirel, rapor değerlendirmesinde hükümetin, başvuruyu aceleyle yaptığını vurgulayarak durumdan sorumlu olduğunu belirtmiştir (Cumhuriyet, 1989: 14). ANAP iktidarı 1991 yılında gerçekleştirilen seçimler sonucunda son bulmuş ve yerine Süleyman Demirel'in Başkanlığında yeni bir koalisyon hükümeti kurulmuştur. Kurulan yeni hükümet AB-Türkiye ilişkilerinin Gümrük Birliği çerçevesinde yürütülmesi gerektiği sonucuna varmıştır.

1993 yılında Kopenhag Zirvesi gerçekleştirilmiş ve AB, aday ülkelerin karşılması gereken kıstasları belirlemiştir. Kriterler ekonomik, siyasi ve topluluk mevzuatının benimsenmesi olmak üzere üç başlıkta toplanmıştır. Bunun üzerine Gümrük Birliği'nin 1 Ocak 1996 tarihinde yürürlüğe girmesiyle (Bakkalcı, 2019: 285) AB-Türkiye ilişkileri son evresine geçmiştir. Gümrük Birliği, üye ülkeler ile karşılıklı ticaret, gümrük tarifeleri ve engel ve kısıtlamaların kaldırılarak, ortak gümrük tarifesinin üçüncü ülkelere karşı uygulandığı bir bütünleşme uygulamasıdır (Balkır, 2013: 33). Türkiye, 12 ve 22 yıllık süreler içinde topluluk çıkışlı mallara uygulanan gümrükleri aşamalı olarak kaldırmayı ve ortak gümrük tarifesi politikasına uyum göstermeyi üstlenirken, AB, Türkiye'den ithal edeceği ürünlerin gümrük, vergi ve resimlerini kaldırmıştır (Uysal, 2001: 143). Burada tekstil ürünleri ve petrol uygulamanın dışında tutulmuştur. Gümrük Birliği esnasında Kopenhag Kriterleri kabul edilmiş ve bu dönemde Türkiye'nin üyelik süreci oldukça zorlaşmıştır.

Bu dönemde Gümrük Birliği'ne sıcak bakmayan partiler olmuştur. Bunlardan biri Demokratik Sol Parti'dir (DSP). DSP Başkanı Bülent Ecevit, hükümeti Kıbrıs sorununa taviz tanıdığı konusunda eleştiride bulunarak Batı kapılarının Türkiye'nin demokratik açıdan güçlenmesiyle kendiliğinden açılacağını ifade etmiştir (Yeni Türkiye, 1995: 3). Gümrük Birliği'ne gösterilen çeşitli tepkiler sonucunda yürürlüğe girmesi için Gümrük Birliği'ni destekleyen kesimler AP'ye yönelik yoğun faaliyetler göstermiştir. Bu faaliyetleri Gümrük Birliği'nin kabulüne yönelik gerçekleştirilen lobi faaliyetleri olarak değerlendirebiliriz.

Genel olarak, AB ile yakınlaşma çalışmalarında siyasilerin çoğunluğunun desteklediği görülmektedir. Bu noktada meydana gelen fikir ayrılıkları lobi çalışmalarını da beraberinde getirmiştir. Özellikle Gümrük Birliği aşamasında AB-Türkiye ilişkilerinin siyasal dönüşümünün etkilenmesi Türkiye'nin AB düzeyinde lobi faaliyetlerine ağırlık vermesini beraberinde getirmiştir. Tez çalışmasının bir sonraki başlığında AB-Türkiye ilişkileri üyelik süreci, lobi faaliyetleri perspektifinde incelenecektir.

3.2. AB-Türkiye İlişkilerine Lobcilik Perspektifinden Bakış

1997 yılında Lüksemburg Zirvesi'nin gerçekleştirilmesiyle (Uysal, 2001: 141) lobi çalışmaları aday ülkeliğin kazanılması konusunda hızlandırılmış ve Türkiye'yi AB'ye her alanda yakınlaştıran bir stratejinin üyeliğe hazırlık konusunda önemli olduğu vurgulanmıştır (Demirkıran; Çiçek; Eltetik ve Sarıkçıoğlu, 2010: 58). Lüksemburg Zirvesi ile Türkiye'nin iç ve dış sorunlarına

yapılan vurgular ve ulaşılan sonuçlar Türk hükümetini rahatsız etmiş ve AB-Türkiye ilişkileri gerilmiştir.

1999 yılında ise AB-Türkiye arasında Helsinki Zirvesi gerçekleştirilerek Türkiye oy birliği sonucunda AB'ye tam üye olarak kabul edilmiştir. Türkiye'de dâhil olmak üzere AB'ye aday tüm ülkelerin üyeliğinin eşit biçimde gerçekleştirileceği ifade edilmiştir (Özen, 2013: 113). Özellikle Almanya, AB-Türkiye ilişkilerinde kilit ülke konumunda olmuştur. Burada Almanya Sosyal Demokrat Başbakanı Gerhard Schröder'in Türkiye'ye adaylık vermesi önemli gelişmelerden biri olmuştur. Fakat Sosyal Demokratların bulunduğu koalisyon döneminde AB ile ilişkiler olumlu bir süreç izlerken, Hristiyan Demokratların ağırlıklı koalisyon hükümeti oluşturmalarıyla ilişkiler olumsuz bir döneme girmiştir (Dartan, 2012: 143). Türkiye'nin Helsinki Zirvesi'nde aday ülke olarak ilan edilmesinin ardından (Aydoğan, 2012: 47) 2001 yılında Katılım Ortaklığı Belgesi (KOB) imzalanmıştır. KOB, AB-Türkiye katılım müzakerelerinin gerekli şartlarını hazırlamış ve üyelik sürecini çerçevesini çizmiştir (Baykal ve Arat, 2002: 355). KOB ile Türkiye'de idari reformlar ile özgürlüklerin güçlendirilmesi adına önemli adımlar atılmış fakat katılım sürecinde Yunanistan ve Kıbrıs sorunu önkoşul olarak belirtilmiştir.

AB-Türkiye arasında insan hakları ve demokrasi konuları ilişkiler açısından oldukça önemli konular olmuştur. Belçika Başbakanı Tindemas'ın hazırladığı raporda Türkiye'yi eleştirmesi üzerine dönemin Başbakanı Turgut Özal, raporu Türkiye'nin iç işlerine müdahale olarak değerlendirmiş ve aşılabilir bir mesele olduğunu vurgulamıştır (Tanilyan, 2014: 16). Bunun üzerine AB-Türkiye ilişkilerinin çıkmaz bir ilişki içerisine girmesi engel oluşturan konularda Türkiye'nin önemli adımlar atmasına sebep olmuştur. Türkiye, AB'den gelen özellikle demokrasi ve insan hakları konularına ilişkin siyasi reform girişimlerinde bulunmuştur.

Türkiye'nin gerçekleştirdiği siyasi reformların başında öncelikle 2002-2004 döneminde hayata geçirilen 8 siyasi uyum paketi yer almaktadır (Yurttaş, 2019: 129). Uyum paketlerinin 6 tanesi 2002 yılında hükümetin el değiştirmesi üzerine AKP döneminde çıkarılmıştır (Asker, 2010: 11). AB'ye üyelik sürecinde çıkarılan ilk 3 uyum paketi sonucunda daha çok tutuklu ve hükümlü hakları ile ifade özgürlüğü konuları ele alınmıştır. İdam cezası kaldırılarak yerini müebbet hapis cezası almıştır. Bu durum Avrupa insan hakları açısından önemli bir adım olmuştur. Aynı zamanda eğitim ve yayın alanında sağlanacak haklar üzerinde değişiklik yapılmıştır (AB, Türkiye'de Siyasi Reform, 2007: 5-12). AKP yönetimiyle gerçekleştirilen (Çalış ve Metkin, 2017: 14) diğer 6 uyum

paketi ile ise, temel hak ve özgürlükleri genişletmek amaçlanarak öncelikle işkencenin önlenmesine yönelik değişiklikler yapılmıştır. Aynı zamanda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) kararları doğrultusunda yargılamanın iadesine gidebilme hakkı getirilmiştir (Güzel, 2015: 71). Düşünce ve ifade özgürlüğü üzerine önemli reformlar gerçekleştirilmiştir.

Uyum yasaları ve reform paketlerinin çıkarılmasından bu yana AB tarafından Türkiye'nin idari ve yasal reformları takdir edilirken diğer yandan eleştiriler de devam etmiştir. Türkiye'nin özellikle uygulama bakımından insan hakları sorunları devam etmiş ve bu noktada sivil toplum desteği büyük öneme sahip olmuştur (Emekli, 2008: 265).

Genel olarak reform çalışmaları incelendiğinde uyum paketleri ile idam cezasının kaldırılmasından, düşünce ve ifade özgürlüğünden, temel hak ve özgürlüklere kadar birçok değişiklik yapıldığı görülmektedir. Aynı zamanda KOB ile ön koşul olarak belirtilen Kıbrıs sorunu üzerinde de önemli değişikliklere gidilmiştir. Türkiye'nin bu süreçte insan haklarına yönelik birçok ilerleme gösterdiği ve ciddi reformlar gerçekleştirdiği görülmektedir. AB'ye üyelik sürecinde Türkiye'nin temel hak ve özgürlükler bakımından demokrasi alanında önemli adımlar atmasına sebep olmuştur. Tüm bu gelişmelerin ardından, 2004 yılında gerçekleştirilen Brüksel Zirvesi sonucunda Türkiye ile üyelik müzakerelerinin başlamasına karar verilmiştir (Yurttaş, 2019: 128).0

Bunların yanı sıra, 1960 ve 1980 yıllarında yaşanan darbeler, 1974 yılı Kıbrıs Harekâtı, 1994 ve 2008 yıllarında yaşanan ekonomik krizler, 1999'da meydana gelen Marmara depremi, Suriye'de yaşanan savaşla birlikte artan mülteci akını, Türkiye'nin reform sürecinden uzaklaşmasına sebep olarak AB'ye katılım sürecine olumsuz etki etmiştir.

Bunun yanında 2013 yılında yaşanan Gezi Parkı olayları sonucunda AB-Türkiye ilişkileri gerginleşme dönemine girmiştir. Bu dönemde güvenlik güçlerinin orantısız güç kullanımına dair AB'den Türk hükümetine yönelik sert eleştiriler gelmiştir. Türkiye'den de aynı düzeyde eleştirilerin gelmesi üzerine ilişkiler durma noktasına taşınmıştır (Yurttaş, 2019: 135). Bunun üzerine 2016 yılında Türkiye'de gerçekleşen darbe girişimi sonucunda meydana gelen tutuklamalar ile AB ciddi eleştiriler yaparak, katılım müzakerelerinin durdurulması tavsiyesinde bulunmuştur.

Tüm bu gelişmeler ışığında AB-Türkiye ilişkilerinin iniş çıkışlı bir dönemi kapsadığı ve çıkar merkezli bir ilişkiye dönüşmesinden dolayı lobi faaliyetlerinin katılım sürecinin önemli bir

parçası haline geldiği görülmekte ve lobi faaliyetlerinin artırılması büyük önem taşımaktadır. Çalışmanın ilerleyen bölümünde AB-Türkiye ilişkilerinde yukarıda bahsedilen gelişmeler lobicilik açısından 1960-2022 dönemini kapsayacak biçimde daha detaylı ele alınacaktır.

3.3. AB’de Lobi Faaliyetlerine İlişkin Düzenlemeler

AB’de lobicilik faaliyetleri Fransız tarımcıların ilk lobi faaliyetleri ile gerçekleşmiş ve AET ile ivme kazanmıştır. Daha sonra büyük otomobil firmalarının lobi büroları açmalarıyla birlikte şehirlerde, sendikalarda, barolarda ve üniversitelerde lobi faaliyetlerine başlanmıştır. AB gündeminde lobicilik terimi 1989 yılında Hollandalı Sosyalist Milletvekili Metten’in lobiler ve lobiciler konulu bir yazılı sunumu AP’ye sunmasıyla bulunmuştur. Bu dönemin sorunları arasında milletvekillerinin lobilerden çıkar sağlamaya çalışmaları ve böylece AP’de herkesin dilediği gibi bulunmasıyla bazı belgelerin AP’den çıkarıldığı yer almıştır (Khalilov, 2008: 40).

1991 yılına gelindiğinde Belçikalı Sosyalist Milletvekili Marc Galle lobicilikle ilgili ülkeleri belirlemiş ve lobilerin Parlamento’ya kayıt yaptırılmalarını zorunlu kılacak bir rapor hazırlaması amacıyla görevlendirilmiştir. 1992 yılında sunulan rapor belgelerin dışarı çıkarılmasını önlemeye yönelik hazırlanmıştır. Sunulan raporun en büyük noksanlığı tanımında yapılmıştır. Buradaki noksanlık lobi teriminin net bir tanımının yapılamamış olmasıdır. Lobicilik tanımlaması “Üçüncü taraflar adına hareket eden ve AP’de veya diğer Topluluk organları önünde bu üçüncü tarafın çıkarlarını savunan herkes” biçiminde yapılmıştır (Khalilov, 2008: 41).

Ulus-üstü lobilerin sayısında, Tek Senet sonrası dönemde ciddi oranda artış yaşanmıştır. Lobilerin sayısında yaşanan artışla birlikte Parlamento’nun yasama yetkileri de artmıştır. Bu durum sonucunda AB’de faaliyet gösteren lobiler AP’ye yönelik faaliyetlerini yoğunlaştırma çabasına bürünmüşlerdir. Lobilerde artış görülmesiyle birlikte lobicilik alanında yasal düzenlemelere ihtiyaç duyulmuştur (Greenwood, 2003: 187). 1986 yılında çıkarılan Avrupa Tek Senedi toplulukların kurucu anlaşmalarında değişiklik yapan ilk önemli belgedir. Tek Senet’in en temel hedefi topluluğun karar alma sürecindeki eksikliğini giderilmesidir (Erpolat, 2020: 8).

Lobicilik alanında gerçekleştirilen yasal düzenlemeler AB kurumlarının rollerinde bir değişime sebep olmuştur. Değişen yapı ile birlikte siyasal aktörler yeni etkileşim arayışına girmiştir. Özellikle Maastricht ve Tek Senet ile birlikte lobilerin AB’deki önemi artmıştır. Bunun sebebi

kararların oy çokluğu ile alınması ilkesinin kabul edilmiş olmasıdır. AB’de lobi faaliyetlerinde başarılı olabilmek göreceli olarak kolaylaşmıştır. Ulus-üstü kurumlar çıkar temsilinin gelişmesini yönlendirmektedir. Aynı zamanda lobilere farklı erişim noktaları sağlamaktadır. AB kurumlarının yönlendirmesinin yanında çıkar temsili AB düzeyinde yoğunlaşmaktadır. Lobiler için kurumlarda kaynakların yetersiz olması ve yetkilerin bölünmüş olması yoğun çalışma etkisi sağlamıştır (Arabacı, 2008: 83).

3.4. Türkiye’de Lobi Faaliyetlerine İlişkin Düzenlemeler

Türklerin lobicilik faaliyetlerine yönelik en eski bilgiler Orhun Abideleri’nde yer almaktadır. Yazıtta lobiciliğe yönelik net bilgiler yer almasa da lobilerin halkı kendine yakın tutarak devlet ve toplum düzenini istediği düzeyde değiştirebildiğinden söz edilmektedir. Buradan anlaşılacağı üzere güç ve iktidar sahibi kişilerin etki altına alınmaya çalışıldığı ve dönemin şartlarına göre lobicilik amacı güdüldüğü ve Türklerin lobi tarihinin başlangıcını oluşturduğu görülmektedir (Canöz, 2007: 27).

Osmanlı İmparatorluğu döneminde de dolaylı olarak lobicilik faaliyetlerine rastlanmaktadır. Örneğin 7 Mayıs 1830 tarihinde ABD ile Türkiye arasında ilk ticaret anlaşması yapılmıştır. Anlaşma ile Türk-Amerikan ilişkileri resmi bir boyuta taşınmıştır (Kantarıcı, 2001: 141).

Cumhuriyet dönemine bakıldığında, Türkiye’de lobicilik faaliyetleri 1924 yılında New York’ta ‘‘Türk Teavün Cemiyeti’’ aracılığıyla başlamıştır. Türk Teavün Cemiyeti 6 Ağustos 1923 tarihinde Ermeni ve Rum lobilerinin Dostluk ve Ticaret Anlaşması’nın iptal edilmesi çalışmalarını üzerine başlattıkları ‘‘Lozan’a Hayır’’ kampanyasıyla başlamıştır. Bu kampanyaya karşılık olarak Türkiye, 1924 yılında tepkisini göstererek ilk modern lobi faaliyetini gerçekleştirmiştir (Khalilov, 2008: 45). Uluslararası alandaki ilk lobi denemeleri ise 1981 yılında Türkiye’nin çıkarlarının korunması amacıyla ABD’de Amerikalı bir lobi şirketi ile anlaşma yapılması sonucunda başlamıştır. Bu faaliyetler sonucunda modern anlamda ilk Türk lobiciliğinin başlangıcı yaşanmıştır. Türkiye’de lobicilik faaliyetlerini düzenleyen bir hukuk kuralı bulunmamaktadır. Fakat lobicilik alanını kanunlarda dolaylı olarak kontrol eden kurallar yer almaktadır. Buna örnek olarak 2820 sayılı Siyasi Partili Kanunu’nun 66 ve 79 sayılı maddeleri verilebilir. Bu maddeler lobicilikle yakından ilgili maddelerdir (Canöz, 2007: 53-57).

3.5. 1960-1980 Dönemi AB-Türkiye İlişkileri ve Lobiciliğe Bakış

27 Mayıs 1960 tarihinde Türkiye’de yaşanan askeri darbe sonucunda AB-Türkiye ilişkilerinde kesintiye sebep olmuştur. Darbenin ardından askeri yönetimin ülke idaresini eline almasıyla birlikte ortaklık görüşmeleri gecikmiş ve Türkiye’de demokrasi bakımından kaygılara neden olmuştur. Fransa Cumhurbaşkanı Charles De Gaulle, Adnan Menderes’in idam edilmemesi talebinde bulunmuştur fakat Türkiye uygun görmemiştir. Bunun üzerine Charles De Gaulle, AET üzerinde baskı kurarak Türkiye ile ilişkilerin dondurulmasına sebep olmuştur (Torba, 2019: 15). Darbeden 2 yıl sonra tekrar sivil yönetime geçilmiş ve bu kez Türkiye Fransa’nın uyguladığı vetonun kaldırılması amacıyla yoğun girişimlerde bulunmuştur. Türkiye’nin uyguladığı bu girişim çabaları lobi faaliyetleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna bağlı olarak, 1963 yılında ilişkilerin seyri tekrar değişmiş ve AET ile Türkiye arasında Ortaklık Anlaşması imzalanmıştır. Buradan anlaşılacağı üzere, Türkiye’de demokrasi sorununun yaşanması Fransa örneğinde belirtildiği gibi Avrupa ülkelerinin üyelik sürecini etkilemek amacıyla AET üzerinde lobi yapıldığı görülmektedir. Buna karşılık, Türkiye’nin de aynı şekilde uygulanan vetoyu kaldırmak amacıyla lobi çalışmalarında bulunduğu ve Ortaklık Anlaşması sonucunda başarılı olduğu anlaşılmaktadır.

12 Mart 1971 tarihinde tekrar muhtıra meydana gelmiş AB-Türkiye ilişkileri tekrar zarar görmüştür. Bunun üzerine 20 Temmuz 1974 tarihinde Kıbrıs Harekâtı’nın gerçekleşmesi sonucu AB ile ilişkiler kopma noktasına gelmiştir. 1970’li yıllarda yaşanan bu gelişmelerin ardından 12 Eylül 1980 tarihinde Türkiye’de bir askeri darbe daha gerçekleşmiştir. AB ile ilişkileri tekrar olumsuz bir boyuta sürükleyen 1980 darbesi sonucunda Türkiye demokrasi bakımından eleştirilmiştir. Bunun nedenleri siyasi partilerin faaliyetlerinin durdurulması, tutuklama, yargılama ve idam cezalarının meydana gelmesidir. Yaşanana gelişmeler ardından 1982 yılına gelindiğinde AB-Türkiye ilişkileri tekrar dondurulmuştur. Sonuç olarak Türkiye’de yaşanan askeri darbeler sonucunda demokrasi açısından sapmalar meydana gelmiş ve AB-Türkiye ilişkilerini olumsuz yönde etkileyerek süreci yavaşlatmıştır. Çalışmanın bu başlığında 1960-1980 döneminde yaşanan siyasi olaylar lobicilik perspektifinden daha detaylı incelenecektir.

3.5.1. 27 Mayıs 1960 İhtilali ve Lobilerin Etkisi

Darbe, bir ülkenin siyasi ve ekonomik yapısını değiştiren bir faaliyettir. Ülkenin siyasi ve ekonomik açıdan gelişmesine ve demokratikleşmesine engel olmaktadır. Darbe sonucu ülkede

meydana gelen olumsuz durumlar uluslararası aktörler ile ilişkilerine de yansımaktadır (Akçay, 2019: 274). Bir ülkede meydana gelen darbeler, ülkenin siyasal ve ekonomik istikrarını bozduğundan büyük önem arz etmektedir. Türkiye'nin AET'ye başvuru yaptığı dönemde ülke içinde yaşanan siyasal karışıklıklar Türkiye'nin başvuru sürecinin yavaşlamasına sebep olmuştur. Bu durum siyasal istikrarın sağlanamamasına dayanmaktadır (Akdoğan, 2017: 224).

Türkiye, siyasi tarihi boyunca darbelerle tanıklık etmiş bir ülke konumundadır. Bu bağlamda yaşanan askeri darbeler AB-Türkiye ilişkilerine de olumsuz olarak yansımıştır. AB, temelleri toplum refahı ve demokrasi üzerine kurulu olduğundan üyelik sürecinde üyelerini seçmede seçici davranmaktadır. Bu bağlamda Türkiye'de meydana gelen darbeler etkileyici bir unsur olmaktadır.

Türkiye'de çok partili siyasal hayata geçişte, II. Dünya Savaşı'nın etkileri büyüktür. II. Dünya Savaşı sonrasında tek partili yönetime dayanan siyasal sistemlerin gözden düşmesiyle demokratik sistemler öne çıkmış ve bu da çok partili siyasal hayata geçişini sağlamıştır. Türkiye'de 1945 yılından itibaren çok partili hayata geçiş çalışmaları başlamış ve 1950 seçimlerinde Demokrat Parti'nin seçilmesi ile yeni bir boyuta taşınmıştır. Fakat 27 Mayıs 1960 tarihine gelindiğinde Türk radyolarında bir tebliğ yayımlanarak darbe girişimi başlatılmıştır.

''Büyük Türk Milleti Silahlı Kuvvetlerimiz, bütün yurttaki 27 Mayıs saat 3'ten itibaren idareyi ele almış bulunmaktadır. Bütün vatandaşlarımızın ve emniyet kuvvetlerinin silahlı kuvvetlerle yakın işbirliği ile bu harekât, hiçbir can kaybı olmadan başarılmıştır. İstanbul'da ikinci bir tebliğe kadar silahlı kuvvetler mensupları hariç, sokağa çıkma yasağı konmuştur. Vatandaşlarımızın silahlı kuvvetlerin vazifelerini kolaylaştırmaya ve milletçe ümit edilen demokratik rejimin teessüs etmesine yardımcı olmalarını rica ederiz. Türk Silahlı Kuvvetleri'' (Hürriyet, 1960: 1).

27 Mayıs günü yayınlanan bu tebliğ ile ülke yönetimine ordu tarafından el koyulmuş ve Türkiye açısından yeni bir dönem başlamıştır (Önder, 2014: 283).

27 Mayıs 1960 darbesi Türkiye'de meydana gelen ilk darbedir. Darbenin en önemli sebeplerinden biri Adnan Menderes'in politikaları olarak görülmektedir. Bu dönemde bazı kesimler ordunun Menderes hükümetine karşı tavrını desteklemiş, politikalarını anti- cumhuriyetçi ve baskıcı bulmuşlardır. Demokrat Parti iktidarı, CHP'nin politikaları ile sert bir tutum içine girmiştir.

Darbenin ardından Yassıada Mahkemeleri başlamış ve 592 kişi yargılanmıştır. Dönemin Başbakanı Adnan Menderes, Dışişleri Bakanı Fatih Rüştü Zorlu ve Maliye Bakanı Hasan Polatkan idam edilmiştir. Dönemin Cumhurbaşkanı Celal Bayar da ömür boyu hapis cezasına mahkum edilmiştir (Eminoğlu, 2021: 469).

Yassıada Mahkemeleri, 1960 darbesi sonrası oluşturulan bir makamdır ve Yüksek Adalet Divanı'nca kurulmuştur. Demokrat Partilerin işledikleri suçlar genel olarak Anayasayı ihlal ve yolsuzluk olarak belirtilmiştir (Topçu ve Topçu, 2017: 67). Yassıada Mahkemeleri sonucunda Adnan Menderes suçlu bulunmuş ve mahkeme kararları sorgusuz doğru kabul edilmiştir (Demir, 2020: 1612).

Türkiye'de gerçekleşen bu darbe sonucunda AB ile ilişkiler de etkilenmiş ve müzakerelerin kesilmesine yol açmıştır. Fakat Türkiye, AB açısından jeopolitik öneme sahip olması, enerji kaynakları, turizm sektörü ve NATO'ya üyeliği bulunması gibi durumlardan görüşmeler devam etmiştir. Bu duruma bağlı olarak AB'nin Türkiye'de yaşanan darbeye tepkileri ses getirici olmamıştır (Akdoğan, 2017: 224).

27 Mayıs 1960 tarihinde yaşanan ihtilal sonucunda AB-Türkiye arasındaki ilişkileri lobicilik açısından incelediğimizde AB yetkililerinin Türkiye üzerinde yaptığı baskılara dikkat çekmektedir. AB, bu dönemlerde Yunanistan'da cunta yönetimine de sıcak bakmayarak aday ülkelere yönelik mesafeli bir tutum sergilemiştir. Türkiye, Yunanistan'ın aldığı tüm yükümlülükleri üstlenebileceğini belirtmiştir. Türkiye, yapılan görüşmeler sonucunda AB'ye Gümrük Birliği'ne yönelik ortaklık teklifinde bulunmuştur. AB, askeri ihtilali muhatap almak istememiş fakat buna rağmen yapılan bu görüşmeler Türkiye'nin baskısı üzerine yapıldığından Türkiye'nin, burada AB'ye karşı lobi yaptığı söylenebilir. Menderes, Polatkan ve Zorlu'nun idam cezaları AB'yi insan hakları bakımından rahatsız etmiş ve görüşmeler durma noktasına gelmiştir. Hatta Fransa Cumhurbaşkanı Charles De Gaulle Türkiye ile ilişkilerin kesilmesini isteyerek 1962 yılına dek üyelik sürecini kesintiye uğratmıştır. Almanya incelendiğinde ters bir tutum sergileyerek Türkiye'nin vetosunun kaldırılmasını talep ettiği görülmüştür. Burada jeopolitik konum büyük role sahiptir. Türkiye'nin vetosunun kaldırılması üzerine 1962 yılında sıkıntılı dönem sona ermiş ve Ankara Anlaşması'nın yapılmasına karar verilmiştir (Çakmak, 2009: 98).

AB, Gümrük Birliği'nin önemli olmadığını belirterek Türkiye için uygun bir yol bulunmasını önermiş ve Türkiye'nin hazır olduğunda Gümrük Birliği'ne girebileceğini belirtmiştir. Bunun üzerine Türkiye, asıl amacının tam üyelik olduğunu belirtmiş ve iki taraf içinde sessiz bir dönem olmuştur (Karluk, 2002: 510).

Ankara Anlaşması 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe girerek ilişkileri 3 dönemde düzenlemiştir. Anlaşmanın amacı, AB-Türkiye ilişkilerini geliştirerek üyelik için gerekli şartların kontrolünü sağlamaktır. Böylece AB-Türkiye ilişkileri askeri yönetime rağmen devam etmiştir (Bardakçı, 2019: 162).

Darbe döneminde Avrupa'da askeri yönetim aleyhine faaliyet gösteren solcu ve Kürt milliyetçi gruplar faaliyetlerini arttırmıştır. Aynı zamanda Rum ve Ermenilerin sergiledikleri lobi faaliyetleri ve Türkiye'ye yönelik kampanyaya Yunanistan'ın öncülük etmesi gibi nedenlerle AB-Türkiye ilişkilerinin askıya alınması hız kazanmıştır. Aynı zamanda siyasal partilerin kapatılması da ilişkilerin bozulmasında önemli bir rol oynamıştır. Buradan anlaşılacağı üzere Türkiye, yaşadığı darbe sonucunda kendisini savunacak olan lobileri kaybetme yoluna girmiştir. Yine bu dönemde meydana gelen Türk rejim karşıtlarının AB üzerinde yürüttükleri faaliyetlerde Türkiye'ye dönük olumsuz bir lobi unsuru olmuştur (Erdem, 2015: 1).

Türkiye'de özellikle demokrasi ve insan hakları konusunda AB ile ilişkileri zarar görerek AB liderlerinin Türkiye'ye karşı olumsuz söylemlerine sebep olmuştur. 27 Mayıs 1960 darbesi sonucunda süreç her iki taraf için de gecikmeye neden olmuş fakat ilişkiler devam etmiştir. Türkiye, tüm bu olumsuz söylemlere rağmen 12 Mart 1971 tarihinde yaşanan muhtıraya dek geçiş sürecini başlatarak Katma Protokol'ü imzalamıştır. 27 Mayıs 1960'tan 12 Mart 1971 tarihine kadar geçen sürede ilişkiler gecikse de varlığını sürdürmüştür (Akçay, 2019: 274).

Genel olarak Türkiye'de insan hakları ve demokrasi sorunu AB ile ilişkileri olumsuz yönde etkileyerek önemli bir faktör haline gelmiştir. AB'ye üye bazı devletler Türkiye'nin siyasi yapısındaki istikrarsızlıkları dikkate değer görmüştür. Bunun yanında liderlerin Türkiye'nin AB içinde yer alamayacağına dair söylemleri de ilişkileri olumsuz etkileyerek üyelik sürecinin uzamasına sebep olmuştur. 1960 yılında yaşanan askeri darbe sonucunda yönetimin ordunun eline geçmesiyle serbest seçimler gerçekleşinceye dek müzakereleri erteleme kararı alınmıştır. Alınan bu karar da özellikle Fransa'nın etkisi büyük olmuştur. Daha önce de bahsedildiği üzere Fransız

Cumhurbaşkanı Charles De Gualle'nin Türkiye'nin AB'ye ihtiyacı olmadığını öne sürmesiyle süreç uzamıştır. Bir başka neden Yunanistan'ın cunta yönetimiyle ilişkilerinin donması ve Türkiye'nin Yunanistan ile farklarını kapatma fırsatının doğması olmuştur (Çakmak, 2009: 98). Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda darbe sonrası AB'nin Türkiye'ye yönelik lobi uyguladığı ve Türkiye'nin de aynı şekilde süreci devam ettirmek açısından AB'ye karşı lobi faaliyetlerinde bulunduğu görülmektedir.

3.5.2. 12 Mart 1971 Muhtırası ve Lobilerin Etkisi

Demokrat Parti'nin izlediği siyasi, ekonomik ve sosyal politikalar 27 Mayıs 1960 ihtilalinin temel sebepleri arasında yer almıştır. Takvimler 12 Mart 1971 tarihini gösterdiğinde askeri yönetim tekrar sivil siyasi hayata müdahale etmiştir. 1960'tan 1971'e kadar geçen süreçte Türkiye, siyasi, ekonomik ve sosyal bir buhran içine girerek sosyalist darbe tehlikesi oluşturmuştur. Bunun üzerine 12 Mart 1971'de askerler Demirel hükümetini istifa ettirerek Ara Rejim Dönemini başlatmışlardır. Ara Rejim Dönemi, askerlerin ülkeyi partiler üstü hükümetlerle yönetmeye çalıştıkları bir dönem olmuştur. Burada doğrudan iktidara el konulmamıştır (Karataş, 2019: 72).

12 Mart günü radyoda okunan bir muhtıra ile silahlı kuvvetlere bağlı yeni bir dönem başlamıştır. Muhtıra ile hükümetin istifa etmesini ve partiler üstü bir hükümetin kurulmasını istemektedir. Aynı zamanda demokratik yollar ile iktidara gelen Süleyman Demirel'in istifasının yanında demokratik kurumları yeniden düzenlemek de amaçlanmaktadır (Şahin, 2009: 42).

12 Mart Muhtırası Adalet Partisi'nin siyasal iktidarını sonlandırarak yeni bir hükümet modeli getirmiştir. 12 Mart 1971 Muhtırası sonrasında Nihat Erim Hükümeti kurulmuş ve Demirel döneminde başlatılan AB ile ilişkilerin devam ettirilmesinden yana olunmuştur. Fakat Erim döneminde AB ile ilişkilerde bir ilerleme kaydedilememiştir. Brüksel'de Türkiye ile geçici bir anlaşma imzalanarak ticari hükümler belirlenmiştir.

Türkiye, gümrük oranlarını artırarak gümrük hadlerini son derece yüksek göstermiştir. AB, Türkiye'nin bu girişimini kötü niyet göstergesi olarak yorumlamıştır (Özer, 2017: 48). Takvimler, 14 Mayıs 1972 tarihinde ise genel başkanlık seçimleriyle Bülent Ecevit, CHP'nin Genel Başkanı seçilmiştir. Ecevit yönetiminde bulunan CHP, yeni şartların gerektirdiği siyaseti ile ilgi görmüş ve 1973 yılında yapılan seçimlerde birinci parti seçilmiştir (Özkandaş, 2021: 609). Bu dönemde Bülent

Ecevit Başbakan, Necmettin Erbakan da Başbakan yardımcısı olarak, koalisyon kurulmuştur. Kurulan koalisyonun en önemli noktası, AB'ye karşı iki liderin bulunmasıdır. Buna karşılık bu dönem AB-Türkiye ilişkilerinin sekteye uğradığı bir dönem olmakla beraber AB, Türkiye'nin ekonomik beklentilerine yanıt vermemekteydi. Aynı zamanda AB-Türkiye arasında sürdürülen ticaret Türkiye aleyhine ilerliyor; AB, Türkiye'nin isteklerini geri çeviriyordu. Ecevit, Türkiye'nin Avrupa'dan ziyade doğu ülkeleriyle iş birliği içinde olması gerektiğini düşünürken, Erbakan da Türkiye'nin Hristiyan ülkelerden oluşan Batının değil, İslam ülkelerinin yanında olması gerektiğini belirtmiştir. Buradan anlaşılacağı üzere 1973 yılında kurulan yeni hükümet Avrupa'ya karşı sert bir tutum sergilemiştir. Bunun üzerine AB ile ilişkiler gerilmiş ve 2 Temmuz 1974'te Türkiye'nin Kıbrıs müdahalesi sonucunda kopma noktasına gelmiş fakat kopmamıştır (Çakmak, 2009: 98).

Genel olarak AB ile ilişkiler değerlendirildiğinde 1971'den 1974'e kadar ilişkilerin gergin bir ortamda devam ettiği söylenebilir. Bu durum dönemin Türk liderlerinin AB'ye olan bakış açılarının sert bir tutum sergiliyor olmasından kaynaklanmaktadır. Muhtıradan kısa süre sonra gerçekleşen 1974 Kıbrıs Harekâtı AB-Türkiye ilişkilerini daha da gergin bir ortama itmiştir.

3.5.3. 20 Temmuz 1974 Kıbrıs Harekâtı ve Lobilerin Etkisi

Kıbrıs, tüm Anadolu devletlerinin sahip olmak istedikleri stratejik açıdan önemi büyük olan bir ada konumundadır. AB-Türkiye ilişkilerinin müzakere sürecinden günümüze dek olan süreçte, Kıbrıs sorunu uyuşmazlıkları Türkiye açısından ciddi bir engel olarak karşımıza çıkmaktadır. Kıbrıs sorununda taraf ülkelerin dış politikaları etkilenmiş ve AB'de bu sürece dâhil olmuştur. Kıbrıs sorunu, Türkiye'nin AB ile olan ilişkilerinde engel teşkil eden bir unsur olmuş ve ilişkileri derinden etkilemiştir. Çünkü Kıbrıs sorunu bölgesel bir sorundan uluslararası bir soruna dönüşmüştür.

AB ile Kıbrıs arasındaki ilişkiler 1962 yılında ortaklık başvurusunun yapılmasıyla başlamıştır. Kıbrıs sorunu, Rum kesiminin Kıbrıs'ı bir Rum Cumhuriyeti'ne dönüştürmek istemesiyle ortaya çıkan bir sorundur. Buna bağlı olarak GKRY'nin AB'ye üyelik başvurusunda bulunması ve olumlu sonuç alması uluslararası hukukta ihlali kapsamaktadır (Demir, 2005: 361). GKRY'nin tam üyelik başvurusu Kıbrıs sorununa başka bir boyut kazandırmıştır. GKRY'nin AB'ye üye olma isteği Kıbrıs Türklerinin dikkate alınmadığını ve azınlık olarak görüldüğünü göstermektedir. Buna bağlı olarak Kıbrıs sorunu, Kıbrıs Türkleri açısından zorlu bir döneme girmiştir.

15 Temmuz 1974 tarihinde Kıbrıs egemenliğine Yunan cuntasından gelen saldırı sonrası Türklerin güvenlik sorunları meydana gelmiştir. Türkiye, 1960 Garanti hükümlerini hatırlatmış ancak İngiltere’de olumsuz yanıt almıştır. Bunun üzerine Kıbrıs’a askeri harekât düzenleme kararı alınmıştır. Rum kesiminin uluslararası arenada Türkiye aleyhine yoğun faaliyetler göstermesi Türklere yönelik gerçekleştirilen lobi olarak değerlendirilebilir. Buna Rauf Denktaş’ın Güvenlik Konseyi görüşmesinde konuşmasının sekteye uğratılması örnek olarak verilebilir.

1981 yılında Türkiye, Kıbrıs-Türk tarafına yönelik taleplerini içeren teklif paketini Rum kesimine iletmiştir. Bu sırada Yunanistan’da gerçekleştirilen seçimler sonucu Sosyalist Partisinin iktidara gelmesiyle Türk-Yunan ilişkileri gerginleşmiş ve buna bağlı olarak Kıbrıs sorunu yavaşlama sürecine girmiştir. Kıbrıs sorunu Yunanistan tarafından uluslararası platforma taşınmaya başlamıştır. 15 Kasım 1983 tarihinde Türklerin Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) adı altında bağımsızlığını duyurmasına dek bu durum devam etmiştir (Dolanbay, 2019: 852).

Kıbrıs Harekâtı’nın gerçekleşmesinden bir yıl sonra ABD tarafından Türkiye’ye silah ambargosu uygulanmış ve Türkiye karşıtı kampanyalar düzenlenmiştir. Uygulanan ambargonun amacı, Türkiye’yi zora sokmak ve Türk savunmasını sınırlandırmaktır. ABD tarafından uygulanan silah ambargosunun altındaki en belirgin etken Yunan lobisi olmuştur. Aynı zamanda ABD’de faaliyet gösteren etnik lobilerin de büyük etkisi bulunmaktadır. Türkiye’ye yönelik uygulanan bu ambargonun Yunan lobisinin Kongreyi etkilemesinin bir sonucu olduğu açıktır (Çelik, 2021: 121). Yunanistan ile Türkiye arasında yaşanan problemlerin başında Kıbrıs sorunu yer almaktadır. Bu noktada, Yunan lobisinin ambargonun sürdürülmesi için gösterdiği faaliyetleri Türkiye’nin Yunanistan’a karşı tutumunun daha da katılaşmasına sebep olmuştur. Bu dönemde ABD, haşhaş ekimi yasağının kaldırılması, Türkiye’ye yapılan silah yardımının amaçların dışında kullanılması gibi sebeplerle ambargoyu kendince haklı bir sebep olarak görmüştür (Karaca, 2015: 34).

GKRY, 2004 yılında AB’ye üyeliğe kabul edilmiştir. Yunanistan’ın da AB’ye üyeliğinin kabulüyle birlikte Kıbrıs, devamlı öne sürülen bir konu haline gelmiştir. Tam üyelik başvurusunun uygun olduğuna dair kararlar birlikte AB, Kıbrıs-Yunanistan-Türkiye ilişkilerine müdahale etmeye başlamıştır. AB açısından bakıldığında söz konusu durumun politik kazanımlar olduğu görülmektedir. Kıbrıs sorunu, Türkiye, Yunanistan ve AB’nin dış siyasetinin bir faktörü haline gelmiştir. Lüksemburg toplantısında, Portekiz Dışişleri Bakanı Jaima Gama ‘‘Kıbrıs hakkında

Helsinki’de alınan kararın, 2004 yılına kadar çözümsüzlüğü halinde Lahey Adalet Divanı’na gidilmesi gerektiğini’’ söylemiştir. Rum kesimi için AB’ye üyelik kesin görüldüğünden çözüme yönelik adımlar atılmamaktadır. Aynı zamanda bu dönemde AB’ye üye bazı devletlerin Türkiye’nin üyeliğini desteklemesi de stratejik ve ekonomik konumuna atıfta bulunulduğunu ortaya sermektedir. Bu bakımdan AB-Türkiye ilişkilerinde siyasi perspektiflerin temel yapı taşı olduğu görülmektedir (Erdoğan, 2016: 149-157).

GKRY’nin 2004 yılında AB’ye üyeliği sonucunda Ankara Anlaşması’na taraf olması da büyük sorun oluşturmuştur. Avusturya Başbakan Yardımcısı Hubert Gorbach, ‘‘Türkiye’nin, sınırları devletler hukukuna göre belirlenmiş olan Güney Kıbrıs’ı tanımadan AB’ye tam üye olmasının mümkün olmadığına’’ dair bir açıklama yapmıştır. Güney Kıbrıs’ın Türkiye tarafından tanınmasının önemli bir adım olacağını belirtmiştir. Bunun yanında, Avrupa Halkları Partisi lideri Hans Gert Pottering de, ‘‘Tanımadığınız bir kişiyle müzakere edemezsiniz’’ diyerek Türkiye’nin AB’ye üye olmadığı müddetçe Kıbrıs sorununu çözmesinin mümkün olmadığını belirtmiştir. Buradan anlaşılacağı üzere Kıbrıs sorununun çözüme kavuşması için AB-Türkiye ilişkilerinin kopmaması gerekmektedir (Karluk, 2002: 511).

1970’li yıllar genel olarak AB-Türkiye ilişkilerinde gerginliklerin yaşandığı ancak ilişkilerin kopmadığı bir dönem olmuştur. Özellikle Kıbrıs meselesinde dış güçlerin ABD’ye yönelik lobi faaliyetlerinin Türkiye’yi olumsuz bir sürece itmesinin üzerine, 1980’li yıllara gelindiğinde Türkiye’de bir askeri müdahale daha yapılarak 12 Eylül 1980 darbesi yaşanmış ve AB-Türkiye arasında siyasal açıdan çok daha önemli sorunlar meydana gelmiştir.

3.5.4. 12 Eylül 1980 Darbesi ve Lobilerin Etkisi

1970’li yıllarda Türkiye, sağ-sol çatışmalarına tanıklık etmiştir. Yaşanan petrol krizi ve ambargo sebebiyle ülke ekonomik krize sürüklenmiştir. Sağ-sol çatışmaları ve ekonomik buhran ile 1970’li yıllar bunalımlı yıllar olmuştur (Aköz, 2010: 126).

AB- Türkiye ilişkileri öncelikle Kıbrıs Harekâtı sonucunda ters düşmüş ve ticaret açığının da tarım ve tekstil ürünleri ile kapatılmak istenmesi üzerine oldukça gerginleşmiştir. Ayrıca Almanya’nın Türk işçilerin serbest dolaşımına dair maddenin kaldırılması için Komisyona talepte bulunması da 1970’lerin sorunları arasında yer almıştır. AB ile ilişkilerde Yunanistan’a tam üyelik

başvurusu en önemli konulardan biri olmuştur. Türkiye ile Yunanistan arasındaki asıl konu Ege ve Kıbrıs olduğundan Yunanistan'ın AB'ye üye olması sonucu Türkiye'nin yalnız kalması muhtemeldir (Karaca, 2015: 36).

12 Eylül 1980 tarihinde saat 03.59'da Türk radyolarında Milli Güvenlik Konseyi (MGK) Başkanı Kenan Evren'in bildirisi okunmuş ve darbe gerçekleşmiştir.

'Azız Türk Milleti, İşte bu ortam içinde Türk Silahlı Kuvvetleri, iç hizmet kanununun verdiği Türkiye Cumhuriyetini kollama ve koruma görevini yüce Türk Milleti adına emir ve komuta zinciri içinde ve emirle yerine getirme kararını almış ve ülke yönetimine bütünüyle el koymuştur. Girişilen harekâtın amacı; ülke bütünlüğünü korumak, milli birlik ve beraberliği sağlamak, muhtemel bir iç savaşı ve kardeş kavgasını önlemek, devlet otoritesini ve varlığını yeniden tesis etmek ve demokratik düzenin işlemesine mani olan sebepleri ortadan kaldırmaktır. Parlamento ve Hükümet feshedilmiştir. Parlamento üyelerinin dokunulmazlığı kaldırılmıştır. Bütün yurtdışı sıkıyönetim ilân edilmiştir. Yurt dışına çıkışlar yasaklanmıştır. Vatandaşların can ve mal güvenliğini süratle sağlamak bakımından saat 05'den itibaren ikinci bir emre kadar sokağa çıkma yasağı konulmuştur. Bu kollama ve koruma harekâtı hakkında teferruatlı açıklama bugün saat 13'deki Türkiye Radyoları ve Televizyonun haber bülteninde tarafımdan yapılacaktır. Vatandaşların sükûnet içinde radyo ve televizyonları başında yayınlanacak bildirimleri izlemelerini ve bunlara tam uymalarını ve bağrından çıkan Türk Silahlı Kuvvetlerine güvenmelerini beklerim.'

(Resmi Gazete, 1980: 17103).

Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK), yönetimi ele alarak yönetimi sivillere bırakacağını açıklamıştır. MGK'nın önemi yeni bir anayasa oluşturmaktır. Bunun için Kurucu Meclis kanunu çıkarılarak yapıcı iktidar yeniden düzenlenmiştir (Öcal, 2009: 7). MGK'nın bildirimleri ile siyasi parti çalışmaları yasaklanmış, dernek faaliyetlerine son verilmiş, şiddet ve işkence artarak idam cezaları yaygınlaşmıştır. Buna bağlı olarak 1981'den itibaren AB'nin Türkiye'ye olan tepkisi artmıştır. 12 Eylül döneminde insan hakları ve demokrasi konuları AB-Türkiye ilişkilerinde en belirleyici unsurlar olmuştur. AB, 12 Eylül darbesine sert eleştirilerde bulunarak Türkiye ile ilişkileri tek taraflı askıya almıştır. Bu dönemde AB baskısı demokrasinin geliştirilmesinde büyük rol oynamıştır. 12 Eylül darbesi sonucunda demokratik olmayan siyasal yapı AB ile ilişkilere büyük

zarar vermiştir (Altun, 2016: 36). 1980 yılı Ekim ayında Almanya, Hollanda, Belçika, İsviçre ve Fransa Türk vatandaşlarına yönelik vize uygulamasına geçmiştir. Türk vatandaşlarının iade talepleri siyasi mülteci oldukları gerekçesiyle reddedilmiştir. Bu durum Almanya'nın teröristleri koruduğuna yönelik bir algıya sebep olarak iki taraf arasında soruna dönüşmüştür. Çünkü mülteciler bu dönemde Almanya ve Avrupa genelinde Türkiye'de yaşanan askeri yönetim aleyhine kampanyalar başlatmışlardır. Darbenin ardından Türkiye'ye eleştirileriyle tavrı alan AB, gelişmeleri izleme kararı almıştır. Fakat 1981 yılına gelindiğinde siyasi partileri kapatma kararı, idam cezaları gibi sebepler Türkiye'ye karşı olumsuz tutumu tekrar gün yüzüne çıkarmıştır. AP, Türkiye'ye demokrasi özgürlüğü ve insan hakları yeniden sağlanıncaya kadar mali yardımın askıya alınması konusunda Komisyon ve Konseye tavsiyede bulunmuştur (Uysal, 2001: 145). Türkiye'nin iç ve dış politikaları ile siyasi tutumları AB'nin vize muafiyeti sürecini etkisi altına almaktadır. Bunun yanında, AB'nin Türkiye'ye ve diğer üye devletlerin birçoğu vize uygulamasına son verirken 1970'li yıllara gelindiğinde Türkiye'de yaşanan siyasi istikrarsızlık ve 1980 darbesi sonucunda Türkiye'nin vize serbestisi durdurulmuştur (Saygın ve Erdem, 2021: 707).

1982 yılında AB, Ankara Anlaşması'nı askıya alma ve Türkiye ile ilişkileri dondurma kararı almıştır. 1983 yılında yapılan genel seçimlerle Turgut Özal başkanlığındaki ANAP, birinci parti çıkarak tek başına hükümet kurmuştur. Bundan 4 yıl sonra AB ile ilişkiler tekrar düzenlenerek 1987 yılına gelindiğinde Türkiye, tam üyelik başvurusunda bulunmuştur (Sarıgil, 2008: 192). AB-Türkiye arasında durma noktasına gelen ilişkiler Özal döneminde tekrar başlamış ve Özal için AB'ye üye olmak hedef belirlenmiştir (Daban, 2017: 82).

AB ile ilişkilerin sarsılmasının temelinde darbe olmakla beraber asıl konu insan hakları ve demokrasi olmuştur. 1989 yılında Komisyon, yeni üye kabul edemeyeceklerini ve Türkiye'nin tam üyelikten önce sosyal ve siyasal alanda gelişmesi gerektiğini vurgulamıştır. Yani Türkiye'nin AB'ye üyeliğinde öne çıkan en önemli engel insan hakları uygulamalarıdır. Özellikle 1990'lı yıllarda Yunanistan'ın temel politikalarına yardımcı bir aktör olarak uluslararası alanda sık sık üzerinde durulan bir konu olmuştur (Özcan, 1999: 89).

AB'nin 12 Eylül darbesine yönelik söylemlerine gelince, Alman Dışişleri Bakanı "Türkiye'de 12 Eylül'den önce demokrasi yoktu. Şimdi demokrasi geldi." diyerek Türk ordusunu destekler nitelikte açıklama yapmıştır. Buna karşın Hollanda, Danimarka ve Fransa bu görüşe karşı çıkarak darbeye destek vermenin son derece yanlış olduğunu ileri sürmüştür. Konsey bildirisinde

ilişkilerin dondurulmayacağı belirtilmiş ve Türk ordusu buna karşılık demokrasiye ve insan haklarına saygıya dair verdiği güvenceyi gerekçe göstermiştir (Birand, 2005: 295–297).

1980’li yıllarda lobilerin, darbenin ardından oluşan askeri yönetim aleyhine çeşitli faaliyetler sürdürüldüğü görülmektedir. Öncelikle askeri yönetim aleyhine Ermeni, Rum ve Kürt milliyetçi grupların faaliyetlerinin artması, bunun yanında Yunanistan’ın Türkiye’ye karşı programlarda rol oynaması ve Türkiye’deki durumdan dolayı Avrupa hükümetlerine baskı yapması, sosyalist grupların AB-Türkiye ilişkilerinin askıya alınmasına yönelik çabalarını hızlandırması dönemin lobi faaliyetlerine örnek olarak gösterilebilir. Bu dönemde ABD’de, Türkiye’ye öngördüğü yardımın altında bir yardım sağlamıştır. Bu durumun altında ABD’nin Kıbrıs sorunu ile yakından ilgilenmesi, ABD’deki Ermeni lobilerinin Türkiye aleyhine faaliyetleri ve insan hakları sorunları olmuştur (Akçay, 2016: 47).

3.6. 1980-2000 Dönemi AB-Türkiye İlişkileri ve Lobiciliğe Bakış

12 Eylül 1980 tarihinde Türkiye’de yaşanan askeri darbe sonucunda AB-Türkiye ilişkileri gergin bir döneme girmiştir. Darbenin AB’de Türkiye açısından demokrasi ve insan haklarına dair endişelere sebep olması ve Almanya ve Yunanistan başta olmak üzere Ermeni ve Rum lobilerinin faaliyetleri ile askeri yönetimin aleyhine lobi çalışmaları gerçekleşmiştir. 1980’li yılların bunalımlı sürecinin ardından ortaya çıkan en önemli engel insan hakları ve demokrasi konuları olmuştur. 1990’lı yıllara gelindiğinde insan haklarına dair konular özellikle Yunanistan’ın temel politikalarına yardımcı bir unsur olarak uluslararası alanda önemle tekrarlanan bir mesele olmuştur (Özcan, 1999: 90). Türkiye’de yaşanan demokrasi sorunu Avrupa ülkelerini üyelik sürecinde olumsuz yönde etkilemiştir ve bunda askeri yönetime dair yapılan lobi faaliyetlerinin payı oldukça büyüktür.

1994 yılına gelindiğinde Türkiye’de ekonomiyi derinden sarsacak bir ekonomik kriz yaşanmıştır. Ekonomik kriz sonucunda Türk Lirası değer kaybederek tüm sektörlerde meydana gelen ithalatta düşüşleri beraberinde getirmiştir (Kızıltan; Ersungur ve Polat, 2008: 95). 1990’lı yıllar daha önceki yıllara göre ekonomik kurumların gelişme gösterdiği bir dönem olmuştur. Fakat buna rağmen ülke ekonomisi enflasyon ve dengesiz büyümenin etkisi altında kalarak ekonomik krize sürüklenmiştir. 1994 Ekonomik krizinin peşi sıra 1999 yılında Marmara’da yaşanan deprem ile Türkiye’nin AB’ye aday ülke olarak ilan edilmesinin yanında AB konusunda ilerleme yaşadığı

görülmektedir. 1999 Marmara depreminde Yunanistan, Türkiye'ye destek veren ilk ülkelerden biri olmuştur. Dönemin Yunanistan Dışişleri Bakanı Yorgo Papandreu, Türkiye'ye üzüntüsünü belirterek Türkiye'nin ihtiyaçlarını karşılamada Atina'nın hazır olduğunu söylemiştir. Bunun üzerine Türkiye'ye Yunanistan'dan teknik yardım ve kurtarma ekipleri gönderilerek destek sağlanmıştır (Milliyet, 1999). 1999 sonrası izlenen süreç Yunanistan-Türkiye ilişkilerinde dönüm noktası niteliğinde olmuştur. Bu dönemde yaşanan gelişmelerden en önemlisi Türkiye'nin 1960'lı yıllardan itibaren üye olmak istediği AB olmuştur.

Sonuç olarak Türkiye'de yaşanan 1994 ekonomik krizi ve Marmara depremi sonrasında ekonomik açıdan sapmalar meydana gelmiştir. Bu durum AB-Türkiye ilişkilerini olumsuz bir döneme sürüklese de 1999 yılında meydana gelen büyük Marmara depremi sonucunda özellikle Yunanistan olmak üzere Türkiye'ye yapılan destek ve Türkiye'nin aynı şekilde Eylül depreminde Yunanistan'ın yanında bulunduğunu göstermesi ilişkileri tekrar yumuşatmıştır. Çalışmanın bu başlığında 1980-2000 döneminde yaşanan siyasi olaylar lobcilik perspektifinden daha detaylı incelenecektir.

3.6.1. 1994 Ekonomik Krizi ve Lobilerin Etkisi

Dış etkenlere bağlı olarak Türk ekonomisinin karşı karşıya kaldığı ilk kriz Körfez Krizi'dir. Petrol fiyatlarının artmasıyla enflasyonda yoğun artış meydana gelmiştir. Bu durum neticesinde Merkez Bankası yüksek miktarda döviz Türkiye'ye getirmek zorunda kalmıştır. 1980'li yıllarda iç borçlanmanın artması da 1990'lı yılların temel sorununu oluşturmuştur (Sarigedik, 2008: 8). 1980'li yılların başlarında uygulanan 24 Ocak kararları paketi, Türk ekonomisinin sıkı para ve denk bütçe politikalarıyla enflasyonu düşürmeyi amaçlamaktadır (Çöğür, 2012: 97). Merkez Bankasının duruma zamanında müdahale edememesi ve tüm ekonomiyi tehdit eder duruma gelmesiyle 1994 krizi patlak vermiştir.

Krizler AB ile olan ithalatımızın ihracatımıza nazaran daha hızlı artmasına engel olmuştur. Özellikle Gümrük Birliği sonrası açıkların arttığı görülmüştür. Fakat 1994 yılında yaşanan ekonomik kriz AB ile dış ticaret açıklarını kapatsa da kriz sonrası açıklar artmaya devam etmiştir. Türk Lirası değer kaybederek tüm sektörlerde meydana gelen ithalatta düşüşleri beraberinde getirmiştir (Kızıltan; Ersungur ve Polat, 2008: 95). AB ile Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne gitmesinin en etkin sebeplerinden biri de dış ticaret açıkları olmuştur. Bunun nedeni Türkiye'nin

rekabet gücünün AB ekonomisinin karşısında zayıf kalmasına bağlı olarak ticaret açıklarının meydana gelmesidir. Türkiye, Gümrük Birliği ile rekabet gücünü artırarak dış ticaret açıklarını en aza indirmeyi amaçlamıştır. Fakat yaşanan ekonomik krizler Türkiye'nin dış ticaretinde etkisini sürdürmüştür (Yıldırım, 2005: 158). Türkiye'nin yaşadığı bunalımlar kamu kurumlarının açıklarından meydana gelmiştir. Bu açıkların büyümesi sermaye ve para üzerine olan finansal baskıyı da artırmıştır (Gaytancıoğlu, 2010: 142).

Sonuç olarak, 1980'den 1995'e kadar olan dönem AB açısından yeni gelişmelerin yaşandığı bir dönem olmuştur. Bu dönemde İspanya ve Portekiz'in AB'ye üye olması AB'ye ihracatın toplam payında artış olarak yansımaya sebep olmuştur. İhracat payı ve büyüme hızında görülen düşüşler 1994 krizi ile belirginleşmiştir. 1995 yılına gelindiğinde Finlandiya, Avusturya ve İsveç de AB'ye katılmıştır. Buna bağlı olarak AB'nin payı toplam ihracat içinde artış göstermiştir. Sonuç olarak Gümrük Birliği'nden önce AB'nin üye sayısının artması ve 1994 ekonomik krizine yönelik ihracatta alınan tedbirlerin etkisi Gümrük Birliği'nin ticaretteki etkisini ayırt etmeyi zorlaştırmaktadır (Colella, 2020: 37).

3.6.2. 1999 Marmara Depremi ve Lobilerin Etkisi

Türkiye'de 17 Ağustos 1999 tarihinde büyük Marmara depreminin yaşanmasıyla Yunanistan, Türkiye'ye destek veren ilk ülkelerden biri olmuştur. 1999 yılında Yunanistan ile yaşanan gelişmeler ve ilişkilere bağlı ilerlemeler dikkate değerdir. Geçmiş dönemlere göre 1999 yılında kalıcı izler bırakan bir yumuşama dönemi yaşanmıştır. 1999 yılında hem Türkiye, AB'ye aday ülke olarak ilan edilmiş hem de Yunanistan vetosunu geri çekerek Yunanistan'ın AB üzerindeki ağırlığı gösterilmiştir.

1999 depremi ve sonrasında yaşanan gelişmelere bakmadan önce deprem öncesi dönemden kısaca bahsetmekte fayda olacaktır. 31 Ocak 1988 tarihinde Yunanistan ve Türkiye Başbakanları Davos'ta bir zirve gerçekleştirmiştir. İki tarafta gerginlik sonrası diyalogda istekli olduklarını belirtmişlerdir. Fakat Davos'tan sonra ilişkilerin geliştirilme süreci kolay olmamış, sonuçları 1999-2000 döneminde hissedilebilmiştir (Çankaya, 2011: 58).

Yunanistan-Türkiye ilişkilerinde yaşanan gelişmelerin en önemlisi Türkiye'nin 1960 yılından itibaren AB'ye üye olmak istemesidir. Türkiye, AB'ye başvurusunu Yunanistan'dan

hemen sonra yapmış ve üyelik çalışmalarına başlamıştır. Ancak Türkiye'nin üyelik çalışmaları Yunanistan ile olan ilişkilerinden dolayı engellenmiştir. Yunanistan'ın üyeliği ve iki taraf arasındaki uyuşmazlıklar her defasında Türkiye'nin AB adaylığının önüne geçmiştir. 1999 yılında deprem sonrası yaşanan gelişmeler ile Yunanistan politika değişikliğine gitmiş ve ilişkilerde yumuşama dönemi başlamıştır (Çankaya, 2011: 69). Dönemin Dışişleri Bakanı Yorgo Papandreu, Türkiye'ye yönelik üzüntüsünü dile getirerek, Türkiye'nin ihtiyaçlarının karşılanmasında Atina'nın hazır olduğunu söylemiştir. Yorgo Papandreu durumu değerlendirirken "Türk ve Yunan halkları birbirine karşı sanıldığı gibi düşman değildi; derinlerde yatan sevgilerini bu acı olay su üzerine çıkarmaktaydı şimdi bu veriyi iki ülke liderleri de göz ardı edemez" sözlerini kullanmıştır (Milliyet, 1999).

1999 yılında yakınlaşma yoluna giren Türkiye-Yunanistan ilişkileri AB'nin de tavrını kısa sürede değiştirmiş ve 1999 Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'nin adaylığı resmen tanınmıştır. Helsinki Zirvesi ile birlikte Türkiye, insan hakları ve demokrasi alanında iyileştirme çalışmaları sürdürerek Anayasa değişikliği ile üç uyum paketini Meclisten geçirmiştir (Kaya, 2013: 70).

Aynı zamanda bu dönemde ABD'de sürekli olarak gündeme gelen Ermeni soykırımı konusuna Türkiye'nin lobi faaliyetleri yetersiz kalmış ve karşı koyamamıştır. Bunun yanında Washington'daki İsrail lobisi de bir başka sebep olmuştur. Fakat 1999 depremine İsrail'in de yardım göndermesi dönemin olumlu gelişmeleri arasında yer almıştır (Akgün; Gündoğar ve Görgülü, 2014: 3).

Türk-Yunan ilişkilerinde Türkiye açısından yeni bir dönem başlamıştır. ABD Başkanı Bill Clinton Türkiye'yi ziyaret ederek uluslararası ilişkilerin güçlenmesini sağlamıştır. Uluslararası Kızılay-Kızılhaç Federasyonu vasıtasıyla yardım organizasyonu yapılmış ve yardım gönderilmiştir. Türkiye'nin yurtdışından yaklaşık olarak 3,6 milyar dolarlık bir yardım almıştır (İsbir ve Genç, 2008: 84).

3.7. 2000-2022 Dönemi AB-Türkiye İlişkileri ve Lobiciliğe Bakış

AB-Türkiye ilişkilerinde özellikle 2002 ve sonrası dönem olmak üzere AKP yönetiminde Türkiye'nin AB'de kendini ifade edebilmesi açısından gerçekleştirilen reformlar ve uyum paketleri önemli gelişmelere sebep olan lobi faaliyetleri olarak değerlendirilebilir. Türkiye'de 2008 yılına

gelindiğinde küresel bir kriz boyutuna ulaşan 2008 ekonomik krizi ile meydana gelen daralmalar AB ile ilişkileri etkisi altına almıştır.

Ekonomik krizin ardından 2011 yılında yaşanan Suriye meselesinin iç savaşa dönüşerek kriz durumuna gelmesiyle birlikte AB ve Türkiye açısından ciddi bir göçmen sorunu ortaya çıkmıştır. Özellikle 2011 yılı AB-Türkiye ilişkileri bakımından zor ve uzun bir süreci kapsamaktadır. Bunun nedeni öncelikle Türkiye'nin Suriyeli göçmenlere sınır kapılarını açmış olması ve göçmenlerin Türkiye üzerinden Avrupa'ya yasal olmayan yollar ile geçiş yapmasıdır. Burada önemli olan nokta krize çözüm bulmak amacıyla AB-Türkiye arasında imzalanan Geri Kabul Anlaşması'dır.

2013 yılı Geri Kabul Anlaşması ile AB-Türkiye ilişkileri tekrar şekillenerek olumlu bir boyut kazanmaya başlamıştır. Anlaşma kapsamında AB-Türkiye arasında mülteci krizinin çözümüne yönelik iş birliği ile hareket etme gereksiniminden dolayı iki taraf arasındaki ilişkiler tekrar düzelmeye yönelik bir seyir izlemiştir. Fakat ardından Türkiye'de demokrasiyi tehdit altına alan darbe girişiminin gerçekleşmesiyle AB-Türkiye ilişkileri tekrar zorlu bir sürece girmiştir.

15 Temmuz 2016 tarihli darbe girişimine AB ülkelerinin başta sessiz kalması Türkiye'nin tutumunu olumsuz yönde etkilemiştir. AB, Türkiye'de meydana gelen darbe girişimini kınamış ve demokrasinin tekrar sağlanabilmesi açısından tavsiyede bulunmuştur. AB Konseyi'nin 2016 Türkiye raporunda AB özellikle 15 Temmuz darbe girişimini kapsayacak şekilde Türkiye'de gerçekleştirilen terör saldırılarını kınayarak temel haklar ve hukukun üstünlüğüne yönelik tavsiyelerde bulunmuştur.

AB-Türkiye ilişkilerinin, meydana gelen ekonomik kriz ve mülteci krizi gibi küresel krizlerde inişli çıkışlı bir dönem yaşadığı görülmektedir. Kriz yönetimiyle başa çıkabilmenin, ortak karar almayı ve iş birliğini beraberinde getirmesi AB-Türkiye ilişkilerini dönem dönem tekrar canlandırmıştır. AB Konseyi'nin her yıl Türkiye'nin üyelik sürecine yönelik hazırladığı raporlarda genel anlamıyla temel hak ve özgürlükler ile hukukun üstünlüğü belirtilmiştir. Türkiye'de gerçekleşen terör saldırıları AB'nin eleştirilerinin artmasına ve reform eylem planlarında sürecin uzamasına sebep olmuştur. Yaşanan bu gelişmeler Türkiye'nin AB'de kendini ifade edebilmesi ve AB'ye üyelik sürecinde şartlara uyum sağladığını gösterebilmesi açısından ciddi lobi faaliyetlerini gerektirmektedir. Türkiye'nin AB'deki konumunun iyileştirilebilmesi ancak iyi lobi faaliyetleri ile

mümkün olabilir. Buna bağlı olarak yaşanan olumsuzlukların giderilmesinde AB ile iş birliği içinde hareket etmek oldukça önemlidir. Yukarıda kısaca bahsedilen 2008 ekonomik krizi, 2011 Suriye İç Savaşı ve mülteci krizi, 2013 Geri Kabul Anlaşması ve 15 Temmuz darbe girişimi AB liderleri ve Türk yetkililerinin tüm bu gelişmelere yönelik söylemleri tez çalışmasının alt başlıklarında detaylı olarak incelenecektir.

3.7.1. 2008 Ekonomik Krizi ve Lobilerin Etkisi

Kriz aniden meydana gelen ve kötü yönde gelişen buhran anlamında kullanılmaktadır (Cicioğlu ve Cicioğlu, 2020: 2). 2005 yılından itibaren dünya ekonomisi hızlı bir büyüme içine girmiş ve enflasyon en düşük seviyelere inerek faiz oranlarında düşüşe sebep olmuştur. Fakat 2008 yılına gelindiğinde Türkiye’de ekonomik krizin yoğunlaştığı bir döneme girilmiş ve bu daralmanın ilk etkileri istihdam üzerinde olmuştur. 2008 krizi serbest piyasaya yönelik bütün düşünceleri tüm dünyada sarsmıştır. Buna bağlı olarak kriz sonrasında piyasadaki müdahalelerin ön planda olacağı açıkça ortaya çıkmaktadır (Berberoğlu, 2011: 109). Buradan anlaşılacağı üzere Türkiye, 2008 yılında istihdam kriziyle karşı karşıya kalmıştır.

2008 Ekonomik Krizi, Türkiye’yi dört farklı taraftan (dış talep kanalı, iç talep kanalı, kredi kanalı ve güven kanalı) etkisi altına almıştır (Aras, 2010: 6). Bu küresel finansal kriz AB ekonomisini de etkisi altına almıştır. AB’de 2010 yılında görülen ihracat düşüklüğüne sebep olan faktör 2008 ve sonrasında meydana gelen dünya krizi olmuştur (Doğan, 2015: 313). Kriz AB’ye doğrudan etki ederek ülkeleri borç krizine itmiştir (Bağcı, 2016: 9). Özellikle İrlanda, Portekiz, İspanya ve Yunanistan olmak üzere pek çok AB ülkesi kriz ile birlikte büyüme ve istihdam gibi etkenlerden olumsuz etkilenmiştir (Diler, 2021: 26).

2009 yılı ve sonrasında ise genel duruma bakıldığında Türkiye’nin, AB ülkelerine nazaran daha iyi bir performans sergilediği söylenebilir. 2008 Ekonomik Krizi, üye devlet ülkelerini etkilerken mülteci krizini de beraberinde getirerek derin etkiler bırakmıştır (Kaiser ve Kaya, 2018: 412). AB’nin karşı karşıya kaldığı bu sorunlar neticesinde hızlı kararlar alınamamış ve kriz daha da derin bir hal almıştır. Ekonomik ve sosyal sorunlar AB’ye üye ülkelerde problemleri ortaya çıkararak devletleri korumacı politikalara yöneltmiştir.

Genel olarak Türkiye'nin AB'ye üyelik süreci AB ülkeleri arasında ortaya çıkan ekonomik ve siyasi nedenlerden etkilenmiştir (Oran, 2018: 431). Ekonomik kriz siyasal hayata yansımalarını, yabancılara olan tepkilerin artması, partilerin ve aşırı milliyetçi siyasal eğilimlerin güçlenmesi şeklinde göstermiştir (Ülger ve Özdemir, 2018: 143). AB- Türkiye ilişkilerinde kriz sonrası verimli bir işbirliği açısından ilişkilerin yeniden düzenlenmesi gerekmektedir (Öniş ve Kutlay, 2012: 17). Türkiye'nin AB'ye üyeliğine yönelik öne sürülen sebepler zamanla azalmış ve 2008 krizi sürece yönelik tartışmaları beraberinde getirmiştir (Soytürk, 2012: 390).

3.7.2. 2011 Suriye Krizi ve Liderlerin Söylemlerinde Lobilerin Etkisi

Doğu Akdeniz'e kıyısı bulunan ve Türkiye, İsrail, Ürdün, Lübnan ve Irak ile sınırı bulunan Suriye, Orta Doğu'da stratejik bir konuma sahiptir (Sandıklı ve Semin, 2012: 195). 2011 yılı Mart ayında sivillerin ölümüne yol açan çatışmalar sonucunda ortaya çıkan Suriye krizi sürecinde Türkiye dış politikasının sınırlarını görme imkânı tanımıştır (Ertuğrul, 2012: 1). Suriye ile sınır komşusu olan Türkiye, 2011 yılında Esad rejimine reform yapma çağrısında bulunmuştur. 2011 yılı Mayıs-Haziran aylarında aralarında AB'ye üye ülkelerin de bulunduğu birçok ülke rejime yönelik yaptırımlar uygulamaya başlamıştır. Suriye'ye komşu ülkelerin neredeyse tümü ve hatta bölge dışında kalan ülkeler de krizden olumsuz etkilenmişlerdir. Bu durum Suriye'de yaşanan krizin komşu ülkeler açısından tehdiide dönüşmesine sebep olmuştur (Baykara, 2017: 19). Suriye krizine AB- Türkiye ilişkileri açısından bakmadan önce krizin çıkış noktası ve seyrinden bahsetmekte fayda olacaktır.

2010 yılı Aralık ayında Arap Baharı olarak adlandırılan ve Tunus'ta başlayarak pek çok Orta Doğu ülkesine yayılan hükümet karşıtı gösteriler Suriye'de farklı bir seyir izlemiştir. Suriye'de halkın 2011 yılında yaptığı gösteriler tüm ülkede yayılmaya başlamış ve bu durum Esad karşıtlığına dönüşmüştür. Suriye halkının reform talebinde bulunmasıyla küçük çapta reformlar gerçekleştirilmiş fakat halk yeterli bulmamıştır (Tepeciklioğlu ve Tepeciklioğlu, 2015: 172).

Esad yönetimi gösterileri güç kullanarak bastırmaya çalışmış ve bu durum iç savaşa sebep olmuştur. Terör örgütlerinin Suriye'de yaygınlaşması ve silahlı saldırılar sonucunda ölümlerin meydana gelmesinin ardından AB de dahil olmak üzere pek çok ülke Suriye'ye müdahale çağrısında bulunmuş ve böylece Suriye krizi güvenlik tehdidinde dönüşmüştür. DEAŞ'ın batılı gazetecileri ve sivilleri katletmesi AB'nin bölgeye yönelmesine sebep olmuştur. Aynı zamanda

Avrupa'da DEAŞ'a bağlı terör saldırılarının gerçekleşmesi ve radikal grupların DEAŞ'a bağlı savaşarak tekrar Avrupa'ya dönmek istemeleri AB açısından büyük tehditleri ortaya çıkarmıştır (Özcan, 2017: 9).

Suriye Krizi, Türkiye açısından da pek çok zarara sebep olmuş ve tüm bölgede etkili olduğu gibi siyasi, ekonomik, diplomatik ve güvenlik açısından Türkiye'yi de etkisi altına almıştır (Alparslan, 2012: 2). Öncelikle Türkiye ekonomisi krizden ciddi biçimde etkilenmiştir. Bunun yanında, kriz Türkiye açısından güvenlik tehdidi oluşturmakta ve mülteci sorununu ortaya çıkarmaktadır.

2011 yılı Ağustos ayında dönemin Dışışleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun Esad ile yaptığı toplantıdan bir sonuç çıkarmaması ile Suriye-Türkiye ilişkileri kopmaya başlamıştır (Yeltin ve Işıık, 2017: 43). Türkiye, rejimi durdurmaya yönelik Batılı ülkeler ile hareket ederek Esad'ın görevden alınmasını politika edinmiştir. AB ile Türkiye arasında diplomatik görüşmeler yapılarak, askeri müdahale konusu gündeme getirilmiştir. Bu dönemde Türkiye, açık kapı politikasını Suriyeli siviller için uygulamaya koymuştur (Özcan, 2017: 3). Suriyeli sivillerin daha güvenli bölgelere göçünün zorunlu hale gelmesiyle birlikte bölgedeki ülkelere sığınmaya başlamışlardır. Burada Türkiye büyük bir göç akımına sınırlarını açmıştır (Bozkaya ve Kınal, 2018: 104). Kriz sonucunda Türkiye ile birlikte AB ülkeleri de ciddi oranda göç almaya başlamıştır. Göç alan ülkelerin mültecilere olan yaklaşımı kültürel olarak mesafeli ve kaygılı oldukları yönündedir (Nurdoğan; Dur ve Öztürk, 2016: 217).

2012 yılında Türkiye'ye ait bir keşif uçağının Suriye rejimi tarafından düşürölmesi, Suriye ile Türkiye arasında kırılma noktası olmuştur. Bu durum Türkiye'nin güvenlik politikalarını daha da öne çıkarmasına sebep olmuştur. Aynı zamanda AB de güvenlik politikalarını merkezinde tutmuştur (Özcan, 2017: 5). Her ne kadar AB ile Türkiye süreçten ayrı ayrı etkilenmiş olsalar da iki taraf arasındaki ilişkiler krize bağlı gelişmelerden etkilenmiştir. Özellikle göç ve sınır güvenliği konuları AB-Türkiye ilişkilerini ciddi olumsuzluklarla karşı karşıya bırakmıştır. 12 Eylül darbesinden bu yana Türkiye'den kaçan bazı Türklerin Suriye'de Ermeniler ile beraber Türkiye'ye yönelik faaliyetler gerçekleştirmeleri iki ülke arasındaki ilişkilerin gerilmesine sebep olmuştur (Gök, 2019: 108).

Suriyeli mülteci sorunu AB-Türkiye ilişkilerinin merkezinde yer almıştır. Olayların başlangıcında AB, mülteci konusunda sessiz kalırken Türkiye, mültecilere kapılarını açarak ülkeye kabul etmiştir. AB-Türkiye ilişkileri de bu noktada etkilenmeye başlamıştır (Küçükler, 2019: 56). Aynı zamanda AB'nin durumu güvenlik tehdidi olarak algılaması da ilişkileri olumsuz yönde etkilemiştir. Kriz sonucunda milyonlarca Suriyeli vatandaşın Türkiye'ye gelmesi ile mülteci sayısında ciddi artışlar meydana gelmiş ve bu durum zamanla küresel bir sorun haline gelerek AB'yi de büyük bir mülteci krizine itmiştir. Mülteci krizi ile AB'nin, iç savaşın etkilerini doğrudan hissetmeye başlamış güvenlik kaygıları artmıştır. Özellikle 2015 yılında Fransa'da gerçekleşen bir terör saldırısında saldırganın Yunanistan üzerinden Avrupa'ya geçiş yapan bir mülteci olduğunun ortaya çıkması AB'de güvenlik endişelerini daha da artırmıştır (Oğuşgil, 2016: 64).

AB, Türkiye'nin sınır güvenliğini yeterince savunmadığını belirtmiş, Türkiye de buna karşılık AB'nin iç güvenlik konusunda yeterli önlemi almadığına yönelik eleştiride bulunmuştur. Özellikle yabancı savaşçılar konusunda Türkiye, AB'den istihbarat paylaşımı olmadığı sürece takibinin mümkün olmadığını söylemiştir. Bunun üzerine AB'nin Türkiye ile istihbarat paylaşımı artırılmıştır (Özcan, 2017: 12).

Suriye krizi sonucunda meydana gelen sorunlarda liderlerin söylemlerini değerlendirecek olursak yaşanan yoğun mülteci akınına karşın iş birliğini artırma ve ortak hareket etme yoluna gidildiği söylenebilir. 15 Ekim 2015 tarihinde AB'nin mülteciler konusunda Türkiye ile işbirliği yapması Ortak Eylem Planı ile şekillenmiştir (Saygın ve Erdem, 2021: 87).

AB liderleri ve Türk yetkililer tarafından iki bölümden oluşan bir eylem planına gidilmiştir. Öncelikle "geçici koruma altındaki Suriyelilerin ve onları misafir eden Türk topluluklarının desteklenmesi" adı altında AB, mültecilere yönelik mali destek sağlamaktan söz etmiştir. Türkiye de yabancılar ile uluslararası koruma hukukunun uygulanması gibi taahhütlerin altına girmiştir. İkinci olarak "düzensiz göçün önlenmesi amacıyla işbirliğinin güçlendirilmesi" adı altında Türkiye'nin sınır güvenliğine ilişkin AB'nin beklentileri ele alınmıştır (Oğuşgil, 2016: 63). Plan, her iki taraf açısından işbirliğinin mültecilerin ortak çıkarları doğrultusunda nasıl şekillendirileceği üzerine önerilerde bulunmayı amaçlamaktadır (Kutlay ve Akcalı, 2015: 29).

Suriye Krizi sonucunda Almanya'nın Orta Doğu'ya olan ilgisi artmıştır. Bölge aynı zamanda Türkiye için de önemli bir hale gelmiştir. Kriz, dış ülkeler ile önemli sorunlara yol açmış

ve Almanya ve Türkiye arasında iç mesele haline gelmiştir. Suriye’de güçlenen terör örgütlerinin Almanya ve Türkiye’de terör eylemleri gerçekleştirmesi ve sığınmacıların yol açtığı sorunlar başlıca sebepler olmuştur. Bu durumun önlenmesine yönelik Angela Merkel, AB-Türkiye arasında Geri Kabul Anlaşması’nın imzalanmasına yönelik çalışmalar sarf etmiştir (Yarar, 2021: 102). Angela Merkel’in Geri Kabul Anlaşması’na yönelik yoğun çabaları AB-Türkiye ilişkilerinin seyrinde lobi faaliyetleri olarak değerlendirilebilir. Bunun yanında Angela Merkel, 2015 yılında mülteci akınının durdurulmasına yönelik Türkiye’yi işbirliği yapmaya davet ederek bir İstanbul ziyareti gerçekleştirmiş ve Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve dönemin Başbakanı Ahmet Davutoğlu ile görüşmüştür (Oğuşgil, 2016: 69).

Angela Merkel, 2019 yılında Türkiye’nin AB’ye adaylığına yönelik yaptığı açıklamasında ise, “Türkiye’nin yakın bir gelecekte üye olacağını düşünmediğini ancak müzakere süreci duraklasa da kesilmemesi gerektiği” ifadelerini kullanmış ve Türkiye’nin AB üyeliğine karşı çıktığını göstererek bunun yerine imtiyazlı ortaklığı olumlu gördüğünü belirtmiştir. Aynı zamanda Türkiye’nin düşünce özgürlüğü bakımından AB standartlarına uzak olduğunu ve bunun adaylıkta belirsizliklere neden olacağını dile getirmiştir (Deutsch Welle, 2019).

Suriye krizinde Yunanistan’a mülteci akınının yaşanmasıyla Yunanistan da sorundan ciddi boyutta etkilenmiştir. Yunanistan’ın ekonomik bunalımla beraber bir de mülteci krizi ile karşı karşıya kalması AB’den ve Türkiye’den destek alma yoluna gitmesine sebep olmuştur. Başta AB olmak üzere Türkiye ile de ortak çözüm yoluna gidilmiştir. Soruna yönelik Yunanistan ile Türkiye arasında yapılan anlaşmalar sorunun çözümünde olumlu sonuçlar sağlamıştır. Buna karşılık Yunanistan, AB’den beklediği yardımı alamamıştır. Fakat Almanya’nın desteği Yunanistan tarafından ifade edilmiştir (Aras ve Sağıroğlu, 2017: 26). Görüldüğü üzere Yunanistan-Türkiye ilişkileri Suriye krizine çözüm arayışında ortak hareket ederek birlik olmayı sağlamıştır. Mülteci krizinin yol açtığı sorunlar, AB-Türkiye ilişkilerinde de aynı şekilde işbirliğinin sağlanmasına sebep olmuştur. Fakat belirtmek gerekir ki mülteci krizi konusunda her ne kadar ortak hareket etmeye yönelik görüşmeler yapılmış olsa da özellikle Almanya, Fransa ve İngiltere gibi Birliğin güçlü ülkeleri sorumluluk almak istememiştir. Buna bağlı olarak süreç uzamış ve olumsuz yönde etkilenmiştir (Hoppar, 2016: 63).

Suriye’de yaşanan iç savaş ardından ulusal ve uluslararası alanda tüm medya kuruluşları mülteci konusunu gündeminde tutmuştur. Pek çok uluslararası yayın kuruluşu Suriye gündemine

yönelik dosyalar hazırlamış ve basın aracılığıyla paylaşmıştır. Ayrıca basın aracılığıyla Suriyeli mültecilerle ilgili kamuoyu oluşturulmaya çalışılmıştır. Türk basınında Suriyeli mültecilere yönelik haberler gazetelerin politik duruşlarının konuyu haberleştirme biçimi ile doğrudan ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Basının en önemli işlevi bilgiyi ulaştırarak kamuoyu oluşturmaktır (Pilatin, 2022: 62).

3.7.3. 2013 Geri Kabul Anlaşması ve Lobilerin Etkisi

Geri Kabul Anlaşmaları genel olarak bir ülkede yasadışı olarak bulunan kişilerin anlaşma yapılan ülkeye geri gönderilmesini hedeflemektedir. Geri Kabul Anlaşması'nın kapsamına Türkiye veya AB'ye üye bir ülkede ikamet etme şartlarını taşımayan kişiler girmektedir (Mat ve Özdan, 2018: 46). Kısaca bir ülkede kalma koşullarını taşımayan üçüncü ülke vatandaşlarının kendi ülkelerine gönderilmelerini düzenlemektedir. Bir başka deyişle bir ülkeye düzensiz yollar ile giriş yapmış kişilerin vatandaşı oldukları ülkelere gönderilmelerini kapsamaktadır. AB-Türkiye ilişkilerinde önemli noktalardan biri de AB'ye yönelen göç ve mülteci akını olmuştur (Ülger ve Özdemir, 2018: 145). Suriye krizi sonrasında AB ile Türkiye arasında işbirliğine gitmek hedeflenmiştir. AB'nin en önemli göç politika stratejilerinden olan Geri Kabul Anlaşması, Türkiye'ye 2012 yılında önerilmiştir. Buna bağlı olarak Türkiye, vize serbestisi önerisine karşın önemli bir değişikliğe giderek (Köse, 2015: 3) 16 Aralık 2013 tarihinde Geri Kabul Anlaşması'nı imzalamıştır. Resmi adı "Türkiye Cumhuriyeti ile AB Arasında İzinsiz İkamet Eden Kişilerin Geri Kabulüne İlişkin Anlaşma"dır (Batır, 2017: 594).

Türkiye, Türk vatandaşlarının geri kabulünün yanında, Türkiye'de oturma izni bulunan üçüncü ülke vatandaşlarının da geri kabulü hakkında talebini belirtmiştir. Türkiye'yi geçiş yolu olarak kullanan düzensiz göçmenlere yönelik olumsuz görüşler ortaya çıkmıştır (Altun, 2016: 37). Fakat üçüncü ülke vatandaşlarına yönelik yükümlülüklerin 3 yıl sonra uygulanabileceği belirtilmiştir (Batır, 2017: 597).

Geri Kabul Anlaşması ile hedeflenen amaç iki taraftan herhangi birinin toprak sınırlarında bulunan ve ikamet etme şartlarını sağlamayan kişilerin geri kabulüne dair yöntemi belirtmektedir. AB'nin buradaki asıl amacı, Avrupa ülkelerini tehdit eden göçmenleri sınır dışı bırakma isteğidir. Anlaşma ile AB-Türkiye ilişkileri tekrar düzelme yoluna girmiştir. İki taraf arasında yapılan görüşmeler sonucunda 18 Mart 2016 tarihinde bir zirve gerçekleştirilmiştir. Burada amaç düzensiz

göçü engellemektir (Küçükler, 2019: 56). Anlaşmanın imzalanması ile birlikte Türk vatandaşlarına vize serbestisi sağlanması gündeme getirilmiştir. Buna bağlı olarak vize serbestisi süreci başlamıştır. Anlaşma, Türk vatandaşlarının geri kabulü için 1 Ekim 2014 tarihinde yürürlüğe girmiş ve daha sonra üçüncü ülke vatandaşları için de düzenlenmiştir (Şen ve Özkorul, 2016: 102).

Geri Kabul Anlaşması ile AB, Türkiye'ye vize kolaylığı sağlanması konusuna destek vermiş ancak, vize kolaylığı tarihinin belirlenmesinde anlaşmazlıklar olmuştur. Geri Kabul Anlaşması'nın ardından Türkiye ile AB arasında üç zirve gerçekleştirilmiştir. Gerçekleşen zirveler sonucunda alınan kararlara rağmen AB Anlaşma koşullarını tam olarak sağlamamıştır. Bunun üzerine, mülteci krizini tek başına üstlenen Türkiye, sınırlarını açma kararı almıştır. Türkiye'nin bu kararının ardından ülkeden ayrılan Suriyeliler, Yunanistan sınırına yönelmiş ve kriz AB ile ilişkilerin merkezine taşınmıştır (Marancı, 2021: 314).

AB-Türkiye açısından Geri Kabul Anlaşması belirli anlamlara sahiptir. Burada kastedilen yasadışı yollar ile AB ülkelerine giden Türk vatandaşlarının ve Türkiye üzerinden geçiş yapmış olan üçüncü ülke vatandaşlarının Türkiye'ye geri gönderilmesi gerektiğidir. Aynı durum AB vatandaşları için de geçerlidir (Mercan, 2016: 14). AB'nin ilgili ülkeler ile başlattığı görüşmeleri temel alan vize muafiyeti, Geri Kabul Anlaşması kapsamında tam olarak yürürlüğe girmemiştir. Fakat Türkiye, Avrupa'ya olan mülteci akınını sınırlandırmıştır (Ülger ve Özdemir, 2018: 145). Ayrıca Türkiye'nin sınır kapılarını Suriyeli mültecilere açan ilk ülke olması ve AB'den daha fazla mülteci kabul etmesine rağmen, Birleşmiş Milletler (BM) Mülteciler Yüksek Komiserliği tarafından Nansen Mülteci Ödülü Almanya Başbakanı Angela Merkel'e verilmiştir (Euronews, 2022). Merkel, Türkiye'nin bu süreçte Almanya'dan daha büyük bir yük üstlendiğini belirtmiştir. Türkiye'nin 3,8 milyon mülteciyi ağırladığını dile getiren Merkel mültecilerin güvenli biçimde ülkelerine dönebilmelerine yönelik sürdürülebilir çözümlere başvurmalıdır ifadelerini kullanmıştır (Anadolu Ajansı, 2022).

3.7.4. 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi ve Lobilerin Etkisi

15 Temmuz 2016 tarihinde Türkiye'de demokrasi ciddi bir tehditle karşı karşıya kalmıştır. FETÖ terör örgütü tarafından gerçekleştirilen darbe girişimi Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın yaptığı çağrı üzerine sokaklara çıkan sivillerin gösterdiği direniş sonucunda bastırılmıştır. Darbe girişimi sırasında ve sonrasında AB ülkeleri duruma seyirci kalmıştır ve bu da

Batıdan duyulan şüphenin kuvvetlenmesine sebep olmuştur. Darbe girişiminin FETÖ tarafından yapıldığı ilk andan itibaren yayın organları tarafından ifade edilmiştir. Fakat AB, Türkiye ile dayanışma içinde olduğunu göstermek için geç kalmıştır. Türk demokrasisine karşı yapılan bu tehdit sonucunda 20 Temmuz 2016 tarihinde olağanüstü hal ilanı yapılmıştır (Ülger ve Özdemir, 2018: 145). Türkiye, AB'ye üyelik sürecinde sivil denetimi sağlama konusunda önemli ilerlemeler sağlamış olmasına rağmen 15 Temmuz 2016 tarihinde askeri darbe girişiminin meydana gelmesiyle sivil asker ilişkilerinde sorunlu bir döneme girilmiştir. Son dönemlerde AB-Türkiye ilişkilerinde anayasal bazı düzenlemeler yapılmıştır, ancak Türkiye'de demokrasinin kurumsallaşmasında temel sorunun silahlı kuvvetlerin demokratik sivil denetimin sağlanmamasından kaynaklandığı ortadadır (Afşar, 2019: 22). 15 Temmuz darbe girişiminin ardından AB ile Türkiye arasındaki ilişkiler etkilenmiştir. 2004 yılında AB-Türkiye müzakerelerinin başlamasına karar verilmiş ve 2005 yılında müzakere süreci başlamıştır. Fakat bu sürecin hemen ardından Türkiye'de yaşanan darbe girişimi ile askeri müdahale konusu yeniden gündeme gelmiştir (Kılıçaslan, 2017: 53) AB ülkelerinin darbe girişimine karşı gösterdikleri tutum Türkiye'nin AB'ye karşı tepkisine sebebiyet vermiştir. 16 Temmuz günü AB makamından gelen ilk açıklamada darbe girişimi kınanarak Türkiye'ye hızlı bir biçimde demokrasiye, anayasal düzene dönmesi tavsiye edilmiştir (Kakışım ve Erdoğan, 2018: 409). 15 Temmuz darbe girişimine AB'den gelen tepkiler Türk kamuoyunda birliğin Türk demokrasisinin yanında olup olmadığına ilişkin kuşkulara sebep olmuştur. Aynı zamanda Avrupa basınında Türkiye'deki terörle mücadele politikalarının eleştirilmesine yönelik haberler yapılmıştır. Buna dayalı olarak Türk siyasetinde Batı karşıtı söylemler artmıştır (Oran, 2018: 431). Başarısızlık ile sonuçlanan darbe girişimi sonrasında AB ile ilişkiler bakımından karmaşık bir dönem başlamıştır (Ercan, 2017: 43). 18 Temmuz 2016 tarihinde AB Dışişleri Konseyi'nde Türkiye'deki gelişmeler görüşülmüş ve devletin yasal kurumları desteklenerek darbe girişimi kınanmıştır (Akçay, 2019: 274). Türkiye, Avrupa'yı takip edebilmek amacıyla demokratikleşme bakımından siyasal, toplumsal ve ekonomik reformlara önem vermiştir (Duman, 2018: 90). Genel anlamıyla 2016 yılı AB-Türkiye ilişkileri bakımından belirsizlikler ile dolu bir dönem olmuştur (Abka, 2021: 34).

Federica Mogherini (AB Dışişleri ve Güvenlik Politikaları Yüksek Temsilcisi) ve John Kerry, Brüksel'de yaptıkları basın açıklaması ile Türkiye'deki durum hakkında değerlendirmede bulunmuşlardır. Türkiye'de hukukun üstünlüğü ilkesine vurgu yaparak Cumhurbaşkanı Erdoğan ve Türk hükümetinin neler yapması gerektiğine dikkat çekmişlerdir (Ataman ve Shkurti, 2016: 69). AB'den gelen darbe girişimine yönelik açıklamalar kınamadan çok alınacak önlemler konusunda

uyarı içerikli olmuştur (Taşcı, 2021: 515). Darbe girişiminin gerçekleşmesinden 4 ay sonra Avrupa Komisyonu tarafından 2016 Türkiye İlerleme Raporu yayımlanmıştır. Raporunda neredeyse her konu darbe girişimi ile ilişkilendirilerek kaygılara yer verilmiştir (Kılıçaslan, 2017: 3). 2016 raporunda AB'nin Türk demokrasisine karşı gerçekleştirilen darbe eylemini kınadığına ve Türk demokratik kurumlarına olan desteğine yer verilmiştir. Buna ilaveten raporda AB'den Türkiye'ye temel hak ve özgürlükler konularında tedbir alınması doğrultusunda çağrı yapılmıştır. Aynı zamanda AB, siyasi partilerin kapatılmasına yönelik iyileştirme yapılmadığı, yasal çerçevenin Avrupa standartlarına uygun olmadığı, yargının temel işleyişinde sorunlar yaşandığına dair eleştirilere de yer vermiştir (Avrupa Komisyonu, 2016:8-23).

15 Temmuz darbe girişiminin ardından AB'de Türkiye'ye yönelik lobi girişimlerinde bulunulmuştur. Özellikle Türkiye'deki iktidar hedef alınarak siyasi aktörlerin ve aynı zamanda halkın bakış açısını değiştirmeye yönelik lobi çalışmaları sürdürülmüştür (İçener, 2016: 76). Lobi faaliyetlerinin etkisi ile ortaya çıkan sonuçlar neticesinde Avrupa'nın FETÖ'nün terör eylemi gerçekleştirdiğine inanması güçleşmiştir (Kakışım ve Erdoğan, 2017: 18). Buradan anlaşılacağı üzere Türkiye'nin lobi faaliyetleri AB'de yetersiz kalmaktadır. Buna bağlı olarak 15 Temmuz darbe girişiminin terör eylemi olduğuna AB'nin inanması zorlaşmıştır. Bu noktada Türkiye'nin lobiciliğe daha fazla özen göstermesi ve faaliyetlerini artırarak AB'de kendini daha iyi ifade edebilmesi gerekmektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ-TÜRKİYE İLİŞKİLERİNDE LOBİCİLİĞİN KARŞILIKLI ETKİSİ

AB-Türkiye ilişkilerinde her iki tarafında lobi faaliyetlerinde önemli etkinlikleri vardır. Bu durum sürecin olumlu ya da olumsuz yönde ilerlemesini etkilemektedir. Lobi faaliyetlerini etkileyen ve tetikleyen siyasi olaylar bu durumda etkilidir. Bu bölümde İslamofobi, GKRY sorunu, Sözde Ermeni Soykırımı tasarısı gibi temel bazı siyasi olayların lobi faaliyetlerinde karşılıklı etkisi üzerinde durulacaktır.

Müslümanlara yönelik ortaya çıkan ve terörle ilişkilendirilen İslamofobi kavramı, AB ile ilişkileri etkisi altına alan önemli bir faktördür. Buna bağlı olarak bir Müslüman ülke olan Türkiye de AB’de olumsuz eleştirilerin etkisi altında kalmıştır. İslamofobi, 1960’lı yıllarda gelişen sanayi ağının iş gücü talebini beraberinde getirmesiyle AB’ye yapılan yoğun göç (Tuğ, 2019: 34) sonucu türemiş bir terimdir. Fakat Türkiye’nin karşılaştığı en yoğun lobi faaliyeti AB’de sözde Ermeni soykırımıdır. Uluslararası platformda devamlı gündeme gelen ve Ermeni lobileri ile sık sık karşımıza çıkan soykırım iddiaları AB-Türkiye ilişkileri açısından engel teşkil eden bir konudur.

Bir başka konu ise GKRY’nin AB’ye üyeliği Türklerin azınlık olduğunu ve adadaki tek devlet olduğunu ispat çabaları olmuştur. AB-Türkiye ilişkilerinde de önemli bir yer alan Kıbrıs sorununun GKRY’nin üyeliği ile çözümsüz kalma ihtimali artmıştır. GKRY üyeliği Kıbrıs Türklerinin hakkını da yok saymış ve Rum yönetimini tek meşru temsilci saymasına neden olmuştur (Güner, 2020: 113).

1915 olaylarını sözde Ermeni soykırım tasarısı olarak nitelendirme ve Türkiye’ye kabul ettirme çalışmaları Ermeni lobileri tarafından yoğun faaliyetlerin sürdürüldüğü bir konu olmuştur. Ayrıca mültecilere yönelik ortaya çıkan sorunlarda AB ile ilişkileri iniş çıkışlı bir sürece sürüklemiştir. Tüm bu gelişmelerle birlikte Almanya’da yaşayan Türklerin bütünleşme sorunları yaşamaları da AB’nin Türkiye tutumunun bir başka boyutunu oluşturmaktadır (König, 1983: 187).

Tez çalışmasının bu bölümünde AB-Türkiye ilişkilerinde meydana gelen gelişmeler, lobicilik olgusunun tarihsel süreç ve yasal düzenlemeleri üzerinden ele alınacaktır. AB ve Türkiye’nin lobi çalışmalarının iki taraf açısından karşılıklı etkisi incelenecektir. Ayrıca başta

Ermeni ve Yunan lobileri olmak üzere AB’de faaliyet gösteren lobiler ve Türk lobileri örnekler ile desteklenecektir.

4.1. AB’de Lobicilik Olgusuna Bakış

AB’nin yasama kapsamı ve yetkileri genişlediği sürece çıkar savunmak isteyen kurumların ve kişilerin de sayısı artmaktadır. AB’de çıkar grupları, Parlamento ve AB Konseyi tarafından kabul edilen düzenlemeler ve Komisyon tarafından kullanılan yetkiler üzerinde çalışmaktadır. Ancak lobi faaliyetlerini gerçekleştirmek ve bu konuda etkili olabilmek için bir takım unsurlar gereklidir. Bu noktada, AB’de lobi faaliyetleri konusunda bu unsurlar üzerinde yoğunlaşmaktadır. Örneğin, önemli olan güvenilir ve güncel bilginin varlığı oldukça önemlidir. Bunun yanında analiz yeteneği, etkili sunum yapabilme ve işbirliği gelmektedir (Çerçi, 2006: 24).

AB’de lobiciliğin ne şekilde kullanıldığını anlayabilmemiz için öncelikle AB kurumlarının (Parlamento, Konsey ve Komisyon) Birlik içerisindeki rolünü açıklamamız gerekmektedir. AP, AB’nin gerçek yasama gücüdür. Üye devletlerin haklarının doğrudan temsil edildiği tek kurum niteliğindedir (Çerçi, 2006: 18). Roma Antlaşması’ndan bugüne AP’nin yetkileri devamlı artırılmış ve yasama sürecinde Konsey ile eşit duruma gelmiştir. Bu durum AP ile lobileri özdeşleştirmiştir ve AP’de lobilerin görüşlerinin dikkate alınması AB’de demokrasinin güçlenmesi açısından önemli bir konuma gelmiştir. AP, aynı zamanda Konsey ile Komisyon arasında yürütülen yasama ve yürütme yetkisini demokratik açıdan denetlemek amacıyla kurulmuş bir kurumdur (Kantarcıoğlu, 2019: 70).

AP’de lobiciliğin önemi karar alma süreçlerine daha etkin katılım sağlayabilmek amacıyla olağan yasama usulü açısından önem taşımakta ve AP’de kurulan komisyonlar doğrudan lobicilik açısından etkin bir faaliyet alanı oluşturmaktadır (Çerçi, 2006: 18). Buradan anlaşılacağı üzere AB’de lobicilerin ilk hedefi AP’dir. AB’nin genişlemesi lobiciliğin büyük bir yarışa dönüşmesini de beraberinde getirmiştir. Buna bağlı olarak 1990 yılından itibaren Brüksel’de Parlamento’ya yakın olma hedefiyle birçok lobi şirketi kurulmaya başlamıştır (Yılmaz, 2018: 4).

Diğer bir kurum olan AB Konseyi’nin amacı ise, üye ülkeler arasında çıkar çatışmalarını ele alarak ortak kararlar oluşturmaya çalışmaktır (Canbolat, 2002: 154). AB Konseyi’nin tasarı hazırlaması Komisyon’un önerisini ve AP’nin ön görüşünü alması ile mümkün olmaktadır

(Ünlüsoy, 2006: 59). Yine AB Konseyi, lobi faaliyetlerinin ne ölçüde başarılı olduğunun belirlendiği ve sonuçlarının alındığı kurumdur. Konseyde faaliyet gösteren lobiler kendi ülkelerinin temsilcisi niteliğinde faaliyet gösterdiğinde daha etkili olabilmektedir. Bu durumda kararları etkileyebilmek için çeşitli iletişim kanallarına başvurmak lobiler için kaçınılmazdır. Ayrıca Konsey pek çok üye devleti kapsadığından, kararları etkilemenin en etkin yolu ulusal düzeyde lobi yapmaktır. Buna bağlı olarak lobiler için en uygun faaliyet alanı ülkelerin başkentleri olmaktadır (Çerçi, 2006: 28).

AB'nin yasama sürecini yürüten Avrupa Komisyonu ise, AB'de karar süreçlerini gündem belirleme, politika yapma ve politikaları uygulama olmak gibi görevleri üstlenmektedir (Yurttaş, 2019: 63). Komisyon üyeleri tüm topluluk adına hareket etmekte ve yalnızca AP'ye karşı sorumluluk almaktadır (Canbolat, 2002: 155). Ayrıca yetkileri yasamaya ilişkin bir takım yetkilerden ve yürütme işlevinden oluşmaktadır. Bu nedenle, Komisyon da lobiler için faaliyetleri yoğun şekilde yürütülmektedir (Yurttaş, 2019: 63) ve lobiler için Komisyon etkilerini çözümlenmek oldukça önemlidir (Çiner ve Altınışık, 2019: 2).

Bu kısımda AB'de lobiler için olgusunu, AB lobilerinin örnekleriyle açıklamak çalışmamız açısından faydalı olacaktır.

Türkiye'nin, AB'de en önemli lobi aracı olarak karşımıza sivil toplum kuruluşları (STK) çıkmaktadır. Örnekle açıklayacak olursak; Türkiye Derneği Başkanı Veysi Güngör'ün geçmişte AB'nin en etkin STK'larından olan Uluslararası Demokratlar Birliği'nin de başkanlığını yürütmüş olması Türk lobileri bakımından önemlidir. Türklerin Hollanda'da yalnızca Türkiye için çalışması ve Hollanda halkına yabancılaşma duyması önemli bir sorundur ve Hollanda'ya uyum açısından Türk vatandaşlarını çıkmaza sokmaktadır. Lobi faaliyetlerinin burada etkin şekilde yürütülebilmesi için Türk hükümetinin ayırım yapmaksızın her Türk vatandaşı ile işbirliği içinde olması gerekmektedir. AB'ye üyelik konusunda da Türk siyasetçilerin ve iş adamlarının girişimleri oldukça önemlidir. Burada etkin olabilmek Türk diasporasının (göç etmiş fakat vatanları ile ilişkilerini koparmamış olan azınlıklar) güçlenmesiyle elde edilebilir (Sipahioğlu, 2019: 231).

Bir başka örnek olarak, 2000'li yıllara gelindiğinde kadın göçmen örgütlenmelerinin lobi kuruluşu haline gelmesi verilebilir. Kadın göçmen dernekleri, AB'de ilişkilerini yoğunlaştırarak lobiler ile faaliyet göstermeye başlamıştır. Kadınların birçok konuda erkeklere göre daha

dezavantajlı görülmeleri üzerine faaliyet gösteren kadın lobiler, hükümetleri daha duyarlı hale getirmek amacıyla çalışmaktadırlar. Almanya’da Türkiye-Almanya İnsan Hakları Derneği (TÜDAY) isimli bir dernek bulunmaktadır. Faaliyetlerini çoğunlukla yasa dışı göçmenlerin insan hakları ihlallerine yönelik gerçekleştiren (TÜDAY, 2022) bu derneğin çalışma alanı ve üye sayısı oldukça sınırlı kalmıştır. Kadın göçmen dernekleri ise son on yılda çok daha yoğunlaşarak lobi faaliyetleri üzerine çalışmalar sürdürmektedir. Buna örnek olarak, Almanya’da kurulan Göçmen Kadınlar Birliği, göçmen kadınları topluma dahil etmek amacıyla faaliyet yürüten bir kurum olmanın yanında yaygın örgütlenmiş bir birlik olma niteliği taşımaktadır (Balcı, 2018:453).

Ermenistan’dan Fransa’ya yüksek göç dalgalarının yaşanması sonucunda Türkiye’nin Fransa’da çeşitli basın ve yayın organları aracılığıyla insan hakları olmayan bir ülke olarak tanıtılması AB’de yapılan lobiciliğe bir başka örnektir. Ermeni lobisinin Fransa’da etkin olması sonucunda Fransa, soykırım yasa tasarısını kabul etmiştir. Buradan anlaşılacağı üzere Ermenilerin Fransa’da sergiledikleri lobi faaliyetleri AB’de etkisini göstermiştir (Bilgin, 203). Fransa’da Gregoryen, Katolik Ermeni ve Protestan Ermeni kiliseleri olmak üzere Ermeni nüfusuna hizmet veren kiliseler yer almaktadır. Ermenilere ait kilise ve vakıflar Fransız makamları ile iyi ilişkiler kurulduğuna işaretir (Çakaş, 2018: 43). Bu durum Ermenilerin Fransa’da kültür ve kimliklerini canlı tutmaya çalıştıkları ve Fransa üzerinde lobi faaliyetlerini etkin kıldıkları doğrultusunda değerlendirilebilir.

4.1.1. AB’de Lobiciliğin Oluşumu

AB’de lobi faaliyetleri genel anlamıyla AET ile birlikte yoğunlaşmıştır. Avrupa’da ilk lobiye Fransız tarımcıları yapmıştır (Hanlı, 2006:2). Daha sonra bölgeler ve şehirlere açılan bürolar ile lobicilik yaygınlaşmıştır. Halen günümüzde Avrupa’daki çıkar grupları Parlamento ve Konsey tarafından kabul gören düzenlemeler ile Komisyon tarafından kullanılan yetkileri kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirme çalışmalarını sürdürmektedir.

AB’de kullanılan lobicilik terimi ise ABD’de yapılan lobicilikten farklı bir boyuttadır. Bunun nedeni AB’de karar alma süreçlerinin yapısıdır. AB’de çıkarlarını savunmak isteyen lobicilerin sayısı yasama alanının yetkileri genişledikçe artmaktadır. AB’de lobi faaliyetleri gerçekleştirilirken yetkili üç organ (Konsey, Parlamento ve Komisyon) göz önünde bulundurulmalıdır. AB’de lobicilik, Beyaz Kitap ve Tek Pazar sonrasında yeni bir boyut kazanmış

ve AB içinde önemli bir gelişme kaydetmiştir. AB kurumlarının yetki alanlarının genişlemiş olmasıyla da yükselişe geçmiştir. AB’de her ülke ve topluluk kendine özgü değerler üzerine lobicilikte değişikliklere gitmiştir (Etik, 2014: 48).

AB’de alınan kararları etkileme faaliyetleri sürdüren birçok lobi yer almaktadır. AB’de lobicilik yaparken başarının elde edilmesi için bazı temel unsurların sağlanması gerekmektedir. Bu kapsamda lobicilerin doğru, güvenilir ve güncel bilgi, doğru analiz yeteneği, doğru strateji, etkili sunum ve işbirliğini sağlamış olmaları gerekmektedir. AB’nin siyasal yapısında, karar alma süreçlerinde birden çok organın söz hakkına sahip olması lobilerin her organı ayrı ayrı el almasını beraberinde getirmektedir (Khalilov, 2008: 17).

Avrupa’nın lobicilik faaliyetlerinin merkezi Birliğin başkenti Brüksel’dir. Bunda AP’nin faaliyet alanının burada olması da önemlidir. Ayrıca AB’de lobi faaliyetleri üç dönemde incelenmektedir. Birinci dönem, AKÇT Antlaşması’ndan AP’nin doğrudan seçimlerine kadar olan dönemdir. Bu dönemde lobiciliğe ihtiyaç duyulmasının sebebi, kararların mutlak çoğunluk ile alınmasının lobicileri doğrudan ilgili ülkelerin etkisi altında bırakmasıdır. İkinci dönem, AP’nin seçiminden Beyaz Kitap’ın yayımına kadar geçen dönemdir. Bu dönemde lobi faaliyetleri, seçmenlerin ülke çıkarlarını korumak ve gözetmek amacıyla Avrupa vekillerini etki altına almayı hedeflemektedir (Sezgin, 482). Üçüncü dönem, Beyaz Kitap’ın yayımından Birlik Anlaşmasına kadar olan dönemdir. Bu dönemde AP’nin yetkilerinin artması ve Avrupa Tek Senet’inin yürürlüğe girmesi lobicilik için yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur (Altay, 2017: 50).

1985 yılına kadar faydalı olarak görülen lobi faaliyetleri zorunlu hale getirilmiştir. Tek Senet ile meydana gelen gelişmeler ışığında AB’nin ulus-üstü yapıya kavuşturulma çalışmaları ve Brüksel’e kayma olasılığının artması, farklı kesimlerin lobiler ile ciddi ilişkiler kurmalarına neden olmuştur. Aynı zamanda Maastricht ile Birlik anlaşması “Eurolobbying” kavramını günlük hayatın bir parçası haline getirerek lobiciliğin yadsınamaz bir gerçek olduğunu öne sürmüştür (Zhanburshina, 2011: 16). Eurolobbying, AB’de lobiciliği ve lobi faaliyetlerini ele alan Avrupa gruplarını temsil eden bir terim olarak karşımıza çıkmaktadır (Jonsson, 2007:1). 1992 yılı Maastricht Antlaşması’ndan sonra karar alma yetkisi üye başkentlerden Brüksel’e devredilmiştir. Buna bağlı olarak Antlaşmanın ardından lobiciler çalışmalarını Brüksel’de yoğunlaştırmıştır. Bu durum tüm üye hükümetlerin diğer hükümetler, AP ve Konsey ile devamlı olarak lobi yapmalarını beraberinde getirmiştir (Çerçi, 2006: 49).

4.1.2. AB ve Lobiler

AB’de her lobi farklı örgütlenmeler aracılığıyla Brüksel’de faaliyetlerini yürütmektedir. Bu örgütlenmeler Avrupa Grupları, Direkt Lobiciler ve Profesyonel Lobiciler olmak üzere üç kategoride toplanmaktadır (Çerçi, 2006: 41). AB’nin çıkarılan birçok kararı Brüksel merkezli olduğundan lobiciler Brüksel ve çevresini hedef almaktadır. Lobiciler, AB’nin yasama sürecinde kendi çıkarlarına yönelik bir konu gündeme geldiğinde lobi faaliyetlerinde bulunmaktadır. Buradan anlaşılacağı üzere asıl işlevleri bilgi akışının sağlanması ve hazırlanan raporların AB organlarına sunulması olan lobiciler AB kurumları üzerinde söz hakkına sahip olabilmektedirler (Etik, 2014: 45).

AB’de lobi faaliyetleri yoğun bir çıkar grubu sistemine dayanmaktadır (Coen ve Richardson, 2009:1). Meslek grupları temsilcileri, işçi temsilcileri, özel sektör temsilcileri, STK temsilcileri ve bölgesel çıkar grupları olarak beş grupta lobi faaliyetleri yürütülmektedir. AB her gruba eşit şans tanımaktadır fakat her lobi grubunun kendi içinde avantajlı veya dezavantajlı olduğu durumlar yaşanabilmektedir.

AB’nin lobi grupları arasında en etkili olan özel sektör temsilcileridir. Bu grup Brüksel’de var olan lobilerin büyük çoğunluğunu oluşturmaktadır. Bunun dışında Brüksel’de özel sektör çıkarımın temsil edildiği gıda, otomotiv, kimya vb. konularda faaliyet gösteren çok sayıda grup yer almaktadır. Bu gruplara örnek olarak Avrupa Sanayici Platformu (ERT), Avrupa Yatırım Grubu(EEG), Avrupa Sanayici ve İşverenler Konfederasyonlar Birliği (UNICE) ve Amerikan Ticaret Odası Avrupa Komitesi (Amcham) gibi kurumlar gösterilebilir (Çerçi, 2006: 46).

AB lobilerinin bir diğer grubu olan Meslek Grupları Temsilcileri, sayı bakımından kalabalık ancak etki bakımından yetersiz konumdadır. Bunun nedeni AB düzeyinde bir araya gelemiyor olmalarıdır. Bu lobi gruplarına örnek olarak Liberal Meslek Dalları Avrupa Konseyi (CEPLIS), Avrupa Profesyonel İdareciler Konseyi (EUROCADRES), Avrupa İdareciler Konfederasyonu (CEC) gibi kurumlar verilebilir. Bu kurumlar daha çok kamu ve özel sektörde çalışan idari personellerin kurduğu dernekler olarak karşımıza çıkmaktadır. İşçi Temsilcileri grubu yaşanan ekonomik krizler nedeniyle AB’de daha geride kalmış bir lobi grubudur. İşçi gruplarının oluşturduğu en büyük iki AB grubundan ilki Avrupa İşçi Birlikleri Konfederasyonu (ETUC); bir

diğeri ise Bağımsız İşçi Birlikleri Konfederasyonu'dur (CESI) (Greenwood, 2003:127). İşçi Temsilcileri lobileri genellikle insan ve işçi haklarına saygı ve fırsat eşitliğine yönelik sosyo-politik konuları ele almaktadır (Çerçi, 2006: 48).

AB'nin en etkin olduğu bir diğer lobi grubu Sivil Toplum Temsilcileridir. Kamu yararını hedef alan bu lobi faaliyetleri genellikle sosyal konulara yönelik faaliyette bulunmaktadır. Komisyon sivil toplum örgütleri ile işbirliği içinde bulunarak AB'nin bütünleşme sürecinde demokrasi bağlamında gelecek olan eleştirileri önlemeyi amaçlamaktadır (Çerçi, 2006: 48). Bu lobi grubuna örnek olarak Avrupa Topluluğu Tüketici Kooperatifleri (EUROCOOP), Avrupa Tüketici Derneği (AEC), Avrupa Çevre Bürosu (EEB), Avrupa Dünya Dostları (FOEE), Kar Amacı Gütmeyen Organizasyonlar (CENPO), Gönüllü Organizasyonlar Avrupa Derneği (CEDAG) ve AB'de faaliyet gösteren kadın lobileri verilebilir (Greenwood, 2003:128). Buradan anlaşılacağı üzere sivil toplum üzerine faaliyette bulunan lobi grupları daha çok çevre, sağlık, kadın hakları vb. konulara yoğunlaşarak kamu yararını hedef almaktadır.

Bir başka lobi grubu olan Bölgesel Çıkar Grupları ise yerel yönetim temsilcileri ve AB gruplarını oluşturmaktadır. Hedefleri arasında AB'de yerel yönetimlerin güçlenmesini sağlamak ve konuyla ilgili bilgi toplamaktadır. Avrupa Belediyeler ve Bölgeler Konseyi (CEMR), Avrupa Bölgeler Meclisi (AER) ve Avrupa Şehirleri (EUROCITIES) gibi kurumlar örnek verilebilir (Çerçi, 2006: 49).

4.2. Türkiye'de Lobcilik Olgusuna Bakış

Türkiye'de lobi uygulamalarına daha çok Gümrük Birliği sonrasında ihtiyaç duyulmuştur. Gümrük Birliği'nin rekabet gücü AB'nin dışında kalan ülkelere karşı daha fazla olacağından, serbest ticaret karşıtı lobi faaliyetleri Birlik düzeyinde olacakken; serbest ticaret bölgesinde ülke düzeyinde olacaktır. Buradan anlaşılacağı üzere lobi faaliyetleri serbest ticaret bölgesine nispeten daha düşük seviyede olacaktır (Yaman ve Eken, 2019: 346).

Lobi faaliyetlerinin AB-Türkiye ilişkileri açısından karşımıza çıktığı en önemli noktalardan biri Türkiye'nin Avrupalı bir devlet olamayacağı ve AB'ye üye olmasının mümkün olmadığı ileri sürülmesidir. Özellikle AB ülkelerinin Türkiye'nin dini ve kültürel etmenler, sosyo-ekonomik etmenler, siyasi-hukuki ve tarihsel etmenler ve coğrafi etmenler ele alınarak ileri sürdükleri

görüşlerdir. Burada Türkiye’de yaşanan siyasi darbeler, Kıbrıs sorunu, İslam-Hristiyan ayrımı gibi konular örnek gösterilebilir (Özsoy, 45). Bu görüşler Türkiye karşıtı lobiler tarafından destek görmekte ve Avrupa kamuoyunda benimsenmektedir. AB ilişkilerinde üye ülkelerin kamuoyuna olan lobi faaliyetleri ihmal edilmiş ve üyelik hedefi, AB bürokratlarının desteği ile gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Buna bağlı olarak AB’nin Türkiye’nin üyeliğine dair tutarlı bir politika izlemesi engellenmiştir (Dartan, 2012: 147).

Türkiye’nin AB’ye üyeliğinin yeterince desteklenmiyor olması, Türk lobilerinin üyeliğe karşı çıkanlara lobi yapmada yeterli olmadığını göstermektedir. Türkiye’nin üyelik sürecine olan tutumu her ne kadar düşük düzeyde görülse de Türkiye, Gümrük Birliği sürecinde Kopenhag ekonomik kıstaslarının uygulanmasına yönelik reformlar gerçekleştirmiş ve AB ülkeleri ile ticari ve ekonomik ilişkilerini geliştirmiştir. Bu bağlamda önemli olan Türkiye’nin üyeliğinin AB’ye sağlayacağı faydaların Avrupa kamuoyunda yeterince iyi ifade edilememesidir. Bu durumun iyileştirilmesi ileri düzeyde lobi faaliyetlerini gerektirmektedir.

Türkiye’de lobicilik olgusunu anlayabilmemiz için Türkiye’ye yönelik lobi faaliyetlerini örneklerle açıklamak çalışma açısından faydalı görülmektedir. Bu noktada 2016 yılında Fransa’da düzenlenen Futbol Şampiyonası ile Türkiye ve Fransa’da gerçekleştirilen saldırılara yönelik tutum lobiciliği açıklayıcı örnekler olacaktır.

2016 yılında Fransa’da düzenlenen Avrupa Futbol Şampiyonası’nda İsviçre’nin Cenevre kentinde yapılan oylama sonucunda şampiyonaya ev sahipliği yapacak olan ülke belirlenmiştir. Finalde yarışacak olan ülkeler Fransa ve Türkiye’dir (Anadolu Ajansı, 2022) fakat Türkiye 1 oy ile kaybetmiştir. Oylamanın gerçekleştiği dönemin UEFA Başkanı Fransız Michel Platini iken UEFA Asbaşkanı Türk Şenes Erzik’tir (BBC, 2022). Oylamanın yapılacağı günde Michel Platini ve Şenes Erzik oylamaya dâhil edilmemiştir. Ancak Fransız Cumhurbaşkanı Nicolas Sarkozy ve Fransız futbolcu Zinedine Zidane Cenevre’ye gitmiştir. Burada amaç Fransa’nın oylamada başarılı olması için katkı sağlamak bir başka deyişle lobi yapmaktır. Türkiye tarafından oylamayı etkilemek amacıyla herhangi bir çalışma yürütülmemiştir. Platini, ‘‘Nicolas Sarkozy gelerek dengeyi Fransa lehine değiştirdi, gelmeseydi kesin Türkiye kazanırdı’’ şeklinde bir itirafta bulunmuştur. Buradan anlaşılacağı üzere toplu olarak organize biçimde yürütülen lobi faaliyetleri tek başına yapılan çalışmalardan daha etkili sonuçlar vermektedir (Zicin ve Şeker, 2015: 22).

Bir başka örnek olarak, Ankara ve Fransa’da birçok insanın ölümü ile sonuçlanan bombalı saldırılar verilebilir. Fransa’da gerçekleşen saldırılar sonrasında Fransa Büyükelçiliği ve konsolosluklarının önü çelenkler ile donatılmıştır. Fakat Ankara’da gerçekleştirilen saldırı sonrasında Türk Büyükelçiliği ve konsolosluklarına tek bir çiçek dahi bırakılmamıştır. Örnekten anlaşılacağı üzere lobi faaliyetleri açısından Fransız lobilerinin daha etkin ifadelerde buldukları görülmektedir. Bunun yanında Avusturya’da nüfusun büyük bir bölümünü Türklerin oluşturması da lobicilik faaliyetlerinin gerçekleştirilmesinde organize hareket etmeleri ve mesajları doğru iletebilmeleri açısından büyük öneme sahiptir (Zicin ve Şeker, 2015: 23).

4.2.1. Türkiye’de Lobiciliğin Oluşumu

Türkiye için lobicilik siyasal iletişimin en önemli yollarından biridir. Türkiye’de lobi faaliyetlerinin II. Abdülhamit’in Avrupa kamuoyunu etkilemek amacıyla bulunduğu girişimler sonucu Osmanlı döneminde başladığı söylenebilir. Fakat Türkiye’de lobicilik aslen Cumhuriyetin ilanından sonra ilk kez 1924 yılında Türk Teavün Cemiyeti tarafından başlatılmıştır (Yılmaz, 2009).

Türk Teavün Cemiyeti, ABD’ye göç eden Türklerin New York’ta kurdukları ilk STK ve Türk lobiciliğinin başlangıcıdır (Atatürk Ansiklopedisi, 2022). Türkiye’nin ilk lobi faaliyetleri ABD’de yürütülmeye başlamıştır. Türk Teavün Cemiyeti, Rum ve Ermeni lobilerinin Türkiye aleyhine lobi yapmalarını engellemek amacıyla kurulmuştur. Aynı zamanda sosyal dayanışmayı güçlendirmek ve Anadolu’nun savaş mağdurlarına yardım etmek de Cemiyetin amaçları arasında yer almıştır. ABD ile Türkiye arasında 1923 yılında Dostluk ve Ticaret Anlaşması imzalanmıştır. Rum ve Ermeni lobileri bu anlaşmanın yürürlükten kaldırılması için “Lozan’a Hayır” adı altında bir kampanya başlatmıştır. Bunun üzerine Türkiye’nin bilinen ilk lobi faaliyeti 1924 yılında Cemiyetin bu tepkiye karşılık vermesi ile gerçekleşmiştir (Yılmaz, 2009). Cemiyet, faaliyetlerine 1937 yılına dek devam etmiştir ve etkinliğinin son bulması ABD’de Türk Hars Birliği Derneği’nin kurulmasını beraberinde getirmiştir. Derneğin kuruluş amacı, Türkler arasındaki dayanışmayı mevcut kılmak ve Türklerin ABD’de kültür ve dinini yaşatmaktır (Akın, 2004: 59).

Türkiye’nin gerçekleştirdiği bu ilk lobi faaliyeti lobicilik açısından büyük bir ivmeye yol açmıştır. Bunun en önemli nedenlerinden biri ABD’ye 1869-1915 yılları arasında Türklerin göç etmesi olmuştur. Fakat göç eden Türklerin büyük çoğunluğu 1924 yılına kadar geri dönmüşlerdir. Bu durum Türkiye’nin lobi faaliyetlerinin diğer lobi gruplarına göre daha geride kalmasının

nedenini açıklayıcı olmaktadır (Yılmaz, 2009). Türkiye’de lobi faaliyetleri genel olarak Ermeni ve Rum lobileri ile kısıtlanmış durumdadır. Bu durum ülke olarak lobi faaliyetleri gerçekleştirmekten çok Türkiye aleyhine yapılan lobilere yoğunlaşmalarından kaynaklanmaktadır (Etik, 2014: 52). Fakat günümüzde Türkiye’nin AB’de lobi faaliyetleri sürdürdüğüne yönelik örneklere rastlanmaktadır. Çalışmanın bir sonraki başlığında AB’de gerçekleştirilen bu Türk lobilerine dair örnekler verilecektir.

4.2.2. Türkiye’deki Lobiler

Türkiye lobiciliğe ciddi biçimde ihtiyaç duymaktadır. Bunun nedenlerinden biri de siyasi güç göstergesidir. AB’de yaşamakta olan Türkler, ticari faaliyetler gibi her alanda söz sahibi olabilmektedir. Türkiye’nin AB’ye yönelik yaptığı lobi faaliyetleri genellikle AB’ye katılma amacı gütmektedir. Türkiye, AB’ye sağlayacağı faydaların AB kamuoyunda anlatılmasında yetersiz kalmaktadır. Türkiye’nin AB kamuoyunda üyeliğinin sağlayacağı faydaları belirtmesi gerektiğinden profesyonel lobi faaliyetlerine yoğunlaşmalıdır. Lobiler aynı zamanda Türkiye’nin AB’deki imajının iyileştirilmesine de önemli ölçüde katkı sağlayacaktır.

Türkiye, günümüze dek AB üyelik sürecinde devamlı olmasa da çeşitli lobi çalışmalarında bulunmuştur. Lobi faaliyetleri kapsamında AB’ye üyelik, Brüksel’de yer alan siyasi elitler ve AB bürokratlarının desteğiyle meydana gelmektedir (Dartan, 2012:147). Türkiye’de lobiler ağırlıklı olarak ekonomi temelli yapılmaktadır. Bunun yanında yerel yönetimler, medya, sendikalar ciddi lobi unsurlarıdır. Lobi faaliyetlerinin en büyük etkeni maddi güçtür ve bu noktada imkânlar kısıtlı kalmaktadır.

Lobiler ile siyasal iktidarlar arasında karşılıklı çikara dayanan bir bağ bulunmaktadır (Doğan, 2011:103). Türkiye’de lobiler profesyonellik ve kurumsallık açısından diğer lobilerden ayrılmaktadır. Özellikle ekonomi temelli konularda yüksek ses getirebilmektedirler. Türkiye’de ekonomi temelli başlıca lobilere Müstakil Sanayi ve İşadamları Derneği (MÜSİAD), Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği (TÜSİAD), Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) ve çeşitli ticaret kuruluşları örnek olarak verilebilir. Özellikle MÜSİAD’ın AB ile ticareti geliştirmeye yönelik çalışmaları bulunmaktadır (Etik, 2014: 60).

Toplumsal sorunların çözümünde daha çok demokratik katılımın sağlanması, özgürlüklerin güçlendirilmesi gibi konularda STK'lar karar vericiler üzerindeki etkinliklerini artırmaktadır. Bu kapsamda AB'de demokrasi anlayışı, STK'ların merkezinde yer almıştır (Dartan, 2012:153). Türk lobileri de bu bağlamda sivil toplum merkezli yapılmalıdır. Aynı zamanda Türkiye'nin AB nezdindeki imajının düzeltilmesi STK'lardan geçmektedir. STK'lar ile kurulan diyaloglar Türk lobilerinin AB'de etkinlik kazanmasında da fayda sağlayacaktır (Etik, 2014: 66).

4.3. AB'de Lobiciliğin Türkiye'ye Etkisi

AB-Türkiye ilişkilerinde AB ülkelerinde Türkiye'nin kendini en iyi şekilde ifade edebilmesi oldukça büyük öneme sahiptir. Bu açıdan AB'de gerçekleştirilen lobi faaliyetlerinin Türkiye üzerindeki etkisinden söz etmek gereklidir. Bu kısımda Türkiye'nin etkisi altında kaldığı lobi faaliyetleri İslamofobi, sözde Ermeni soykırımı ve Yunanistan ile GKRY'nin AB'ye olan tutumu AB-Türkiye ilişkilerine etkisi açısından incelenecektir. Öncelikle AB'nin Türkiye'ye yönelik lobi yapmasında etkili olan bu gelişmelerden kısaca bahsetmekte fayda olacaktır.

İslam'a karşı söylemler içeren ve terörle ilişkilendirilen İslamofobi kavramı, AB ile ilişkileri etkisi altına alan önemli bir faktördür. İslamofobi'nin ortaya çıkışıyla Müslüman bir ülke olan Türkiye, AB'de olumsuz eleştirilere maruz kalmıştır. Terimsel anlamı olarak Müslümanlardan korkmak şeklinde tanımlanan İslamofobi, 1960'lı yıllarda gelişen sanayi ağının iş gücü talebini beraberinde getirmesiyle AB'ye yapılan yoğun göç (Tuğ, 2019: 34) sonucu türemiş bir terimdir. AB'ye göç eden Müslümanların buldukları bölgelere yerleşmeye başlamasıyla Müslümanlara ve İslam'a olan görüş zamanla değişerek korku ve güvenlik endişesine dönüşmüştür. İslamofobi'ye yönelik AB'de birçok eylem gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen eylemler İslamofobi'nin AB'de yoğunlaşmasını hedefleyen lobi faaliyetleri olarak değerlendirilmektedir. Türkiye'nin Müslüman bir ülke olması da İslamofobi'ye olan tutum sonucu AB ile olan üyelik müzakerelerini etkisi altına almaktadır.

AB'de Türkiye'ye karşı yapılan lobi faaliyetlerinin en yoğun olduğu konulardan biri de sözde Ermeni soykırımı iddiasına yönelik tasarıların ülkelerin meclislerinden geçmesidir. Uluslararası platformda devamlı karşı karşıya kalınan ve Ermeni lobilerinin çalışmaları sonucunda tekrar gündeme gelen konulardan biri olan sözde Ermeni soykırımı, AB-Türkiye ilişkileri açısından engel teşkil eden bir konudur. Çünkü soykırım iddialarına yönelik Ermeni lobileri AB kurumlarında

etkin lobi faaliyetleri yürütmekte ve özellikle AP’de Türklerin soykırım yaptığına dair kararlar aldırabilmektedir. AB ülkelerinin birçoğunda 1915 olaylarının soykırım olarak kabul edilmesi Ermenilerin konuya yönelik lobilerinde ikna edici olduklarını kanıtlar niteliktedir. Buna karşılık Türkiye’nin tarihi gerçekleri AB’de ispatlayabilmesi ve Türk imajını iyileştirebilmesi açısından lobi çalışmalarına ağırlık vermesi gerektiği ortadadır.

GKRY’nin AB’ye üyeliği Türklerin azınlık olduğunu ve adadaki tek devlet olduğunu ispat çabaları olmuştur. GKRY’nin AB üyeliğinin kabulü taraflar arasındaki anlaşmaların göz ardı edilmesine ve uluslararası bir çözümsüzlüğe yol açmıştır. Böylelikle AB-Türkiye ilişkilerinde de önemli bir yer alan Kıbrıs sorununun GKRY’nin üyeliği ile çözümsüz kalma ihtimali artmıştır. GKRY üyeliği Kıbrıs Türklerinin hakkını da yok saymış ve Rum yönetimini tek meşru temsilci saymasına neden olmuştur (Günar, 2020: 113). Tarihte uzun yıllar devam eden Kıbrıs sorununda GKRY’nin AB’ye üyeliğinin Türkiye’den önce kabul edilmesi ve Kıbrıs Türkleri göz ardı edilerek GKRY’nin tek bir taraf olarak tanınması yine AB’de Rum lobilerinin ön plana çıkarak, Türk lobilerinin yetersiz kaldığının göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

4.3.1. AB’de İslamofobi ve Müslümanlara Yönelik Lobiler

İslam, Avrupalılar tarafından çok eski tarihlere dayanan bir ötekileştirme algısına sahiptir (Kedikli ve Akça, 2017: 59). İslam dinine olan olumsuz tutum çok eski tarihlere dayanıyor olsa da İslamofobi terimi yeni oluşturulmuş bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat İslam’a olan düşmanlık içeren eylemler İslam’ın doğuşuyla birlikte meydana gelmeye başlamıştır. Dünyanın birçok kesiminde Müslümanlara yönelik şiddet eylemleri ve saldırılar gerçekleştirilmektedir. Özellikle Amerika ve Avrupa bölgelerinde Batının çok kültürlülüğe açık olmayan tek tip yapıda olması İslamofobi’nin daha derin bir sorun haline gelmesine sebep olmaktadır (Karşlı, 2013: 82).

İslamofobi, Müslümanlardan veya İslam’dan korkmak şeklinde tanımlanmaktadır. Hristiyan dünyasının Müslümanlara olan tavrıyla İslamofobi söylemleri arasında sebep-sonuç ilişkisi kurmak oldukça sorunsaldır (Buehler ve Atalay, 2014: 135). Avrupa’da yabancı düşmanlığı günümüze dek çeşitli nedenlerle tarihte yer almıştır. Hristiyan toplumlarda süregelen bir İslam korkusu söz konusudur. Endülüs Emevileri’nin Fransa ve İspanya’ya Cebelitarık Boğazı’ndan geçmeleri ve İspanya’ya yerleşmeleri İslamofobi’nin meydana gelmesinde önemli bir etken olmuştur (Aslan, 2016: 452).

AB araştırmacıları kendi topraklarında Müslüman nüfusunun artışını iki şekilde belirtmektedir. Bunlardan ilki, Müslümanların diğer ölkelere nispeten daha fazla çocuk sahibi olarak nüfus yoğunluğunu artırmasıdır. Bir diğerisi ise, Müslümanların AB'ye göçü azalsa da sürekli olarak devam ediyor olmasıdır. AB'de 4 Müslümandan biri Türklerden oluşmaktadır. Bu bağlamda Almanya başta olmak üzere Türklerin, Türk-İslam varlıklarını sürdürebilmeleri için yoğun çaba göstermeleri gerekmektedir (Yalçıntaş, 2010: 30). Bu durum da etkin lobi faaliyetlerini beraberinde getirmektedir.

1960'lı yıllarda AB ölkeleri başta Almanya olmak üzere büyük sanayi girişimlerinde bulunmuştur. Gelişen sanayi ağı yoğun iş gücü ihtiyacını da beraberinde getirerek AB ölkelerinin Müslüman ölkelerden iş gücü talep etmesine neden olmuştur. Bunun üzerine AB, yüz binlerce Müslümanı iş birliği anlaşmaları kapsamında kabul etmiştir. Burada en çok göç alan öлке Almanya olmuştur. Müslümanların, AB ölkelerinde beklenenden uzun süre kalmaya başlaması buldukları ölkelerde vatandaşlık hakkı almalarına sebep olmuştur. Burada Yeşiller Hareketi ve Sosyal Demokrat Parti'nin (SODEP) Müslümanlara yönelik olumlu politikaları oldukça etkili olmuştur (Tuğ, 2019: 34).

AB'ye yapılan Müslüman göçü başta yasal uygulamalar, oturma izni kısıtlamaları konusuyken ilerleyen süreçte Müslüman kimliğinin sorun haline gelmesine neden olmuş ve yeni düzenlemeler getirilmiştir. Aynı zamanda zamanla sol partiler de Müslümanlara yönelik sağ partiler gibi ayrımcı söylemleri tercih etmeye başlamıştır (Gedikoğlu, 2018: 139). 1960'tan bugüne AB'ye özellikle de Almanya'ya gerçekleştirilen göç zamanla kalıcı bir hal almıştır. Burada göç yoğunluğunun büyük bir kısmını kapsayan Türkler için de Almanya'nın ikinci bir vatana dönüştüğü söylenebilir. Fakat bu doğrultuda Almanya'da yabancı düşmanlığı, İslamofobi, asimilasyon gibi konularda ön plana çıkmıştır (Genel, 2014: 308).

AB'de aşırı sağın yükselişi, İslam ölkelerinden gelen göç akımına bağlı oluşan güvenlik endişesine dayanmaktadır. Başka bir deyişle Türkiye ve diğer İslam ölkelerinde AB'ye sığınan mülteciler güvenlik sorunlarının çıkış noktası olarak gösterilmektedir. Bu gelişmeler AB'de İslamofobi adı altında artarak aşırı sağın yükselmesine ve ırkçılığa sebep olmaktadır (Ercan, 2017: 43).

İslamofobi, İslam ülkeleri ile Batılı ülkeler arasında derin bir ayrıma sebep olmaktadır. Başka bir ifadeyle, Batı toplumlarında Müslüman kesimin ötekileştirilmesine yol açan bir terimdir. Özellikle Avrupa ülkelerinde yer alan bazı aşırı sağ gruplar tarafından Müslümanların topluma yeterince bütünleşme sağlayamadıkları ifade edilmektedir. Bu durum AB ülkelerinde İslamofobi'nin yaygınlaşmasına sebep olmaktadır (Tuğ, 2019: 25). Müslümanların bütünleşme sorunu yaşamalarında en belirgin örnek olarak da giyim tarzları ve özellikle de başörtü gösterilmektedir.

Aşırı sağcılar AB'nin birçok bölgesinde başarılı olmuştur. Bu başarının altında Avrupa'da İslam'a ve Müslümanlara olan düşmanlığın son yıllarda oldukça artmış olması yatmaktadır. Müslümanlar, Batıda terör örgütleri ve onların gerçekleştirdiği eylemler ile ilişkilendirilmektedir. Buna bağlı olarak da İslamofobi'nin yaygınlaşmasının önüne geçmek bir hayli zor olmaktadır. Ayrıca aşırı sağ partilerin yükselişini önlemekte buna bağlı güçleşmektedir (Soytürk, 2018: 16).

İslamofobi, daha çok 11 Eylül sonrasında İslam'ın tehdit olarak algılanmasıyla yeniden türetilmiş bir konudur. İslam'a mensup olduğunu ifade eden terör örgütü gruplarının eylemleri de İslam'a olan korkuyu tetiklemiştir. AB ülkeleri de bu fobiye bağlı olarak güvenlik endişelerine kapılmış ve savunma refleksini geliştirmiştir. AB'nin belli grupları medya aracılığıyla dönem dönem İslam'ın kutsallarına saldırılarda bulunarak, din ve düşünce özgürlüğünü ihmale yönelik girişimlerde bulunmaktadır. İslamofobi ile ortaya çıkan korku, yabancı düşmanlığı ve Müslümanlara karşı olumsuz düşünceye dönüşmüştür (Çötök ve Taşdelen, 2013: 6).

AB ülkelerinin çoğuna göre İslam değerleri insan hakları ve demokrasi kavramları ile uyumsuzdur. Bu algı bazı İslam ülkelerinde kadın haklarının sınırlı olması, namus cinayetlerinin işlenmesi gibi nedenlerle bağdaştırılmaktadır. Müslümanlar, 20. Yüzyıldan itibaren terör, cami, türban, minare gibi konularla ötekileştirilmiştir. Özellikle radikal İslamcı terör örgütleri bu algıyı destekler nitelikte olmuştur. Buna bağlı olarak Avrupa'da Müslümanlara yönelik bir önyargı oluşmuştur. Bazı aşırı sağ partiler İslamofobi'den destek alarak yükselişe geçmiş ve 2015 yılında Fransa'da terör saldırılarının gerçekleşmesiyle İslamofobi karşı konulamaz bir hal almıştır (Kabakçı, 2017: 3).

Avrupa'da İslam'ı tanımaya ve anlamaya yönelik bazı Avrupalı aydınların yürüttüğü çalışmalar bulunmaktadır. AB düzeyinde yabancıları ve mültecileri Avrupa kimliği içine almak

amacıyla takınılacak tavır yabancılara olan düşmanlığı en aza indirgeyebilmek için olumlu sonuçlar doğuracaktır. Buna bağlı olarak AB’de farklı kültürel yapılar arasında birliktelik sağlamak yabancı düşmanlığı sonucunda oluşabilecek güvenlik riskini de en aza indirgeyecektir (Bekar, 2018: 119).

Orta Doğu ülkelerinde ise istikrarsız yönetim, Avrupa’nın İsrail’e olan yaklaşımında önemli bir faktör olmakta ve İsrail lobilerinin politik etkisini artırmaktadır. Bu duruma bağlı olarak İslam dininin Avrupa’ya daha doğru tanıtılabilmesi ve Müslüman imajının Batıda iyileştirilebilmesi açısından lobi faaliyetleri büyük öneme sahiptir. Lobi faaliyetlerinin en etkin kullanımı için de Müslümanların faaliyet alanlarını genişletmeleri gerekmektedir. Terörün İslam’a yönelik bir sorun olduğu da Müslüman ülkelerin AB’de kendilerini yeterince ifade edememelerine bağlıdır. Başka bir örnekle açıklayacak olursak, Hagana, Stern, Satiron, Irgun ve Balamah gibi örgütler büyük katliamlar yapmış Yahudilerin kurduğu örgütlerdir. Bu durum bize terör eylemlerinin herhangi bir dine ait bir sorun olmadığını göstermektedir (Yenal, 2018: 421). Terörün yalnızca İslam ile ilişkilendirilmesinin önüne geçmede de yürütülecek çalışmalar büyük önem taşımaktadır.

Müslümanlara yönelik kullanılan İslamofobi’ye karşı mücadele yetersiz kalırken, Yahudilere yönelik uygulanan Anti-Semitizm söylemleriyle Yahudi lobisi mücadele edecek gücü sağlamaktadır. Örneğin, The New York Times gazetesi 2019 yılında İsrail karşıtı bir karikatür yayımlamıştır. Bu duruma ciddi tepkilerin gelmesi üzerine karikatüristin işine son verilerek gazetenin yayın politikası değiştirilmiştir (Varol, 2019: 230). Örnekte de görüldüğü üzere İsrail olumsuz söylemlere karşı etkin lobi çalışmaları sürdürebilmektedir.

İslamofobi diye adlandırılan Müslüman göçmenlere olan olumsuz söylemler bazı ülkelerde camilere yönelik referandum yapılmasına bile sebep olmuştur. Buna örnek olarak İsviçre’de cami üzerine inşa edilen minarelere yönelik federal halk girişimi olarak adlandırılan bir referandum düzenlenerek minare inşa etmeyi yasaklayan anayasanın %57,5 oranında oy alarak onaylanması verilebilir (Çebi, 2015: 131).

AB ülkelerinden Fransa, İslamofobi’nin sıklıkla gündeme geldiği ülkelerden biridir. Özellikle 11 Eylül sonrası Müslümanlara yönelik olumsuz söylemler artmış, bu durum karar almada etkili siyasetçileri de etkisi altına almıştır. Müslümanlara ve mültecilere yönelik söylemler Fransa’da gerçekleşen terör eylemleri kapsamında değerlendirilmiş, bu durum güven sorunu ve endişeye neden olmuştur.

Peşi sıra Fransa Başbakanı Manuel Valls, başörtünün üniversitelerde yasaklanması gerektiğini ifade ederek, İslam'ın Cumhuriyet ile uyumsuz olduğunu dile getirmiştir. Diğer bakanlar Manuel Valls'ın görüşüne karşılık olarak üniversitelerde başörtüyle ilgili bir yasaya gerek olmadığını ve yetişkin bireylerin başörtü takma hakları bulunduğunu ifade etmiştir. Yükseköğretim Bakanı Thierry Mandon, başörtünün Fransız toplumunda yasak olmadığı ifadelerini kullanmıştır (BBC, 2016). Söylemler dikkate alındığında Fransa'da da ikilik olduğu görülmektedir.

İslamofobi'nin oluşmasında siyasi partilerin milliyetçi söylemlerinin etkisi oldukça fazladır. Özellikle aşırı sağ partilerin kampanyalarında İslam korkusunun ele alınması AB'de İslamofobik algıları oldukça arttırmıştır. AB'de İslamofobi'nin geldiği konumu değerlendirecek olursak, 2011 yılında Danimarka'da Danish Defence League isimli bir grubun cami inşası belirlenen araziye domuz gömmesi ve bu eylemi yapma gerekçeleri olarak ülkelerini korumaları olduğunu söylemeleri İslamofobi'ye yönelik örneklerdir. Ayrıca, İsviçre'de gerçekleşen referandumun aşırı sağ partiler tarafından diğer ülkelerde de gerçekleştirilmek istenmesi, İngiltere ve Belçika'da yapılan oylamalar sonucunda İslamofobi'nin ciddi risk teşkil ettiğinin belirtilmesi ve çarşaf vb. kıyafetlerin yasaklanması talebi yine Müslümanlara karşı eylemler olarak karşımıza çıkmaktadır. Fransa'da Nicolas Sarkozy'nin peçe ile kamuya açık alanlarda dolaşılmasını yasaklayan önerisinin kabul edilmesi, Fransa'da getirilen peçe yasağına uymayan kadınların vatandaşlık kursuna tabi tutulması ve para cezası verilmesi (İnanç ve Çetin, 2011: 13) gibi durumlar, AB'de yabancılara olan ırkçı tutumu destekler niteliktedir.

Geçleştirilen tüm bu eylemler İslamofobi'nin AB genelinde yayılmasını hedefleyen, AB'yi etkilemeye yönelik gerçekleştirilen lobi faaliyetleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Sonuç olarak, Türkiye'de Müslüman bir toplum olduğundan İslamofobi, AB- Türkiye ilişkilerinde de etkisini göstermektedir. Bu noktada AB'nin lobi faaliyetlerine karşılık olarak, Türkiye'nin ılımlı bir Müslüman ülke olarak İslam'ı doğru tanıtmaya yönelik etkin çalışmalar yapması gerekmektedir. Aksi takdirde özellikle terör eylemleri ile ilişkilendirilen İslamofobi AB'de daha da yaygınlık gösterecek ve AB'nin Türkiye ile olan ilişkilerini de olumsuz bir tutuma dönüştürerek süreci uzama yoluna sürükleyecektir.

Yukarıda da ifade edildiği üzere AB'nin oluşturulmuş bir din politikası bulunmadığı gibi ortak bir İslam politikası da yoktur. Görüldüğü üzere AB çerçevesinde İslam konusu, Müslüman

bir toplum olan Türkiye'nin AB'ye üyelik süreci ve AB'de yaşayan Türklerin bütünleşme sorunu üzerinden değerlendirilmektedir (Köktaş, 2005: 31).

4.3.2. AB'de Sözde Ermeni Soykırımını Destekleyen Lobiler

Uluslararası platformda devamlı karşı karşıya kalınan ve Ermeni lobilerinin çalışmaları sonucunda tekrar gündeme gelen konulardan biri de sözde Ermeni soykırımıdır. Ermeniler, tarih boyunca Türkler Anadolu'ya gelmeden önce; Romalıların, Bizanslıların, Müslüman Arapların ve Makedonyalıların yönetimi altında olmuşlardır (Taşkın, 2014: 36).

1915 yılında yaşanan Ermeni göç yasası tarihi süreçte AB tarafından Türklerin Hristiyanları katliamı olarak ifade edilmiştir (Aydın, 175).

ABD, 2019 yılında 1915 olaylarını soykırım kabul eden bir karar imzalamıştır. Fakat bu karar aslında tarihi gerçeklerle uyuşmamakta, siyasi bir karar niteliği taşımaktadır. Sözde Ermeni soykırımı iddialarının, ABD ve Hollanda'da tekrar görüşülmeye başlanması üzerine soykırım Fransa tarafından da tanınmıştır (Taşkın, 2014: 36). ABD'nin kararı üzerine Ermeni iddiaları konusunda bir başka çıkış da Suriye'den olmuştur. Suriye de 2020 yılına gelindiğinde sözde Ermeni soykırım tasarısını kabul etmiştir. İnsan hakları ihlallerinde bulunduğu ve insanlığa karşı suç işlediği kayıt altına alınan Suriye'nin soykırım iddialarını kabul etmesi Türkiye'ye karşı lobilerin etkinliğini örneklendirmektedir.

Sözde Ermeni soykırımı savunucuları olayların tarihi süreçten çok farklı bir seyir izlemesine yol açmıştır. Osmanlı döneminde meydana gelen bu olaylar günümüzde etkisini hala sürdürmekte ve Ermenilerin soykırım iddialarını ısrarla savunduklarını ortaya koymaktadır. 1915 olaylarına yönelik tarihi süreç incelendiğinde Osmanlı Devleti'nin 19. Yüzyılda yaşadığı toprak kayıpları, Balkan Savaşları, I. Cihan Harbi gibi durumların etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu durumların Yeni Türk Devletinden önce Osmanlı'nın aşması gereken zorluklar arasında olduğu görülmektedir. Bunun üzerine Millet-i Sadıka adı altında gerçekleşen Ermeni isyanları meydana gelmeye başlamıştır. Bu isyanlar Rusya ve Avrupa'nın desteklediği komiteciler tarafından çıkarılan isyanlardır. Avrupa'nın Osmanlı'daki azınlık ve gayrimüslim politikaları isyanların çıkışında önemli rol oynayan etkenlerden olmuştur (Özsoy, 2020: 2).

Ermeni meselesine AB-Türkiye ilişkileri açısından bakıldığında durumun ilişkilerde iki noktası bulunmaktadır. İlki soykırım konusuyken, ikincisi Türkiye ve Ermenistan ilişkilerinde sınır kapılarının açılması ve diplomatik ilişkiler kurulmasıdır. Avrupa’da yer alan Ermeni lobilerinin öncülük etmesi, Türkiye’de azınlık statüsünde bulunan Ermenilerin de engele dönüşmesine sebep olabilecek niteliktedir. Ermeni lobisi tarafından özellikle AP, ciddi ölçüde yönlendirilmektedir. Buradan anlaşılacağı üzere Ermeni lobileri AB kurumlarını Türkiye aleyhine etkilemede başarılı bir tutum sergilemektedir. Çünkü AP, Ermenilerin soykırım tezlerini savunarak bu yönde kararlar almaktadır. AP, 1915 olaylarını 1987 yılında soykırım olarak kabul ve ilan etmiştir. Bu durum Ermeni lobilerinin AB’yi soykırım iddiaları konusunda ikna ettiğini göstermektedir. Soykırım tasarısının kabul edilmesinde Fransa gibi AB’ye üye ülkelerin de etkisi oldukça fazla olmuştur. AP’nin soykırım iddialarını gündeminde tutması Türkiye-Ermenistan ilişkilerini ikinci sıraya atmıştır (Altınbaş, 2011: 138). Soykırım kabul edilmesinde Ermenistan devleti değil AB’de faaliyet gösteren Ermeni lobileri etkili olmuştur (An, 2013: 233). Ermeni diasporasının varlığını sürdüren tek unsur Türk-Ermeni gerginliği olmuştur. Buna bağlı olarak Türk-Ermeni ilişkilerinin iyileştirilmesi diaspora çıkarlarının dışında kalmaktadır.

Türk kamuoyu sözde Ermeni soykırımına yönelik iddialarla ilgili AB’de gündeme gelen tasarı ve kararları takip etmektedir. Özellikle sözde Ermeni soykırımını anma tarihi yaklaştığında ABD’nin açıklamaları merakla beklenmektedir. ABD, 1915 zorunlu göçünü felaket, acı olay ve benzeri kelimelerle ifade etmektedir.

Ermeni yoğunluğu ABD’den sonra nüfus bakımında Fransa’da siyasiler açısından önemli bir seçmen kitlesi oluşturmaktadır. Politikacılar da bu durumu kullanarak seçimlerde Ermeni soykırım iddialarını kabul etmiş görüntüsü vermektedirler (Boyacıoğlu, 2005: 24). Fransız Cumhurbaşkanlığı yapmış olan François Hollande, Ermeni görüşlerini daima desteklemiştir. Ayrıca 2004 yılında Fransız Taşnak Partisi Başkanı Mourad Papazyan ile AB-Türkiye müzakereleri yapılmış ve soykırım iddialarını tanınması gerektiğine yönelik bildiri imzalanmıştır. Bunların yanında 24 Nisan Ermeni Soykırımını anma gününde Paris soykırım anıtında bir konuşma yaparak Ermenileri destekleyen tutumunu sürdürmüştür. Seçim kampanyalarında Ermenilere vaatlerde bulunarak Ermeni soykırımını reddeden kişilerin cezalandırılacağına ilişkin yasanın çıkarılması çalışmaları yapılacağını söylemiştir. Bunun yanında Türkiye’nin AB’ye katılımında Ermeni soykırımı iddialarını tanınmasının mecbur kılınmasının sağlanacağını ve Ermeni soykırımı konusunda anıt-müze yapılmasından yana olduğunu dile getirmiştir.

Buradan anlaşılacağı üzere François Hollande, Nicolas Sarkozy'nin Ermeni vaatleri konusunda çok ilerisine geçmiştir (Lütem, 2012: 181).

Fransa'da bulunan Ermeni lobileri, Türkiye'nin AB'ye katılım yolunda olduğundan konuyu sık sık gündeme getirmektedir. Buna bağlı olarak Ermeniler de Türkiye'nin AB'ye üyeliğini engelleme çalışmaları sürdürmektedir. Fransa'da aktif olan Ermeni lobileri Osmanlının 1,5 milyon Ermeni'yi öldürdüğünü savunmaktadır. Türkiye'yi soykırım ile suçlayarak aynı zamanda insan hakları ihlalleri yaptıklarına yönelik AB'yi etki altına almaya çalışmaktadır (Mütevelli, 289). İngiltere'de Ermeni toplumu Fransa ve ABD'ye göre daha az bir sayıya sahiptir. Fakat sayı olarak az olmasına rağmen İngiltere'de Ermeni lobileri oldukça etkin faaliyet göstermektedir (An, 2013: 191).

AB ülkelerinde lobi faaliyeti yürütmekte olan 1998 yılında AB'de Ermeni diasporaları arasında işbirliğini güçlendirmek ve Ermeni kimliğini yaşatmak amacıyla oluşturulan The Forum of Armenian Associations in Europe (FAAE) İngiltere, Almanya, Fransa, Belçika, Avusturya, Rusya gibi ülkeleri bir çatı altında toplamıştır. Ermenilere yönelik lobi faaliyetleri yürüten bu kuruluş Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecine dair de mesafe kat etmektedir (Faaeurope, 2022).

Sözde Ermeni soykırımının en çok tartışıldığı kurum AP olmuştur. Türkiye'nin AB'ye katılım isteğinin farkında olan lobiler de AP'ye yönelik propaganda faaliyetlerine başlamışlardır (Altınbaş, 2011: 39). AP, soykırım iddialarını kabul etmiştir fakat 1915 olayları Osmanlı döneminde yaşandığından dolayı Türkiye'nin AB'ye üyeliğinde bir sorun teşkil etmeyeceğini belirtmiştir. Ermeni soykırımını kabul eden Fransa'ya gelince ise konu Cezayir Soykırımı olduğunda "soykırım meselesine parlamento ve siyasetçiler değil, tarihçiler karar verir" yönünde açıklamada bulunmuştur. İsviçre ise, soykırım iddialarını aynen kabul ederek, soykırım yoktur demek bile cezaya tabidir ifadelerinde bulunmuştur (Gencer, 2011: 13).

Ayrıca Fransa'nın 2012 yılı Cumhurbaşkanlığı seçim kampanyalarında ulusal egemenlik, siyasi istem, küresel değerler gibi konuların varlığı da AB-Türkiye ilişkilerine yönelik görüşlere nüfuz etmektedir (Temelat, 2011: 19).

Sonuç olarak, Ermeni lobileri sözde Ermeni soykırımına yönelik AB kurumlarında özellikle de AP'de etkin lobi faaliyetleri sürdürmektedir. ABD ve birçok AB ülkesinin 1915 olaylarını

soykırım olarak kabul etmeleri Ermenilerin konuya yönelik lobilerinde ikna edici olduklarını kanıtlar niteliktedir. Buna karşılık Türkiye'nin tarihi gerçekleri AB'de ispatlayabilmesi ve Türk imajını iyileştirebilmesi açısından lobi çalışmalarına daha fazla ağırlık vermesi gerekmektedir. Burada lobilerin önemini soykırımın kabul edilmesinde Ermeni devletinden çok AB'deki Ermeni lobilerinin etkili olması göstermektedir.

4.3.3. Yunanistan ve Güney Kıbrıs'a Yönelik AB Lobileri

GKRY'nin AB'ye üyeliği AB, henüz AET iken başlamıştır. GKRY, İngiltere sömürgesinde olduğundan dolayı Kıbrıs ve İngiltere arasında Tercihli Ticaret Anlaşması imzalanmıştır. Kıbrıs açısından yapılan bu anlaşma kurtarıcı nitelikte olmuştur. Çünkü Kıbrıs bu dönemde ihraç edebilecek ürün bulamamaktadır. Kıbrıs'ın AB'ye başvurusu yeni pazar bulmak amacı ve pazar kaybına uğramamak amacıyla yapılmıştır. AB ile imzalanan Ortaklık Anlaşması 1 Ocak 1973 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Yapılan anlaşmanın Kıbrıs açısından en önemli hususu GKRY'nin Türklerin azınlık olduğunu ve adadaki tek devlet olduğunu ispat çabaları olmuştur. Bu gelişmelerin üzerine 1 Ocak 1988 tarihinde GKRY ve AB arasında yapılan Gümrük Birliği yürürlüğe girmiştir (Ongan, 2020: 469).

Türkiye'de yaşanan 12 Eylül darbesinin ardından Türkiye'nin de AB'ye başvurusu gerçekleşmiştir. Ancak AB müzakerelerin siyasi ve ekonomik nedenlerden dolayı mümkün olmadığını belirtmiştir. KKTC, GKRY tarafından yapılan tek taraflı başvuruyu kabul etmemiştir. Kıbrıs'ın AB'ye üyeliğini AB-Türkiye ilişkileri açısından değerlendirecek olursak, Türkiye'nin AB'ye katılımı her ülke kadar Türkiye'nin de hakkıdır. Türkiye'nin AB'ye üyelikte beklemesinin en büyük sebeplerinden biri Kıbrıs sorunudur. Bu durumda AB'nin Türkiye'den önce GKRY'yi de birliğe katması Türkiye açısından bir başka sorun olmuştur. AB, Kıbrıs sorununu Türkiye açısından ön şartlardan biri haline getirmiştir. Türkiye'nin, AB'nin siyasi ve ekonomik şartlarını çözemediği sürece Birliğe alınmayacağı ifade edilmiştir (Ongan, 2020: 472). GKRY'nin AB'ye üyeliği ile beraber Rumlar, AB'de lobi faaliyetleri ile yeni taraflar bulabilme imkânı bulmuş ve bu inançla hareket etmişlerdir. 1981 yılında Yunanistan Papandreu iktidarına geçmiştir. Bununla birlikte Kıbrıs sorununda Yunanistan tarafından Türk-Yunan ilişkileri çerçevesinde çıkartma politikası seyredilmiştir. Türk-Yunan ilişkilerinde, Papandreu ile Kıbrıs sorununda bir tıkanma noktası oluşmuştur (Kasım, 2007: 59).

Kıbrıs sorununun AB-Türkiye ilişkilerine yansımaları Yunanistan'ın AB'ye 1981 yılında tam üye olarak girmesi sonucu başlamıştır. AB, bu tarihe kadar Kıbrıs'ın bütüncül yapıda olması gerektiğinden söz ederken Kıbrıs sorunu son süreçte Türkiye'nin AB'ye üyeliği için bir dayatma niteliği taşımış ve bu sert tutum AB'nin tavrında da belirli ölçüde değişime sebep olmuştur. Fakat tüm bu gelişmelere rağmen AB, GKRY'nin üyelik başvurusunu kabul etmiş ve sorunu daha da derinleştirmiştir (Demir, 2005: 357).

Yunanistan'ın 1981 yılında AB'ye tam üye olarak katılması Ege ve Kıbrıs konularında Türkiye'ye karşı avantaj elde etmeyi hedeflemiştir. Buna bağlı olarak, Yunanistan-Türkiye ilişkileri Yunanistan tarafından AB platformuna taşınmıştır. AB- Türkiye ilişkilerinin Ankara Anlaşması ile şekillenmesi AB genişleme politikasında bütünleşme sürecinin en önemli gündem konularından biri haline gelmiştir. AB'nin Türkiye üyeliğinde beklenen hedeflere ulaşılamamasının nedenlerinin başında tarafların öncelikle ortaklık anlaşmasında siyasal politikaların yükümlülüklerine uyum göstermemesi gelmektedir. Bunun yanında tarafların politikalarının zamanla değişim göstermesi, AB'nin kendi içindeki bütünleşmiş sürecinin AB-Türkiye ilişkilerinde neden olduğu etkiler, Türkiye'nin AB'ye bütünleşmesine hazırlayacak mekanizmalardan AB-Türkiye araçlarının yetersiz kalması ve Yunanistan'ın Türkiye'ye uyguladığı tutumunun AB'nin Türkiye politikasını şekillendirmesi gibi etkenler etkili olmuştur (Arıkan, 2003: 116).

Kıbrıs sorununun yoğun olarak sürdürüldüğü dönemde AB, tarafçı bir tutum takınmamıştır. Ayrıca AB, Kıbrıs'ın bölünmemesi ve bütüncül kalması biçiminde bir anlayış benimsemiştir. AB'nin bu anlayışı üyelik sürecinin her iki taraf için de başlatılmasında en önemli etken olmuştur. Yunanistan'ın sorunu AB'ye taşımayı hedeflemesiyle de AB'den destek arayışına giren bir yöntem uygulamıştır. Yunanistan kendi algısını tüm AB ülkelerinin algısı haline getirmeye çalışmıştır. Yunanistan yürüttüğü çalışmalar neticesinde başarılı olmuş ve AB'nin, Türkiye'ye karşı olumsuz bir tutum takınmasına sebep olmuştur (Durmaz, 2015: 25).

AB, GKRY'nin başvurusunu kabul ederek Kıbrıs'a yönelik tarafsız tutumunu kaybetmiştir. Ayrıca GKRY'nin AB üyeliğinin kabulü taraflar arasındaki anlaşmaların göz ardı edilmesine ve uluslararası bir çözümsüzlüğe yol açmıştır. Böylelikle AB-Türkiye ilişkilerinde de önemli bir yer alan Kıbrıs sorununun GKRY'nin üyeliği ile çözümsüz kalma ihtimali artmıştır. GKRY üyeliği Kıbrıs Türklerinin hakkını da yok saymış ve Rum yönetimini tek meşru temsilci saymasına neden olmuştur (Güner, 2020: 113).

Günümüzde gerçekleştirilen müzakerelerde KKTC ve Türkiye, GKRY ve Yunanistan tarafından her iki biçimde de baskı altında kalmaktadır. Bunlardan ilki Birleşmiş Milletler (BM)'de alınan kararların Rum-Yunan ikilisinin, Türklerin hukuka aykırı davrandığını söylemeleridir. Ayrıca KKTC'nin tanınmasına ve yeni Kıbrıs Cumhuriyetine olumlu bakmasıdır. Bir diğeri ise, Rum-Yunan ikilisinin AB kararlarına dayanması ve KKTC ve Türkiye Türklerini AB bütünleşmesinin dışında tutmaya çalışmasıdır. Kıbrıs sorununa yönelik barış durumu Türk-Yunan ilişkilerinin de faydasına olacaktır (Doğan, 2002: 85).

4.4. AB'de Yunan Lobilerinin Türkiye'ye Etkisi

Yunanistan, Türkiye ile askeri veya ekonomik olarak mücadele edemediği durumlarda siyasi mücadelesini Türkiye aleyhine faaliyetler gerçekleştirerek veya gerçekleştirilen faaliyetleri destekleyerek sürdürmektedir. Burada lobicilik faaliyetleri önem kazanır. Örneğin, Doğu Akdeniz meselesinde gerçekleştirilen lobi faaliyetleri gibi verebiliriz. Yunanistan kamuoyunu kendi çıkarları neticesinde yönlendirebilmek amacıyla Doğu Akdeniz meselesini gündemde tutma çalışmaları sürdürmektedir (Çeçen, Bulut ve Ayçin, 2021: 129).

AB'nin Doğu Akdeniz tutumu stratejik çıkarlar çerçevesinde şekillenmektedir. AB'nin enerjide dışa bağlı yapısı ve çıkarları ile enerji kaynaklarının çıkarılması, işletilmesi ve Avrupa'ya taşınması doğrudan ilgi konumdadır. Aynı zamanda GKRY'nin 2004 yılında AB'ye kabul edilmesi Kıbrıs sorununu çözümsüzlüğe sürüklerken Avrupalılaştırmıştır da. Bu noktada Kıbrıs'ın AB'ye üye olmasının AB'nin sınırlarının Doğu Akdeniz'e ulaşmasını sağlaması ve soruna doğrudan dâhil olmasını kolaylaştırması yönüyle önemlidir. Ayrıca Doğu Akdeniz krizinin temel aktörleri olan Yunanistan GKRY ve Türkiye'de ikisinin AB'ye üye birinin de aday olması AB'yi konuya dâhil eden bir diğer faktör olmaktadır. AB'nin Türkiye'ye olan tutumu incelendiğinde Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de yürüttüğü faaliyetleri egemenlik haklarını ihlal olarak değerlendirdiği ve üyelerin dayanışması üzerinden temellendirdiği görülmektedir. Buna bağlı olarak AB Türkiye'nin etkinliğini durdurmaya yönelik faaliyet göstermektedir (Uygun, 2021: 79).

Türk-Yunan ilişkilerinde gerginlikler özellikle Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasında başlamıştır. Kıbrıs Barış Harekâtı üzerine Yunanlar ABD kamuoyu başta olmak üzere dünya üzerinde yoğun lobi faaliyetlerine başlamıştır. Yunan lobileri ABD'nin yanında AB'de de lobi faaliyetlerini

artırmıştır. Gerçekleştirilen lobi faaliyetleri sonucunda AB ülkelerinde Yunan hayranlığı uyandıracak tepkiler oluşmuştur (Özsoy, 1999: 206). Yunanistan-Türkiye arasında yaşanan gerginlikler Kıbrıs meselesinde Atina-Lefkoşa diyalogunu da etkilemiştir. Türk-Yunan ilişkileri Kıbrıs sorununun yanında Ege kıta sahanlığının sınırlandırılması, Ege üzerindeki hava sahasının kontrolü, Yunan Ege adaları, Lozan konularını da kapsamaktadır (Coufoudakis, 1991: 41).

1974 yılında gerçekleşen Kıbrıs Barış Harekâtı'nda Yunanistan, kendisini mağdur konumunda tutacak bir lobi çalışmasına girmiştir. İç siyasette yaşanan sorunlara çözüm arayışında bulunan Yunanistan kamuoyunun tutumunu yönlendirebilmek amacıyla da Türkiye ile sorunlarını gündemde tutmaya çalışmıştır. Yunanistan, bu konular kapsamında yürüttüğü lobi faaliyetleri ile kamuoyuna yön veren ve AB ülkelerinin desteğini sağlayan bir strateji izlemiştir. Yunanistan lobi yaparak kitleleri ve medyayı etkilemiş, dolaylı yoldan kendi çıkarları lehine sonuç almaya çalışmıştır. Yunan lobileri AB'de diğer ülkeler ile de işbirliği içerisinde girerek dış politika üzerinde yönlendirici bir etki izlemiştir. Yunan lobilerinin asıl amacı, Türkiye'ye yönelik olarak sivil toplum kuruluşları ve lobi şirketleri ile kamuoyu oluşturmak ve Türk dış politikasını zayıflatmaktır (Çeçen, Bulut ve Ayçin, 2021: 129).

Türkiye ve Yunanistan ABD'nin NATO'ya alınmış ve Yunanistan, Türkiye'ye nazaran daha fazla yardım almıştır. Bu durum Yunan lobisinin baskın bir tutum sergilemesi olarak değerlendirilebilir. Yunanlar ile kaynaklanan sorunlar Türkiye aleyhine NATO'da kullanılmış ve Yunan lobisi ABD'de güçlü bir konuma gelmiştir. Bu durum da ABD-Yunanistan-Türkiye ilişkilerini olumsuz etkilemiştir (Bayer, 2013: 280).

Yunanlar, Türkiye'nin Kıbrıs'ı işgal ettiğine yönelik söylemleri sonucunda ABD Kongresi'ni ikna etmeyi başarmıştır. Bunun üzerine ABD'nin de Türkiye uyguladığı silah ambargosu beraberinde Yunan-ABD arasında güçlü bir lobi ilişkisi kurulmuştur (Gage, 2008: 5).

ABD, Kıbrıs'ta yaşanan gelişmeleri Türkiye ve Yunanistan arasında çatışmaya sebep olduğu konusunda değerlendirmektedir. Bu noktada Rum-Yunan lobilerinin tepkisini almaktan kaçınan ABD, bu güce başka ülkelerin de destek vermesini istemiştir (Savrun, 2019: 1117).

ABD'deki Türk lobilerine 1990 yılından itibaren rastlanmaktadır. Türk lobileri Ermeni ve Yunan lobilerine yönelik yapılan çalışmalar sonucunda daha önemli bir yer almıştır. Yunan

lobilerinin Türkiye'ye yönelik yaptığı en etkili faaliyetlerden biri ABD'den alınan silahların ihlal edildiği yönünde savunma yaparak Türkiye'ye silah ambargosu konulmasına sebep olmasıdır. Yunan lobileri, Türkiye'ye karşı 1974 yılından itibaren ABD Kongresi'nde silah ambargosu uygulanmasına yönelik kampanya başlatmıştır. Bunun üzerine ABD, 5 Şubat 1975 tarihinde Türkiye'ye silah ambargosu uygulamaya karar vermiştir (Dolanbay, 2019: 855).

AB'de Yunan lobilerine ilaveten, Başkan Clinton'un Başbakan Çiller'e gönderdiği bir mesajında 'Türk-Yunan ilişkilerinin iyileştirilmesi amacıyla Türkiye'nin bazı sembolik adımlar atabileceğini' belirtmesi bir başka örnektir. Bu adımlardan biri Rum-Ortodoks Patrikhanesine yöneliktir. Aynı zamanda Clinton, Papandreu ile görüşükten sonra 'Türk Hükümeti'nden Patrikhane'nin statüsünün değiştirilerek Ortodoks âleminin ruhani liderliği niteliğinin sağlanmasını'' istediğini açıklamıştır. Yunanistan'ın uluslararası çıkarlarının gerçekleşmesinde Yunan diasporası bir araç olarak kullanılmaktadır. Bu durumda, ABD'de bulunan Yunanların gerçekleştirdiği lobi faaliyetleri, Türkiye'yi olumsuz etkilemektedir (Nitekim, 1995).

Türkiye, 1 Ocak 1981 tarihinde Yunanistan'ın AB'ye üye olmasıyla birlikte Yunan lobi faaliyetleri ile daha fazla karşı karşıya kalmıştır. Aynı zamanda Yunan lobilerinin baskıları sonucunda Türk-Yunan sorunları AB'ye taşınmaya başlamıştır. Türkiye aleyhine gerçekleştirilen lobi faaliyetleri sonucunda Türkiye ekonomik reformlar aracılığıyla büyük bir dönüşümü beraber getirmiştir. Yapılan reform çalışmaları Türkiye'de demokratikleşme sonrası bozulan ilişkileri tekrar canlandırmıştır (Aybey, 2004: 25).

Yunan lobileri ABD Kongresi ve AB ülkelerini Türkiye aleyhine karar alma konusunda yönlendirme potansiyeline sahip lobilerdir. Özellikle Türk-Yunan ilişkilerinin temel meselesi olan Kıbrıs sorununda etki etmeye çalışan faaliyetler sürdürmektedir.

4.5. AB'de Ermeni Lobilerinin Türkiye'ye Etkisi

Türkiye'ye yönelik faaliyet gerçekleştiren lobilerden en önemlisi Ermeni lobileri olarak karşımıza çıkmaktadır. Ermeni lobileri 20. Yüzyılın başlarında ABD ve AB ülkelerine Ermeni göçünün yaşanmasıyla başlamıştır. Ermeni lobilerinin temel hedefi sözde soykırım yasalarını dünyaya kabul ettirmektir.

1915 olaylarının soykırım olarak kabul edilmesinin ortak özelliği Ermenilerin ABD ve AB’de yoğunlukta olması ve Ermeni lobilerinin varlığıdır. Ermeni lobilerinin çalışma alanı soykırım tasarılarının yerel parlamentodan geçmesini sağlamaktır. Başta ABD olmak üzere bunun yanında İspanya, Brezilya, Arjantin, Avustralya gibi ülkelerde soykırım iddialarını kabul etmiştir. Aynı zamanda ABD’de okul müfredat programlarında Ermeni soykırımı iddialarının alınmasını öngören kararlara yer verilmiştir (Çelikkol, 2015: 21). Ermeni lobilerinin Batıdaki etkinliğini anlamak Ermenilerin Türkiye’ye bakışının yanında Batının da Türkiye’ye tutumunu bilmekle mümkündür. 18. Yüzyılın başlarında Avrupa’da Osmanlı demeçlerine yer vermeyen fakat Ermeni tasarılarını savunan yayınlar yapılmıştır. Aynı zamanda Ermeniler tarafından Hınçak komitesinin İsviçre’den İngiltere’ye taşınması ile Fransa’da Ermeni lejyonları oluşturma çalışmaları duruma örnek gösterilebilir (Cengiz, 2015: 7). AB-Türkiye ilişkilerinde Ermeni meselesinin, soykırım konusu ve Türkiye-Ermenistan diplomatik ilişkilerinin kurulması olmak üzere iki ayağı bulunmaktadır.

AB kurumlarına bakıldığında özellikle AP, Ermeni lobileri tarafından önemli ölçüde yönlendirilmektedir. Buna bağlı olarak AP, Ermeni tasarılarını savunarak Türkiye aleyhine kararlar almaktadır. Örneğin, Hollandalı Demokrat Arie Oostlander’in Türkiye’nin AB üyeliği konulu hazırladığı raporun 4 Haziran 2003’te AP’de tartışılmasını verebiliriz (Altınbaş, 2011: 137).

Ermeni lobileri ulusal ve uluslararası alanda parlamentolar üzerinde etkili olmaya çalışarak lobi faaliyetlerini sürdürmektedir. ABD ve AB üyesi ülkelerin konuya müdahil olmaları süreci Türkiye açısından zora sokmaktadır. Türkiye’nin siyasi, ekonomik, savunma vb. konularında Ermeni meselesi kullanılmaktadır. Buna örnek olarak; AB’nin Türkiye’nin üyeliği için Ermeni soykırımı tasarısını kabul etmesini koşul olarak sunmasını verebiliriz. Özellikle 2000 yılı ve sonrasında Ermeni tezlerini savunan ülkelerin yoğunlaşması Ermeni lobilerinin etkinliğini ortaya koymaktadır (An, 2013: 233).

Ermeni lobileri Avrupa’nın Türkiye’ye olan tutumunun farkında olarak tarihsel ve sosyolojik bakış açısını fırsata çevirecek faaliyetlerde bulunmaktadır. Ermeni lobileri faaliyetlerini bulunduğu ülkenin siyasal söylemleri üzerine yönetmektedir. Bu durum Ermeni lobilerinin Batıda iki hedefini ortaya çıkarmaktadır. İlki, kamuoyunu soykırım iddiaları konusunda ikna etmektir. İkincisi ise buldukları ülkelerin parlamentolarına, hükümetlerine ve tüm organlarına baskı uygulayarak soykırım tasarılarının resmi olarak tanınmasını sağlamaktır (Cengiz, 2015: 7). Ermeni

meselesinde Türkiye açısından asıl sorun, Ermenilerin tarihsel süreçte mağdur olduklarını savunmaları ve bunun üzerine politikalar yürütmeleri olmuştur (Öztürk, 2022: 1030).

Özellikle ABD’de Ermeni lobileri son on yıl içinde ABD Kongre’sinden ekonomik ve siyasi destek almada oldukça başarılı olmuştur. Bu desteklere ABD’nin Ermenistan’a yaklaşık 90 milyon dolarlık yardımı ve soykırım iddialarının ABD’de tanınması örnek verilebilir (Gregg, 2022: 1).

Ermenilerin gerçekleştirdiği lobi faaliyetlerinde en önemli konu Ermeni soykırım iddialarının Türkler tarafından da tanınmasını sağlamak yanında doğalgaz ve petrol yataklarının işletilmesi gibi ekonomik boyutları da bulunmaktadır (Machowska, 2022: 55).

Ermeni lobileri ABD Kongresini etkileme üzerinde önemli bir başarı sağlamıştır (Baser ve Swain, 2007: 59). Ermeni lobi kuruluşları siyasi dernekler aracılığıyla da kendi amaçlarını göz önünde bulunduran siyasi etkiler oluşturmaya çalışmaktadır (Goshgarian, 2005: 5).

Ermeniler hem nüfus yoğunluklarıyla hem de sahip oldukları milliyetçilik duygularıyla ABD ve AB’de iyi biçimde organize olmuşlardır. Gerçekleştirdikleri lobi faaliyetleriyle kendi iddialarını haklı çıkarmak ve Türkleri karalamam adına ABD ve AB’de çalışmaktadır (Çaylı, 2018: 233). Günümüzde ABD’de 331.449 Ermeni yaşamaktadır (United States Census Bureau, 2022). 2013 yılı verilerine göre Yunanistan’da 7.742, Bulgaristan’da 10.832, Almanya’da 11.205 İspanya’da 11.706 ve Fransa’da 500.000 Ermeni asıllı vatandaşın yaşadığı tespit edilmiştir (Eurostat, 2013). Günümüzde ise tahmini olarak Ermenilerin en fazla bulunduğu ülkeler başta ABD olmak üzere Fransa ve Almanya’dır.

Ermeniler nüfuslarının yanı sıra siyasi ve kültürel alanda aktif rol oynamaktadırlar. Ermenilerin kültür, siyaset, sanat gibi alanlarda etkin olmaları yaşadıkları topluma başarıyla bütünleşmelerini sağlamaktadır. Ermeni tezlerinin Türkiye aleyhine daha çok savunulduğu ve Ermenilerin güçlü lobi oluşturdukları AB ülkelerinin başında Fransa gelmektedir. ABD ve Fransa’nın yanında AB ülkelerinde alınan kararların arkasında Ermeni lobileri yer almaktadır. Ermeni lobilerinin gücü çeşitli çıkar anlaşmaları neticesinde oluşmaktadır (Altınbaş, 2011: 137).

1915 olaylarına yönelik çıkan kararlarda soykırım ifadesine yer verilmesi Ermeni lobileri açısından önemli bir başarı olarak kabul edilmektedir. 2003 yılında sözde Ermeni soykırımını

reddeden Türkiye'ye AB tarafından adaylık statüsü verilmesi üzerine iki Fransız vatandaşı AP, Konsey ve Komisyon'a tazminat davası açmıştır. Bu dava "sözde Ermeni soykırımı iddialarının kabulü ya da reddine ilişkin değil, Birlik kurumlarının akit dışı sorumluluğunun tespitine ilişkindir." Aynı zamanda davacılar Türkiye'ye adaylık statüsü verilmesinin Ermenilere zarar verdiğini iddia etmişlerdir (Kaya ve Cengiz, 2017: 181).

Bunun yanında Fransa'nın 2012 yılında çıkardığı ve daha sonra ifade özgürlüğü ve Fransa Anayasası'na aykırı bulunan yasada sözde Ermeni soykırımı iddialarının inkâr edilmesini suç olarak düzenlemiştir. Fransa'nın gerçekleştirdiği bu girişim hukukla bağlantısı olmamasından dolayı iptal edilmiştir fakat bu durum bize Ermeni lobilerinin Fransa'daki gücünü göstermektedir (Souleimanov ve Ehrmann, 2014: 27).

4.6. Türkiye'de Lobiciliğin AB'ye Etkisi

Kıbrıs sorunu, Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecinde geçmişten günümüze sorun teşkil eden bir konu olmuştur. 1984 yılına kadar Türklere Kıbrıs'ta egemenlik hakkı tanınmamıştır. Bundan dolayı Kıbrıslı Türkler KKTC'yi ilan etmiştir. Rumlar, Türkleri azınlık olarak görmüş ve çözüm arayışına yönelik bir tutum sergilemek istememiştir. Uluslararası platformda Kıbrıs sorununa çözüm arayışı Kıbrıs'ta Rumlar ile birlikte Türklerin de egemen olduğunu tanınmasını gerektirmektedir. AB-Türkiye ilişkilerinde bir başka sorun da 1915 olaylarını soykırım olarak nitelendirme ve Türkiye'ye kabul ettirme çalışmaları olmuştur. Bu durum Ermeni konusunda faaliyet gösteren güçlü lobiler ile mücadele etme çabalarını beraberinde getirmiştir (Çelikkol, 2015: 18).

AB ile ilişkiler de mülteci sorunlarına lobicilik perspektifinden değinecek olursak Türkiye'de yaşayan mültecilere STK'lar yoluyla ulaşılmakta ve mülteci uyumu açısından STK'lar büyük önem taşımaktadır (Köksal, 2020: 45). Bu gelişmelerin yanında Almanya'da bulunan Türkler için bütünleşme sürecinde engellerle karşılaşmaları da ilişkilerin başka bir boyutunu oluşturmaktadır (König, 1983: 187). Almanya'da yaşayan Türkler uzun süreler kaldıklarından dolayı artık Almanya'yı vatan olarak görmektedirler. Bu durum da Almanlarla iyi ve güçlü ilişkileri kurabilme gereksinimini beraberinde getirmektedir. Bu durumda Almanya'nın göçmen nüfusunun büyük çoğunluğunu oluşturan Türklerin lobi faaliyetlerini en iyi şekilde kullanabilmeleri gerekmektedir (Güven, 2017: 98).

Türkiye günümüze dek çok sürekli ve organize biçimde olmasa da çeşitli lobi faaliyetleri gerçekleştirmiştir. Fakat araştırmalar sonucunda yapılan çalışmaların yetersiz kaldığı görülmektedir. Türkiye lobilerin üye ülkelerin kamuoylarına yönelik tanıtım amaçlı lobi faaliyetlerinin ihmal edilmesi üzerine Brüksel’de AB bürokratlarının desteği ile gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Bu durum AB’nin Türkiye üyeliğine yönelik tutarlı bir politika izlemesine engel olmuştur. Bunun nedeni pek çok AB ülkesinin Türkiye’nin üyeliğine olan tutumunun ülkelerdeki iktidar değişikliklerine paralel biçim farklılık göstermesi olmuştur. Örnekle açıklayacak olursak; Almanya başta olmak üzere sosyal demokratların bir dönem üye ülkelerin bir kısmında iktidar olduğu dönemlerde Türkiye’ye yönelik daha ılımlı politikalar izlenmiştir. Özellikle Almanya’da Hristiyan Demokratların olduğu döneme göre Sosyal Demokratlar Türkiye üyeliğine daha olumlu bir tutum sergilemiştir. Buna bağlı olarak 1999 yılı Aralık ayında Helsinki’de gerçekleştirilen AB Zirvesi’nde sosyal demokratlar ‘‘Türkiye’ye aday ülke statüsünün verilmesi ve diğer aday ülkelerle birlikte eşit davranılacağı’’ kararının alınmasında etkili olmuşlardır (Dartan, 2012: 148). Aynı zamanda 1997-2002 döneminde Dışişleri Bakanlığı görevinde bulunan İsmail Cem’in ‘‘Helsinki Zirvesi (1999) yaklaşırken, Almanya’nın başbakanı Schröder ve Dışişleri Bakanı Fischer, geçmiş yönetime kıyasla Türkiye’ye daha yakın durmaktaydı. En azından, Türkiye’nin aday ilan edilmesine karşı çıkmıyor, karşı çıkma girişiminde olabilecek bazı ülkelere de ılımlı bir yaklaşım öneriyordu. Belçika, Lüksemburg ve Avusturya, Alman Dışişleriyle yakın temastaydı ve Almanya’nın izlediği siyasetten etkileniyordu. AB bütçesinin büyük bir bölümünü Almanya’nın karşılaması, ona öteki üye ülkeler karşısında bir ayrıcalık sağlamaktaydı. Bu etkenler ve Almanya’nın tarihi, stratejisi, menfaati açısından Türkiye’ye verdiği önem, Helsinki öncesinde Almanya’yı bizim özellikle ilgilendiğimiz ülke konumuna getirmiştir’’ sözleri durumu doğrulamaktadır (Cem, 2005: 121-122).

Tez çalışmasının bu bölümünde Türkiye’nin AB’de gösterdiği lobicilik faaliyetleri Kıbrıs sorunu, sözde Ermeni soykırımı, mülteci krizi ve Almanya’da Türk vatandaşları üzerinden detaylı olarak ele alınacaktır. Ayrıca Türkiye’nin Yunan ve Ermeni lobilerine karşı sergilediği tutum ve özellikle GKRY’nin AB üyeliği ve sözde Ermeni soykırımı yasalarına ilişkin Türkiye’nin lobicilik perspektifinden çalışmaları incelenecektir.

4.6.1. Kıbrıs Sorununa Karşı Türk Lobileri

1984 yılına kadar Türklere Kıbrıs'ta egemenlik hakkı tanınmamıştır. Bundan dolayı Kıbrıslı Türkler KKTC'yi ilan etmiştir. Fakat Rumlar Türkleri azınlık ve ayrılıkçı görerek çözümsüzlük yönünde bir tutum sergilemiştir. Uluslararası toplumun Kıbrıs'ta aradığı çözüm arayışı Kıbrıs'ta Rumlar ile birlikte Türklerin de egemen olduğunu tanımasını gerektirmektedir. Bu noktada Türklere büyük görev düşmektedir. KKTC'nin meşruiyet sorununu çözebilmesi için uluslararası platformda lobi faaliyetlerini geliştirmesi ve lobiciliğe daha fazla önem vermesi gerekmektedir. Kıbrıs Türklerinin hakları anlatılarak özellikle AB'ye yönelik lobi girişimleri yoğunlaştırılmalıdır (Mızrak, 2015: 143). KKTC'nin tanınmasına yönelik faaliyetler daha aktif hale getirilmelidir. Lobi faaliyetleri ne kadar iyi kullanılırsa Kıbrıs meselesinde Türklerin haklılığı da o kadar iyi ifade edilecektir. Bu durum aynı zamanda Rumları baskı altında bırakacaktır.

Kıbrıs sorununun gündeme getirilmesinde Yunan ve Rum lobilerinin lobi faaliyetleri süreç boyunca devamlı artış göstermiştir. Yunanistan, sorunu BM'ye taşımak amacıyla resmi müracaat yapmıştır, ardından İngiltere soruna karşı planladığı politikaları hayata geçirmiştir. İngiliz politikalarından biri de Kıbrıs Türkleri olmuştur. İngiltere, Kıbrıs Türklerinden oluşan bir heyetin ABD'de bulunarak orada lobi çalışmaları yapmasını desteklemiştir (Balyemez, 2020: 208). Türkiye, bağımsızlığına kavuşmasından bugüne devlet yapısının güçlenmesi, siyasi ve iktisadi reformların desteklenmesi ve uluslararası kurumlarla bütünleşebilmek amacıyla ikili ilişkileri eşitlik ve çıkarlar doğrultusunda geliştirme çalışmaları sürdürmektedir. Bu noktada, Türk toplulukları Türkiye'nin ikili ilişkilerinde lobi konumundadır (Özkan, 31).

Kıbrıs sorunu Türklerin bağımsızlık elde etmeleriyle bambaşka bir boyut kazanmıştır. Çünkü Kıbrıs sorunu yalnızca Rum-Türk meselesi olmaktan çıkarak iki taraf arasında ciddi bir soruna dönüşmüştür. Kıbrıs sorununda Yunanistan'ın Ege'ye yaklaşımı ve AB'de Türkiye'yi tehdit olarak göstermesi Rum lobilerinin Türkler aleyhine çalışmasına sebep olarak ilişkilerin daha da gerilmesine yol açmıştır. Yunanistan'ın Kıbrıs sorunundaki asıl hedefi, sorunu uluslararası platforma taşımak olmuştur.

ABD açısından Kıbrıs'taki durumdan çok Yunanistan-Türkiye ilişkilerinde denge sağlamak öncelik olmuştur. Bu doğrultuda ABD'nin politikaları, her iki tarafında ulusal davasına dönüşen sorunda tarafları ortak bir noktada buluşturmuştur. Ayrıca ABD her iki taraf ile de ilişkiler içinde

bulduğundan ve yaklaşık 3 milyon Yunan'a ev sahipliği yaptığından lobi baskılarıyla karşılaşabileceğini göz önünde bulundurmaktadır (Ercoskun ve Konuralp, 2020: 389). ABD, Türkiye'ye ambargo talep edildiği halde KKTC'ye yalnızca kınama kararı vermiştir. Türkiye'nin Dışişleri yetkilileri de ABD'ye Kıbrıs konusunda hiçbir zaman yanlı ve yanılıcı bilgi verilmediğini belirtmiştir (Hürriyet, 1983: 11). Tüm bu gelişmelerin yanında İsrail'e karşı gerçekleşen one minute çıkışının ardından da ilişkiler bozulmuş ve ABD'de Türkiye lehine faaliyet gösteren Yahudi lobilerinin desteği kesilmiştir. Bunun üzerine Türk lobileri desteksiz kalarak Ermeni, Yunan ve Rum lobilerine yenik düşmüştür (Önder, 2022: 15).

AB'nin 1999 sonunda gerçekleşen Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'nin AB'ye üye ilan edilmesi Kıbrıs sorununu daha derinleştirmiştir. Helsinki Zirvesi sonrasında AB- Türkiye ilişkileri Kıbrıs ile doğrudan bağlantılı hale gelmiştir. AB'nin Rum kesim ile yapılan müzakerelerinin sonuçlanması KKTC'yi dışarıda tutmasına sebep olarak Kıbrıs'ın siyasi bölünmüşlüğü daha da keskin hale getirmiştir (Ahmad, 2002: 58). Bu durum da AB-Türkiye ilişkilerinin gerilmesine sebep olmuştur.

Kıbrıs'ın tarihsel süreci incelendiğinde KKTC'de sürekli olarak yürütülen bir siyasal örgütlenme olmadığı görülmektedir. Gereksinimler doğrultusunda bazı örgütlenmelere gidilmiş ancak sürekliliği beklenen ölçüde sağlanamamıştır. Kalıcı olarak oluşturulan siyasal örgütlenmeler 1974 yılında gerçekleştirilen Kıbrıs Harekâtı sonra ortaya çıkmıştır. Kurulan siyasal partiler Türkiye ile ilişkileri ortaya çıkarmayı hedeflemiştir (Bozkurt, 2001: 257).

Türkiye'nin Kıbrıs meselesine yönelik yaptığı lobi faaliyetleri incelendiğinde öncelikle Türk kamuoyunun Kıbrıs'a sahip çıkması için yoğun bir çaba içine girerek Türk halkının görüşlerini etkin biçimde aktarmayı hedeflemiştir. Bu çalışmalar kapsamında Türkiye'de yaşananları Kıbrıs'a taşıma görevinde bulunan bir örgütlenme ortaya çıkmıştır. Kıbrıs Milli Türk Halk Partisi adıyla oluşturulan bu örgütlenme, 1944 yılında Dr. Fazıl Küçük ve arkadaşları tarafından kurulmuştur. Partinin kuruluş amacı, Rumların resmi dini olarak "Yunan Ortodoks" ibaresi gibi Türkler için de yalnızca Müslüman yerine "Türk Müslüman" denilmesini sağlamaktır. Aynı zamanda medeni bir aile hukukunun kabul edilmesi ve Türkiye'de öğrenim görmüş avukatlara Kıbrıs'ta çalışma izninin tanınması amaçlarını kapsamaktadır (Yalçın, 2016:283). Kurulan bu örgüt Türkiye'nin Kıbrıs ile ilgilenmesi açısından önemli bir lobi adımı olarak değerlendirilebilir.

4.6.2. Söзде Ermeni Soykırımına Karşı Türk Lobileri

1915 olaylarını soykırım olarak nitelendirme ve Türkiye'ye kabul ettirme çalışmaları 1970'li yıllarda hız kazanarak düzenli bir harekete dönüşmüştür. Ermeni konusunda faaliyet gösteren güçlü lobiler ile mücadele etme çabaları da Türkiye'yi etkisi altına alan önemli konular arasında yer almıştır (Çelikkol, 2015: 18). Ermeni Raporu'nun kabulü Dışişleri Bakanlığı tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Bakanlık yaptığı açıklamada "Siyasi Komisyon'un aldığı ve Türkiye Avrupa ilişkilerine hiçbir katkıda bulunmayacağı aşikâr olan bu kararı esefle karşılıyoruz" sözlerini kullanmıştır. Karardan soykırım ifadesi çıkarılmıştır ancak tek yanlı ve tutarsız ifadelere yer verilen açıklamada "Kararda, Ermeniler de dâhil olmak üzere Lozan Anlaşması'nda zikredilen azınlıklara yapılan atıflar bilgisizlikten kaynaklanmıyorsa, bunlarda kasıt aramak gerekir" ifadelerine yer verilmiştir. 1987 yılında AP'nin aldığı kararda bugünkü Türkiye Cumhuriyeti'nin Ermeni soykırımdan sorumlu tutulamayacağı ve Türkiye'ye yönelik siyasi taleplerde temel alınmayacağı belirtilmiştir. Avrupa Birliği Adalet Divanı (ABAD)'da Ermenilerin yaptıkları başvuru üzerine duruma vurgu yapmıştır. AP'nin kararının siyasi niteliği belirtilerek AB-Türkiye ilişkilerinde hukuki sonuca sebep olmayacağı açıklanmıştır (Çelikkol, 2015: 19).

Ermeni Raporu'na Türkiye'de gelen tepkiler incelendiğinde öncelikle ANAP Genel Başkan Yardımcısı Bülent Akarcalı'nın "Oylamada dostumuz kim, hasmımız kim açıktır. Türkiye aleyhine böylesine haksız bir kararda oy kullananların 52 milyonluk Türkiye'yi karşılarına almış olduklarını bilmeleri gerekir" diyerek kararın iyi niyete dayanmayan kasıtlı bir karar olduğunu söylemiştir. Süleyman Demirel ise, "Bu karar yalnız haksızlık değil, bir nevi düşmanlıktır ve bizim gururumuzu incitir. Fevkalade üzüldüm" sözleriyle kararın Türkiye'yi rencide edecek haksız bir karar olduğunu dile getirmiştir. Eski Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil de karara yönelik "Dış itibarımız hiçbir devirde bu kadar parlak olmamıştır" ifadelerini kullanmıştır. Türkiye'nin bu söylemlere karşı Belçikalı Milletvekili Jaak Vandemeulebroucke tarafından hazırlanan Ermeni Raporu'ndan soykırım kelimesi kaldırılmıştır. DSP TBMM Grup Başkanı Cahit Karakaş ise "70 yıl önceki olayları bugün Türkiye Cumhuriyeti'nin üzerine yıkmak fevkalade yanlıştır" şeklinde açıklama yapmıştır. SHP Genel Başkanı Erdal İnönü karar için "Haksız ve tehlikeli yorumlara fırsat verecek bu karar ve buna göre yazılacak raporu kabul edemeyiz" demiştir. TBMM Dışişleri Komisyonu üyesi Kamran İnan ise "Kararın hiçbir kıymeti yoktur, hatanın düzeltilmesi bekleniyor" diye belirtmiştir (Güneş, 1987).

Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecinde büyük çabalar gösterildiği görülmektedir. Lobicilik de bu çabaları daha da kolaylaştıracak nitelikte bir faaliyettir. Ancak Türkiye'nin lobi faaliyetlerine yönelik alması gereken daha çok yolu vardır. Lobicilik, siyasal iletişime ulaşmanın en etkin yollarından biri olduğundan lobi faaliyetlerini beklenen düzeye çıkarmak büyük öneme sahiptir. Ermeni ve Rum lobileri incelendiğinde ABD kamuoyunu etkileyebildikleri ve ABD'de yaşayan Türkleri de hedef aldıkları görülmektedir.

Türklerin Ermeni ve Rum baskısı karşısında kalmaları bütünleşme sorunu yaşamalarına sebep olmaktadır. Buna karşılık olarak Türkiye'de lobi faaliyetlerinin istenen düzeyde olmadığını söylemek zorundayız. Türklerin yaşadığı zorluklar üzerine Ermeni ve Rum lobilerine karşılık verebilmek ve Anadolu'nun savaş mağdurlarına yardım sağlayabilmek amacıyla New York'ta yaşayan bir Türk topluluğu ABD'de bir dernek kurmuşlardır. Kurulan bu dernek ABD'de ilk Türk lobisi olma özelliği taşımaktadır.

Topluluk, Ermeni ve Rum lobilerinin Dostluk ve Ticaret Anlaşması'nı iptal etmek maksadıyla başlattıkları "Lozan'a Hayır" kampanyasına karşılık vermek üzere faaliyetlerini sürdürmüştür. Bu süreci takiben 1924 yılında Türkiye'nin ilk modern lobi çalışmaları kapsamında bir broşür hazırlanarak ABD kongre üyelerine dağıtılmıştır. Fakat belirtmek gerekir ki günümüzde ABD'de Ermeniler kadar güçlü bir Türk lobisi bulunmamaktadır (Yılmaz, 2009: 2).

ABD'de faaliyet gösteren Assembly of Turkish American Associations (ATAA) derneği de hızla büyüyen Türk dernekleri arasında yerini almıştır. 1979 yılında kurulan bu dernek, Türkiye'yi tanıtmak ve kamuoyu oluşturmak, Türkiye-ABD ilişkilerini geliştirmek gibi konularda faaliyet göstermektedir. Özellikle Ermenilerin iddia ettikleri soykırım konusuna karşı çalışmalar yürütmektedir. ABD'de lobiciliğin en etkili kurumu niteliğinde olan bu dernek milletvekilleri ve senatörlerle görüşerek Türkiye konusunda desteklerini almaya çalışmaktadır. Ayrıca Ermenilerin soykırım iddialarını etkisiz hale getirmeye çalışmaktadır (Yavuzer, 2009: 184).

Ermeni lobilerinin bu denli etkin olmasının büyük oranda etkilerinden biri de Rum asıllı lobilerin "düşmanımın düşmanı benim dostumdur" ilkesiyle hareket ederek Ermeni lobisine fırsat tanınması ve kararlarını desteklemesidir (Kantarıcı, 2004: 201).

4.6.3. Mülteci Krizine Karşı Türk Lobileri

BM Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme kapsamında mülteci kavramını, ırk, din, siyasi düşünce, herhangi bir gruba mensup olma vb. sebeplerden dolayı korktuğu için vatandaşı oldukları ülkenin dışında yer alan ve korkuya dayalı yaşanan olaylar neticesinde ülkenin korumasından yararlanamayan veya yararlanmak istemeyen, daha önce yaşadığı ülkesinin dışında olan, dönemeyen veya dönmek istemeyen kişi olarak tanımlanmıştır (Resmi Gazete, 1961).

AB ile Türkiye arasında diplomatik görüşmeler yapılarak askeri müdahale konusu gündeme getirilmiştir. Bu dönemde Türkiye, açık kapı politikasını Suriyeli siviller için uygulamaya koymuştur (Özcan, 2017: 3). Suriyeli siviller daha güvenli bölgelere göçünün zorunlu hale gelmesiyle birlikte bölgedeki ülkelere sığınmaya başlamış ve Türkiye büyük bir göç akımına sınırlarını açmıştır (Bozkaya ve Kıncal, 2018: 103). Türkiye'nin uyguladığı açık kapı politikasının ardından 2015'ten itibaren sağlık, eğitim vb. olanakları yeterli sağlamayan Suriyeli mülteciler AB'ye göç etmeye başlamıştır. Kriz sonucunda Türkiye ile birlikte AB ülkeleri de ciddi oranda göç almaya başlamıştır (Nurdoğan; Dur ve Öztürk, 2016: 221).

2015 yılında Suriyeli mültecileri taşımakta olan bir bot Ege açıklarından batmış ve 2 yaşında bir çocuk hayatını kaybetmiştir. Bunun üzerine olay medyada büyük yankı uyandırmıştır. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan mültecilerin ölümünde Avrupa'yı sorumlu tutmuştur. Açıklamasını Türkiye'nin mültecilere ev sahipliği yaptığını ve aynı durumun İspanya, İtalya, Macaristan gibi ülkelerin yapmadığı ifadeleriyle desteklemiştir (Yeni Şafak, 2015).

Ahmet Davutoğlu ve Angela Merkel mülteciler hakkında görüşmüştür. Merkel ve Davutoğlu ortak bir basın açıklaması yapmıştır. Alman Teknik Yardım Heyetleri Kuruluşu ve AFAD mültecilere yardımlarını ortak bir çalışma ile yapılacağını ve bu yüzden Almanya ile işbirliğinin büyük öneme sahip olduğu belirtilmiştir. Aynı gün içinde Yunanistan'a gitmeye çalışan bir botun batmasıyla 24 kişi hayatını kaybetmiştir. Bu olayın üzerine Davutoğlu, mülteci krizini Türkiye'nin tek başına üstlenemeyeceğini ve kimsenin Türkiye'ye güvenerek krizden soyutlanmaması gerektiğini söylemiştir (Esendik, 2018: 92).

Mülteci krizinde sorunların çözümü için lobilerin yanında STK'ların da önemi oldukça büyüktür. STK'ların hak savunucu işlevleri vardır ve STK'ların gündeme aldıkları herhangi bir

konu sorunun çözümü açısından bir çalışma yöntemi oluşturmaktadır. STK'ların yürüttüğü çalışmaların en stratejik kısmını da lobi faaliyetleri oluşturmaktadır (Ulusoy, 2017: 147).

Türkiye'de mülteciler istihdam, sağlık, eğitim gibi alanlarda problemlerle karşılaşmaktadır. Türkiye'de yaşayan mültecilere de STK'lar yoluyla ulaşılmaktadır. Bu noktada da mülteci uyumu açısından STK'lar ile kurulacak olan iletişim büyük öneme sahiptir. STK'ların yürüttükleri çalışmalar hem insan hakları bağlamında oldukça önemlidir. Türkiye'de de birçok STK bulunmakta ve çalışmalarını artırma yoluna gitmektedir (Köksal, 2020: 45). Ayrıca Türkiye'de STK'lar da Türklere yapılan ayrımcılık konusunda bilgi ve veri toplayarak çalışmalar yapmaktadır. STK'ların topladıkları veriler lobi faaliyetiyle bir araya getirildiğinde yasaların şekillenmesine katkı sağlamaktadır.

1980 yılı ve sonrasında AB'de STK'ların üye sayılarında artış yaşandığı gözlemlenmiştir. Üye potansiyeli lobilerin başarılı olmasında önemli bir göstergedir. Lobi yapmada şeffaflık ön planda olduğundan STK'lar için de şeffaf bir lobi yapısı kurmak önemlidir. Bu noktada özellikle çevreci STK'lar hesap verebilirlik açısından önemli bir rol üstlenmektedir. STK'lar kaynaklarının çoğunu AB fonlarından sağlamaktadır ve bu durum AB kurumlarına bağlı kalmayı da beraberinde getirmektedir (Akgün ve Bilgihan, 2011: 12). Türkiye'nin AB ile ilişkilerinde STK'ların birebir ilişkilerinin geliştirmesi ve lobi faaliyetlerini yoğunlaştırması önemlidir. STK'ların amacı somut işbirlikleri kurarak uluslararası ağara dâhil olmaktır. Buna bağlı olarak STK'lar aracılığıyla AB ile ortaklıklar kurmak etkin bir kamu diplomasisi açısından büyük önem taşımaktadır. Ayrıca Türkiye'de STK'lar üzerinden yürütülen çalışmalar kurumların varlığı açısından da önemlidir. Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği (TÜSİAD) burada önemli bir örnektir. Brüksel'de lobi faaliyetlerinde bulunarak Türkiye'nin 1999 Helsinki Zirvesi ardından aday statüsü kazanmasında etkili olmuştur (Akçadağ, 2011: 6).

STK'lar yardım alınma yönelik yaptıkları yasal düzenlemeler ile de çeşitli lobi faaliyetleri yürütmektedirler. Özellikle yardım toplama kanunu, üye kabul etme konuları ve derneklerin devlet tarafından denetlenmesi meseleleri üzerine yoğunlaşmaktadır. Fakat yasal düzenlemelere dönük gerçekleştirilen lobi faaliyetleri sınırlı kalmaktadır. Bunun en büyük nedeni STK'ların yalnızca bu konular ile ilgilenecek birimlerinin bulunmamasıdır (Şentürk, 2014: 302).

4.6.4. Almanya’da Türk Vatandaşları ve Türk Dernekleri

Lobiciliğin bir ayağı olan STK’ların genel algısına bakıldığında, AB genelinde yapılan araştırmalar Türkiye’nin kendilerini yeteri kadar muhatap almadığına yöneliktir. AB’ye özellikle de Almanya’ya yapılan göçün üzerinden uzun yıllar geçmesine rağmen gurbetçi kavramının kullanımına devam edilmesi üzerinde durulması gereken önemli bir sorundur. Günümüzde gurbetçi kavramının yerini diaspora terimi almıştır. Bu bağlamda diasporaya yönelik oluşturulacak politikalar büyük öneme sahiptir. Diaspora konusu son zamanlarda uluslararası ilişkilerde Türkiye’nin de potansiyeli dâhil olmak üzere dikkate değer noktadadır (Sipahioğlu, 2019: 2).

Türkiye’nin diaspora politikaları oluşturmada herhangi bir yol göstericisinin bulunmaması temel bir sorun teşkil etmektedir (Gümüş, 2015: 159). Türkiye’nin diaspora konusunda politikalarını geliştirmesi yurt dışında bulunan vatandaşlarının haklarını korumak ve siyasi amaçlar açısından gerekli ve önemlidir. Yurt dışında bulunan vatandaşların yalnızca oy potansiyeli ve döviz kaynağı olarak görülmeleri yıllardır devam eden bir sorundur.

12 Eylül 1980 darbesinin ardından Almanya’ya göç eden Türk vatandaşları kendi etnik yapılarına ve görüşlerine göre dernekler kurmuşlardır. Kurulan dernekler Türkiye’deki kültürel farklılık ya da dönemin ideolojik toplumsal ayrışmalarını yansıtmaktadır. Buna bağlı olarak, Almanya’daki Türklerin göçmen hareketini iyi yönlendirememiş olması Türklerin kendi aralarında ayrışmasına sebep olmuştur. Almanya’da bulunan Türk vatandaşlarının bölünmesi sonucunda Türk siyasi iktidarı da oluşan gruplar ile etkileşime geçememektedir. Dolayısıyla tüm bu gelişmelere bağlı olarak Almanya’da Türk lobileri etkin kullanılamamaktadır (Çınar, 2017: 7).

Bu dönemde Turgut Özal, gurbetçileri siyasi baskı aracı olarak kullanmak istemiştir. Fakat Almanya’daki Türkler ile iyi ilişkiler geliştirilememesi ve Türklerin ayrışmaları Özal’ın isteğinde başarısız olmasına yol açmıştır. Türkiye, dışarıya devamlı olarak göç veren bir ülkedir. Almanya’da bulunan Türkler, Türkiye’nin politik gelişimini iki biçimde etkilemektedir. İlki, ekonomik ve politik olabilmektir. Diğeri ise, gurbetçilerin Türkiye’de doğrudan oy kullanabilmesidir (Çınar, 2017: 16).

Almanya’da yaşayan Türk vatandaşlarına çıkar temsilciliği yapan bir lobi kuruluşu bulunmaktadır. Bu kuruluşun adı Almanya Türk Toplumunu (TGD)’dur. TGD, demokratik,

özgürlükçü, sosyal ve hukuk devleti prensiplerini benimsemiştir. Türkiye'nin derneklerden olan taleplerini değerlendirecek olursak, Türkiye için lobi yapmalarını istedikleri görülmektedir. Almanların beklentileri ise güvenlik alanında mücadeleleri kapsamaktadır. Ayrıca Almanya, vatandaşlık alınmasını asimilasyon olarak görerek, Türk vatandaşlarının Alman kültürüne ayak uydurması gerektiğini düşünmektedir (Aydın, 2015: 163).

Almanya'da bulunan Türkler için bütünleşme sürecinde engellerle karşılaşmaları söz konusu olmaktadır (König, 1983: 187). Almanya'da yaşayan Türkler uzun süreler kaldıklarından dolayı artık Almanya'yı vatan olarak görmektedirler. Bu durum da Almanlarla iyi ve güçlü ilişkileri kurabilme gereksinimini beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda en önemli faktör ise dil unsurudur. Almancanın en iyi şekilde kullanımı Türkler açısından oldukça önemlidir. Ayrıca Almanya'nın göçmen nüfusunun büyük çoğunluğunu oluşturan Türklerin lobi faaliyetlerini en iyi şekilde kullanabilmeleri gerekmektedir (Güven, 2017: 98).

1985 yılında Almanya'nın Hamburg eyaletinde 40 kişiden oluşan bir grup tarafından bir Türk genci sokakta linç edilmiş ve olay Almanya'daki Türk toplulukları arasında derin bir hal almıştır. Bu olay ile Almanya'da yabancı düşmanlığı Türk düşmanlığına dönüşmüştür. Olaylar esnasında Türk dernekleri, kendi aralarında oluşan bölünmeleri aşmak amacıyla eylem birlikleri oluşturmuşlardır (Turan, 1997: 67). Bu durum Türklerin kendi aralarında kurulan dernekler vasıtasıyla lobi girişimlerinde bulduklarına bir örnektir. Almanya'da faaliyet gösteren Türk derneklerinin çalışma alanlarını eğitim ve bilim, din, spor, müzik, sanat olarak sıralayabiliriz. Almanya'da dernek kurma kararı yerel yönetimler tarafından verilmektedir. Bunun yanında Almanya'da dernekler kayıtlı ve kayıtlı olmayan olarak ayrılmaktadır. Almanya'da Kurulu olup üyelerinin tamamı veya çoğunluğu yabancı olan; yurtdışında yerleşik olan fakat etkinlikleri Almanya'ya uzanan dernekler "Yabancı Uyruklu Dernekler" olarak adlandırılmaktadır. Almanya'daki Türk dernekleri de çalışmalarını bu yasalar çerçevesinde sürdürmektedir. Türk dernekleri sergiledikleri tüm çalışmaları Türklere ulaştırmayı hedef almaktadır. Faaliyette olan bu dernekler amaçlarına ulaştıkları müddetçe kültürel ve akademik düzeyde etkinlikler gerçekleştirmektedir. Kimi zaman akademi alanında ders düzeylerini geliştirme amacı taşıyan bu dernekler kimi zaman da kültür öğelerini kapsamaktadır (Can, 2019: 18-27).

Türkiye tüm çalışmalarına rağmen Almanya'daki göçmen hareketini iyi derecede yönlendirememesi Türk göçmenlerin kendi içlerinde bölünmelerine neden olmaktadır. Buna bağlı

olarak Almanya’da bulunan Türklerin kendi aralarında gruplara ayrılması sonucunda Türkiye’deki siyasi iktidar ile iletişim sağlanamamaktadır. Bu durum Türk lobi gücünün Almanya’da etkinliğinin düşük seviyede kalması sonucunu doğurmaktadır (Çınar, 2017: 7).

4.7. Yunan ve Ermeni Lobilerine Karşı Türkiye’nin Lobi Etkisi

Türk lobileri zamanla gelişerek 1960’lı yıllardan itibaren AB ülkelerine yerleşen ve göçmenlikten çıkarak ülke haklarından faydalanan Türk vatandaşlarını aşarak, dünyanın birçok ülkesine yayılmıştır. AB ülkelerinde faaliyette bulunan lobilerin Türkiye’ye yönelik olumsuz tutumu, Türk lobilerinin tanıtılması ve gelişmesi için yeterli çalışmanın yürütülememesine neden olmuştur. Türk lobilerinin geçmişe uzanan bir hikâyesi bulunmadığından günümüzde son on yılda yapılan çalışmalar üzerinde değerlendirilmektedir.

AB ülkeleri üzerinde gerçekleştirilen bir Türk lobisi yalnızca buldukları ülkedeki vatandaşlara katkı sağlamayacak, aynı zamanda Sözde Ermeni Soykırımı meselesi başta olmak üzere Türk dış politikasında yaşanan sorunlara çözüm odağı olacaktır.

Türkiye’nin AB’ye adaylık başvurusunda bulunması ile AB’ye göç hemen hemen aynı dönemde ortaya çıkmıştır. Türkiye’nin AB’ye Müslüman bir ülke olarak başvuru yapması ilişkilerde kırılma noktalarından birini oluşturmaktadır. Türkiye’nin AB’de 4 milyondan fazla nüfusu bulunmaktadır. Fakat Yunan, Ermeni veya Musevi lobileri gibi etkin bir lobisi olduğunu söylemek zordur (Sipahioğlu, 2019: 2).

1915 olaylarının Ermeni lobileri tarafından soykırım yapıldığı yönünde aksettirme çalışmaları Türkiye’yi daha etkili önlemler almaya sevk etmiştir. Asılsız Soykırım İddiaları ile Mücadele Koordinasyon Kurulu’nun oluşturulmasıyla öğretime yönelik Ermeni konusu üzerinde çalışmalar başlamıştır. Ermeni sorununa yönelik konular ve Yunan-Pontus ve Süryanilerle ilgili konulara ders kitaplarında yer verilmiştir (MEB, 2002). Burada amaç öğrencilerin Ermeni sorununa yönelik ayrıntılı ve doğru bilgiye ulaşmasını sağlamak olmuştur. Osmanlı-Rus savaşı sonrasında ortaya çıkan Ermeni meselesi, Ermeni eylemleri, Ermeni isyanları karşısında Osmanlı Devleti’nin uyguladığı siyaset, Ermenilerin Türkiye’deki statüleri gibi konular ele alınarak asılsız soykırım iddialarının kavranması yolunda çalışmalar yapılmıştır (Turan, 2015: 1481).

Ermeni meselesi üzerinden ele alındığında Ermeni lobilerinin soykırım iddialarını uluslararası platforma taşımaları ile Türkiye-Ermenistan ilişkileri karmaşık bir hal almıştır. Türkler, Ermenilerin soykırımı tanıtmaya yönelik faaliyetleri karşısında belirgin sıkıntılar yaşamıştır. Türkiye tarafından Ermenilerin faaliyetleri gibi lobi yapılarak bu tezler yeterince çürütülmeye çalışılmamıştır. Fakat tehcir sırasında soykırım gibi bir tutumun olmadığı savunulmuştur. Türklerin Ermeni meselesine yönelik kendi tezini savunmak amacıyla güçlü bir lobi göstermediği sonucuna ulaşılmıştır (Göka ve Beyazyüz, 2013: 154). Yalnız Ermeni meselesini Türk lobilerinin kayıtsız kaldığı konusunda yorumlamak yanlış olacaktır. Durumu Ermeni lobilerinin Türkiye'ye karşı daha baskın faaliyetler yürüttüğü ve Türkiye'nin lobi yapmada sürekliliği sağlayamadığı şeklinde değerlendirebiliriz.

4.8. AB'de Türkiye'nin Lobi Gücü

Türk lobilerinin en etkili yöntemlerinden biri sivil toplum örgütleridir. Türklerin AB'de ilk sivil toplum örgütleri işçi dernekleri şeklinde kendini göstermiştir. Bu sivil toplum örgütleri ilk kez yabancı bir ülkeye çıkan ve ortak değerlere sahip diğer vatandaşlar ile dayanışma içinde olmayı hedeflemektedir. AB'de oluşan bu kuruluşların yapılanmasında özellikle 1974-1984 dönemi 1980 yılı öncesi Türkiye siyasi yapısının önemli rol oynadığı söylenebilir.

Türklerin yurtdışında çıkarlarını savunmak amacıyla lobi çalışmalarını yeterince sürdüremediği görülmektedir. Fakat Türklerin lobi çalışmaları yapmadığını söylemek de doğru bir bilgi değildir. Almanya'da 2750 civarı cami bulunmaktadır. Aynı zamanda AB ülkelerinde Türklerin oluşturduğu dernek sayısı yaklaşık olarak 5 bindir. AB'de bulunan Türkler Avrupa'da Türkiye'nin yansıması konumundadır. AB'de bulunan Türk vatandaşları kendi çıkarlarını savunmak amacıyla faaliyet göstermektedir. Örneğin; Türkçenin ana dil dersi olarak kalmasını sağlamaya çalışmaktadırlar (Sipahioğlu, 2019: 84).

1970'li yılların ardından Türklerin Hollanda ve diğer AB ülkelerine gelişleri Türklerin AB'de kalıcı olduklarını göstermekteydi. Türklerin Hollanda başta olmak üzere AB'de karşılaştıkları sorunlara çözüm arayışı amacıyla ülke çapında organizasyonlar kurulmaya başlamıştır. Bu kuruluşlara örnek olarak Hollanda İslam Merkezi, Hollanda Türkiyeli İşçiler Birliği, Hollanda Türkiyeli Öğretmenler Birliği, Hollanda Türkiyeli Kadınlar Birliği, Hollanda Türk-İslam Kültür Dernekleri Federasyonu gibi kuruluşlar örnek verilebilir. Bu kuruluşların amaçlarının dini,

kültürel ve sosyal olarak faaliyet göstermek olduğunu söyleyebiliriz. AB’de faaliyette bulunan Türk lobilerinin etkinliği siyasal olarak DENK Partisinin yükselişi ile artmıştır (Sipahioğlu, 2019: 104-110). Bunun yanında AB’de faaliyette bulunan STK’lar ve Türk lobileri Türklerin kendi kültür ve kimliklerini korumaları ve dayanışma içinde olmaları amacıyla kurulmuştur.

Türk lobileri, Fransa’da yaşam şartlarının iyileştirilmesi temeli üzerine başlamıştır. Özellikle Fransa Türk Göçmen Dernekleri Konseyi’nin (Conseil Français des Associations Immigres de Turquie) kurulması üzerine Fransa’da haklarda eşitlik sağlanmasına yönelik çalışmalar hedeflenmiştir. Buradan anlaşılacağı üzere Fransa’da Türk lobilerinin konusu göçmenlerin karşılaştıkları sorunlar ve hayat şartlarının iyileştirilmesi üzerine şekillenmiştir. Bunun yanında dil, din ve kültürün korunmasına yönelik faaliyetlerde kendini göstermiştir. Bunlar birlikte 1985 yılında Fransa Türk İşçileri Derneği (Association des Travailleurs de Turquie de France) ile iş göçü nedenleriyle gelen veya ülkesinden siyasi nedenlerden dolayı ayrılmak zorunda kalan Türk kökenli vatandaşlar için kurulmuş bir kuruluş bulunmaktadır (Koca, 2021: 154-155).

Fransa, Türklerin yoğun olarak yaşadığı AB ülkelerinde biridir. Yaklaşık 800.000 Türkün yaşadığı Fransa Türk lobilerinin en yoğun görüldüğü ülkelerden biridir. Bunun yanında Fransa-Türkiye arasındaki siyasi, ekonomik, kültürel ve askeri ilişkilerin eskiye dayanması da etkili olmaktadır. Buna bağlı olarak Fransa’da yaşayan Türklerin kültür ve kimliklerini koruyabilmeleri ve bütünleşebilmeleri adına lobi faaliyetleri büyük önem taşımaktadır. Fransa’da bulunan Türklerin iyi bütünleşmeleri Türkiye ile ilişkilerini de olumlu yönde etkileyecektir. Bu noktada Fransa’da Türk lobiciliğinin etkinliği büyük öneme sahiptir. Fakat ilgili araştırmalar yapıldığında Türk lobilerine dair çalışmaların sınırlı kaldığı gözlemlenmiştir (Kara ve Yılmaz, 2021: 82).

Fransa’da Türk lobileri sınırlı kalmış olsa da varlıkları mevcuttur. Türklerin Fransa’da örgütlü bir yapı sergiledikleri görülmektedir. Buna bağlı olarak Fransa’da 400’den fazla Türk Derneği bulunmaktadır. Dini ve kültürel alanda faaliyet gösteren bu derneklerine birkaç örnek Fransa Milli Görüş Teşkilatı, Diyanet İşleri Türk İslam Birliği, Batı Fransa Türk Dernekleri Birliği, Fransa Türk Federasyonu, Orta Fransa Türk Dernekleri Birliği, COJEP International isimli sivil toplum örgütleri ve Normandiya Bölgesi Türk Dernekleri Birliği verilebilir. Türk lobilerine bir başka örnek 25 Mayıs 2014 tarihinde AP seçimlerinde Fransa’dan ilk kez bir Türk asıllı adayın siyasi parti listesine katılmış olmasını verebiliriz (Telli, 5). AB’de yaşayan Türkler Türkiye’nin AB geleceği için önemlidir ve Türklerin bütünleşmesi için lobi faaliyetleri büyük öneme sahiptir.

ABD genelinde de Türk dernekleri bulunmaktadır. Bu dernekler, ABD’de yaşayan Türklerin ihtiyaçlarını karşılamak, dayanışma içinde olmalarını sağlamak, sorunlarını çözmek ve haklarını korumak gibi amaçlar doğrultusunda kurulmuştur (Yavuzer, 2009: 179). Kurulan Türk dernekleri yapısal ve fonksiyonel açıdan birbirinden farklıdır ve dönemin şartlarına yönelik faaliyette bulunmaktadır. ABD’de yaşayan Türk vatandaşlarının uyum sağlamaları ve ihtiyaçlarını karşılamayı amaç edinen bu dernekler Türkiye-ABD ilişkilerini geliştirmeyi de gündeminde tutmaktadır. Türkler zamanla hedeflerine daha hızlı ulaşmayı amaç edinerek, daha güçlü dernekler kurmaya başlamışlardır (Öztürk, 2012: 68). Bunun en önemli örnekleri, New York’ta kurulan The Federation of Turkish American Associations (TADF) ve Washington’da bulunan Assembly of Turkish American Associations (ATAA) dernekleridir. Bunların yanında ABD’de yaşayan Türklerin yeni nesillerinin sosyo-kültürel uyumuna yönelik ortaya çıkan Turkish Cultural Center (TCC)’de Türk lobilerine başka bir örnektir (Yavuzer, 2009: 183).

1990’lı yıllarda İsveç’te Türk Dernekleri Federasyonu(TRF) kurulmuştur. Bunun üzerine oluşan sivil toplum ortamı ile bütünleşmesini desteklemek amacıyla Gençlik Derneği (TUF), İsveç-Türk Federasyonu (STRF) ve Öğrenci Derneği (TSAF) kurularak çeşitlilik artmıştır. Bu dernekler 2000’li yıllardan itibaren Ermeni Soykırım Yasası’na yanıt vermek amacıyla faaliyet göstermiştir. Kurulan dernekler siyasal alanda gündemlerini kamuoyuna aktarmanın yanında Türk devleti ile ilişkileri de güçlendirmiştir (Aksel, 2017: 68).

Türkiye açısından olumlu söylemleri bir Türk kurumunun vermesi faydalıdır. Bununla birlikte kurumların çıkar ve işbirliği içinde olduğu ülkelerin kendi siyasetleri üzerindeki etkisi çok daha güçlüdür. TOBB’un Eurochambers, DİSK, Hak-İş ve Türk-İş’in Avrupa Sendikalar Konfederasyonu, TÜGİAD’ın Yer for Europe ve TÜBİTAK, TGSD gibi kuruluşların AB düzeyindeki örgütleri dâhilinde üyelikleri Türkiye açısından önemlidir. Bunun yanında AÇEV, TEMA, KAGİDER gibi derneklerin AB girişimleri Türkiye’den AB’ye olumlu etkiler sağlamaktadır. Sonuç olarak Türkiye’nin STK’ları, siyasal partileri ve akademik kurumları AB üzerinde ne kadar etkin olursa Türkiye’nin lobileri o kadar etkili olacak ve başarısı artacaktır (Kaleağası, 2006: 3).

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ

Türkiye'nin AB üyeliğinin yeterince desteklenmiyor olması, Türk lobilerinin üyeliğin sağlayacağı faydaların anlatılmasında yeterli lobi faaliyetleri sürdüremediğini açıklamaktadır. Türkiye'nin lobi faaliyetleri genel olarak AB'ye katılım amacı gütmektedir. Fakat AB lobilerinin Türkiye'ye olan olumsuz tutumu, Türk lobilerinin tanıtılması ve gelişmesi için yeterli çalışmanın yürütülememesine neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecinde büyük çabalar gösterildiği görülmektedir. Lobcilik de bu çabaları daha da kolaylaştıracak nitelikte bir faaliyettir. Ancak Türkiye'nin lobi faaliyetlerine yönelik alması gereken daha çok yolu olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Lobcilik, siyasal iletişime ulaşmanın en etkin yollarından biri olduğundan lobi faaliyetlerini beklenen düzeye çıkarmak büyük öneme sahiptir. Bu doğrultuda Türkiye'nin lobi çalışmalarına yoğunlaşması ve daha geniş bir alana yayılarak faaliyetlerini artırmasının AB-Türkiye ilişkilerinde görülen olumsuz tutumları da büyük oranda azaltacağı düşünülmektedir. Araştırma sonucunda Türkiye'nin AB'nin tutumuna daha dirençli karşılık vermesinin ancak lobi faaliyetlerinin geliştirilmesi ile mümkün olacağı açıklanmıştır. AB'de Türkiye'ye yönelik gerçekleştirilen lobi faaliyetleri incelendiğinde İslamofobi, Sözde Ermeni Soykırımı ve Yunanistan ile Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin AB'ye olan tutumu konularının hedef alındığı görülmektedir. Tüm bu gelişmeler ışığında AB'de Türkiye aleyhine birçok lobi faaliyeti yürütüldüğü ortaya çıkmıştır. Türkiye'nin özellikle 1915 olaylarını tarihi gerçekleri ile AB'de ispatlayabilmesi ve Türk imajını iyileştirebilmesi bakımından lobi çalışmalarına ağırlık vermesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. AB'nin lobi faaliyetlerine karşı Türkiye'nin de çeşitli dernekler ve çalışmalar ile karşılık verdiği gözlemlenmiştir. Türk toplumunun en doğru biçimde ifade edilebilmesi için çalışmaların süreklileştirilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Tez çalışmasının ana sorunsalı olan AB-Türkiye ilişkilerinin siyasal dalgalanmasının lobcilik faaliyetlerine karşılıklı etkisi irdelenerek Türkiye'nin de başarılı lobileri olduğu ancak genel olarak AB'de faaliyet gösteren lobilerin bastırılmasında Türk lobilerinin yetersiz kaldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Demokratik yönetimlerde karar alma, tarafların katılımı ile gerçekleşen bir durumdur. Karar verme mekanizmalarını kendi çıkarları doğrultusunda etkilemeyi hedefleyen çeşitli gruplar karar alma sürecine dâhil olarak kararları etkilemeye çalışmaktadır. Siyasal mekanizmayı etki altına almaya çalışan bu kişi veya grupların faaliyetleri lobcilik olarak adlandırılmaktadır. AB'de

demokratik sistemin niteliklerini taşıdığından lobiler AB ülkelerinde de faaliyetlerini sürdürmektedir. AB’de karar alma yetkisinin AB kurumlarına devredilmesiyle birlikte lobicilik olgusu Brüksel’de önemli bir faktör olmuştur. Özellikle AP, lobilerin odak noktası konumuna gelmiştir. Lobiler, AB karar alma süreçlerinde olmazsa olmaz unsurlardan biri haline gelmiştir. Bunun altında yatan lobilerin neden AB kurumlarıyla kurdukları iyi ve etkili ilişkilerdir. AP’nin AB’deki gerçek yasama gücü olduğunu bilmemiz gerektiğinden, AP’nin yetkilerinin devamlı artırılmış olması ve yasama sürecinde Konsey ile eşit duruma getirilmesinin lobicilik açısından önemini açıklayabiliriz. Bu noktada lobilerin AP ile özdeşleştirilerek AB’de demokrasinin güçlendirilmesi açısından önemli bir konuma getirildiği görülmektedir. AB’nin genişlemesi lobiciliğin büyük bir yarışa dönüşmesini de beraberinde getirmiş ve Birliğin merkezi olan Brüksel’e yakın olmak amacıyla birçok lobi şirketi kurulmaya başlamıştır.

AB-Türkiye ilişkilerinin temel metni Ankara Anlaşması olmuştur. Ankara Anlaşması’ndan bu yana ilişkiler dönem dönem iyileştirilirken, dönem dönem de kopma noktasına gelmiştir. Türkiye’nin AB üyeliğinin yeterince desteklenmiyor olması, Türk lobilerinin üyeliğin sağlayacağı faydaların anlatılmasında yeterli lobi faaliyetleri sürdüremediğini göstermektedir. Fakat Türkiye’nin AB’ye üyelik sürecine tutumu her ne kadar düşük düzeyde görülse de Gümrük Birliği sürecinde gerçekleştirilen reformlar AB ülkeleri ile ilişkileri geliştirmiştir. Burada Türkiye’nin reform çalışmalarını AB’de iyi bir imaj oluşturmak amacıyla gerçekleştirdiği birtakım lobi faaliyetleri olarak değerlendirebiliriz. Nitekim Türkiye’nin üyeliğinin AB’ye sağlayacağı faydaların Avrupa kamuoyunda iyi ifade edilebilmesi ilişkilerin iyileştirilmesi açısından önemlidir. Bu durum da ileri düzeyde lobi faaliyetlerine gereksinimi beraberinde getirmektedir.

AB’de Türkiye’ye yönelik gerçekleştirilen lobi faaliyetleri incelendiğinde İslamofobi, sözde Ermeni soykırımı ve Yunanistan ile GKRY’nin AB’ye olan tutumu konularının hedef alındığı görülmektedir. Geçmişten bugüne varlığını sürdüren ve İslam’a olumsuz bakış açısı olarak karşımıza çıkan İslamofobi, Müslüman bir ülke olan Türkiye için büyük bir sorun teşkil etmektedir. İslamofobi’nin yaygınlaşmasıyla AB ülkelerinde yaşayan Türk vatandaşları ciddi bütünleşme sorunları yaşamaya başlamıştır.

AB’de Türkiye’ye karşı yürütülen lobi faaliyetlerinin en baskın olduğu konulardan birinin de sözde Ermeni soykırımı olduğu anlaşılmaktadır. Uluslararası platformda devamlı karşı karşıya kalınan ve Ermeni lobilerinin çalışmaları sonucunda tekrar gündeme gelen sözde Ermeni soykırımı,

Türkiye’yi lobicilik alanında büyük ölçüde etkisi altına almaktadır. Ermeni lobileri faaliyetlerini yürütürken AB ülkelerinin siyasi söylemleri üzerine yönelmektedir. Buna bağlı olarak Ermeni lobilerinin AB’de, kamuoyunu soykırım iddiaları konusunda ikna etmek ve soykırım yasalarının resmi olarak kabulünün sağlanması olmak üzere iki hedefi ortaya çıkmaktadır. Yapılan araştırmalar sonucunda Ermeni lobilerinin AB kurumlarında etkin lobi faaliyetleri yürütmekte olduğu ve özellikle AP’de Türklerin soykırım yaptığına dair kararlar aldırabildiği görülmüştür. Buna karşılık Türkiye’nin 1915 olaylarını tarihi gerçekleri ile AB’de ispatlayabilmesi ve Türk imajını iyileştirebilmesi açısından lobi çalışmalarına ağırlık vermesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

AB’de yürütülen Ermeni lobilerinin faaliyetlerine karşılık Türkiye de günümüze dek çok sürekli ve organize biçimde olmasa da çeşitli lobi faaliyetleri yürütmüştür. Türk lobileri faaliyetlerini çoğunlukla üye ülkelerin kamuoylarına yönelik tanıtım amaçlı lobi faaliyetlerinin ihmal edilmesi üzerine Brüksel’de AB bürokratlarının desteği ile gerçekleştirmeye çalışmıştır. Bu durum AB’nin Türkiye üyeliğine yönelik tutarlı bir politika izlemesine engel olmuştur. Ermeni meselesine dönük faaliyet gösteren güçlü lobiler ile mücadele etme çabaları Türkiye’yi etkisi altına alan önemli konular arasında daima yer almıştır. Türk lobi çalışmaları sonucunda meydana gelen dernekler ve Türkiye’nin Ermeni meselesi söylemlerine karşı takındığı tutum Ermeni Raporu’ndan soykırım kelimesinin kaldırılmasını sağlamıştır. Buradan anlaşılacağı üzere Türk lobilerinin soykırım iddialarına karşı etkin bir lobicilik yürüttüğü söylenebilir. Ayrıca Almanya’da birçok sayıda cami bulunması ve Türklerin oluşturduğu dernekler AB’de Türkiye’nin yansıması konumundadır. Buna bağlı olarak Almanya’da bulunan Türk vatandaşları çıkarlarını savunmak amacıyla AB nezdinde lobi faaliyetleri gerçekleştirmektedir.

Türkiye’nin AB’ye üyelik sürecinde bir diğer mesele olan Kıbrıs sorunu, AB’nin Türkiye’den önce GKRY’yi birliğe katması ile ilişkiler daha da karmaşık bir boyuta taşınmıştır. AB, Türkiye’nin siyasi ve ekonomik şartları çözemediği müddetçe birliğe üye olamayacağını ifade etmiştir. Bunun üzerine GKRY’nin AB’ye üyeliği ile beraber Rumlar, AB’de lobi faaliyetleri ile yeni taraflar bulabilme imkânı bulmuş ve bu inançla hareket etmişlerdir. Özellikle Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasında ABD ve AB kamuoyunda yoğun lobi faaliyetlerine başlamıştır. Bu durum Rum lobilerinin AB’de ön plana çıkararak etkin faaliyet sürdürdüklerini açıklamaktadır.

Türkiye’nin Kıbrıs sorununa yönelik gerçekleştirdiği lobi faaliyetleri incelendiğinde ise öncelikle Türk kamuoyunun Kıbrıs’a sahip çıkması için büyük bir çaba sarf ederek Türk halkının

görüşlerini en etkin biçimde aktarmayı hedef aldığı görülmektedir. Bu çalışmalar kapsamında Türkiye’de yaşananları Kıbrıs’a taşıma görevinde bulunan bir örgütlenme yani lobiler ortaya çıkmıştır.

AB ülkelerinde faaliyette bulunan lobilerin Türkiye’ye yönelik olumsuz tutumu, Türk lobilerinin tanıtılması ve gelişmesi için yeterli çalışmanın yürütülememesine neden olmuştur. Türk lobilerinin geçmişe uzanan bir hikâyesi bulunmadığından günümüzde son on yılda yapılan çalışmalar üzerinde değerlendirilmektedir. Türkiye’nin AB’ye yönelik gerçekleştirdiği lobi faaliyetleri incelendiğinde genellikle AB’ye katılım amacı güttüğü sonucuna ulaşılmıştır. Fakat Avrupa kamuoyunda üyeliğin sağlayacağı faydaları ifade etmekte yetersiz kalmıştır. AB-Türkiye ilişkileri kapsamında AB ülkelerinde Türkiye’nin kendini en iyi şekilde ifade edebilmesi oldukça büyük öneme sahiptir. AB ülkeleri üzerinde gerçekleştirilen bir Türk lobisi yalnızca buldukları ülkedeki vatandaşlara katkı sağlamayacak, aynı zamanda Ermeni soykırımını meselesi başta olmak üzere Türk dış politikasında yaşanan sorunlara çözüm odağı olacaktır.

Türkiye’nin AB’ye üyelik sürecinde büyük çabalar gösterildiği görülmektedir. Lobıcılık de bu çabaları daha da kolaylaştıracak nitelikte bir faaliyettir. Ancak Türkiye’nin lobi faaliyetlerine yönelik alması gereken daha çok yolu vardır. Lobıcılık, siyasal iletişime ulaşmanın en etkin yollarından biri olduğundan lobi faaliyetlerini beklenen düzeye çıkarmak büyük öneme sahiptir.

Tüm bu gelişmeler ışığında Ermeni lobileri başta olmak üzere AB’de Türkiye aleyhine birçok lobi faaliyeti yürütüldüğü görülmektedir. Dış ülkelere yapılan Türkiye’ye yönelik lobi faaliyetleri özellikle AP’de etkili olarak AB’nin Türkiye’ye tutumunu değiştirebilmektedir. İslam ülkesi olan Türkiye, yabancılara olan sert tutumuyla bilinen AB’de kendini ifade etmede zorluk çekmektedir. Türkiye’de yaşanan siyasi olaylara karşı AB’nin eleştirileri genel olarak insan hakları ve demokrasi sorunları üzerine olmuştur. Burada özellikle Türkiye’de yaşanan darbeler AB’nin Türkiye’ye tutumunu bir hayli değiştirmiştir. Türkiye’nin insan hakları ve demokrasiye yönelik reform çabaları ilişkileri iyileştirmede etkili olsa da bu konular AB’nin gündeminde kalmaya devam edecektir. AB’de gerçekleştirilen lobi faaliyetlerine karşı Türkiye de çeşitli dernekler ile karşılık vermek istemiş ve Türk toplumunun en doğru biçimde ifade edilebilmesine yönelik çalışmalar sürdürmüştür. Özellikle Yunan ve Ermeni lobilerine karşı Türkiye’nin tutumu incelenmiştir. Yapılan araştırmalar sonucunda Türk lobilerinin varlığı inkar etmek doğru değildir. Elbette ki Türkiye’de AB’de çeşitli lobi çalışmaları sürdürerek özellikle Fransa ve Almanya üzerinde etkinlik

sağlamıştır. Kurulan derneklerin yanında Ermeni iddialarında doğru bilgiye ulaşılması yönünde kayda değer çalışmalar yürüttüğü görülmektedir. Ancak Yunan ve Ermeni lobileri başta olmak üzere AB’de yürütülen lobi faaliyetlerine karşı Türk lobilerinin süreklilik sağlayamadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tez çalışmasının ana sorunsalı olan AB-Türkiye ilişkilerinin siyasi dalgalanmasının lobicilik faaliyetlerine karşılıklı etkisi ele alınmıştır. Sonuç olarak, elbette ki Türkiye’nin de başarılı olduğu noktalar olmuştur. Fakat genel olarak bakıldığında AB’de faaliyet gösteren lobilerin bastırılmasında Türk lobilerinin yetersiz kaldığı ortadadır. Ayrıca lobiciliğin çok yönlü kullanılamaması ve sayıca az olması da Türkiye’nin lobi faaliyetlerinde yetersizliğe sebep olmaktadır. Türkiye’nin aleyhine yürütülen kampanyalar ve eylemlere karşı daha dirençli bir tutum sergilemesi ancak lobi faaliyetlerinin geliştirilmesi ile mümkün olabilir. Sonuç olarak, Türkiye’nin siyasal partileri, STK’ları, dernekleri, akademik kurumları gibi kurumlar üzerinde ne kadar etkin olursa lobi faaliyetlerinde de o kadar başarılı olacağı sonucuna ulaşılmıştır. Bu kapsamda, Türkiye lobiciliğe daha fazla önem vermeli ve çalışmalarını hızlandırmalıdır. Türkiye’nin lobi çalışmalarına yoğunlaşması ve daha geniş bir alana yayılarak faaliyetlerini artırmasının AB-Türkiye ilişkilerinde görülen olumsuz tutumları da büyük oranda azaltacağı düşünülmektedir. Türkiye’nin, insan hakları ve demokrasiye yönelik reform çalışmalarında bulunduğu görülmektedir. Ancak, ilişkilerin iyileştirilmesinde AB bu konuları gündemde tutmaya devam edecektir.

AB’de ticaret yapan lobilerin ve Türk derneklerinin etkinliğini artırması AB’de daha baskın lobiler oluşturmada etkili olacaktır. Almanya’daki Türk vatandaşlarının daha etkin lobi yapması Türklerin AB’de söz sahibi olmasına fırsat tanıyacaktır. Türkiye’nin siyasal partileri, STK’ları, dernekleri, akademik kurumları gibi kurumlar üzerinde ne kadar etkin olursa lobi faaliyetlerinde de o kadar başarılı olacağı sonucuna ulaşılmıştır. Türkiye, lobiciliğe daha fazla önem vermeli ve çalışmalarını hızlandırmalıdır. Buna bağlı olarak AB-Türkiye ilişkilerinde olumsuz tutum da büyük oranda azalacaktır.

KAYNAKÇA

12 Eylül Darbesi (1983). Hürriyet.

27 Mayıs Darbesi (1960). Hürriyet.

AB Bakanlığı (2021). Erişim Adresi: <https://www.ab.gov.tr/>.

Abka, S. (2021). “Krizler Çağında Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri ve Geleceğe Yönelik Projeksiyonlar”. Özel Sayı Küresel Siyaset: *Türkiye’den Bakış*, 22.

AB-Türkiye’de Siyasi Reform (2007). Erişim Adresi: https://www.ab.gov.tr/files/rehber/04_rehber.pdf.

Afşar, Ö. (2019). “15 Temmuz’a Giden Süreçte Türk Demokrasisinde Sivil Asker İlişkileri”. *İnsan ve İnsan*, 6(22), 737-766.

Ahmad, I. (Eds.) (2002). “Avrupa Birliği Kıskaçında Kıbrıs Meselesi (Bugün ve Yarın)”. (*Resolving The Cyprus Conflict Through EU Enlargement Process*. Ahsen Yayıncılık: Ankara.

Akçadağ, E. (2011). “Avrupa Birliği Sürecinde Kamu Diplomasisi Faaliyetlerinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü”. *Politika Dergisi*, 24, 1-15.

Akçay, E. Y. (2016). “Turgut Özal Dönemi Türkiye-Topluluk İlişkileri”. *The Turkish Yearbook of International Relations*, 47, 45-58.

Akçay, E. Y. (2019). “27 Mayıs Darbesinden 12 Mart Muhtırasına Kadar Türkiye- Topluluk İlişkileri”. *Uluslararası İnsan ve Toplum Bilimleri Kongresi*, 274-287.

Akdağ, E., Küçükşenel, S. ve Urhan, B. (2015). “Bir Oyun Teorisi Örneği ile Lobcilik”. *Akdeniz İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4, 84-106.

Akdoğan, M. (2017). “Geçmişten Günümüze Türkiye’deki Askeri Müdahalelerin Avrupa Birliği İlişkilerine Etkisi”. *Journal of Awareness*, 222-228.

Akgün, M., Gündoğar, S. ve Görgülü, A. (2014). “Zor Zamanda Siyaset: İsrail-Türkiye İlişkileri”. *TESEV Dış Politika Programı*.

Akgün, S. B., Bilgihan, T. B. “Avrupa Birliği’nde STK’ların Rolü”.

Akın, V. (2004). “Amerika’da İlk Türk Lobisi: Türk Teavün Cemiyeti”. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 59.

- Aköz, M. (2010). Sosyal Değişme Bağlamında Askeri İhtilallerin Toplumsal Sebep ve Sonuçlarının Değerlendirilmesi (Türkiye 1960 ve 1980 Askeri İhtilalleri Örneği), Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale.
- Aksel, D. (2017). ‘‘Koken Devlet ve Sınır-Aşan Sivil Toplum Politikaları: Türkiye Örneği’’. *International Relations/Uluslararası İlişkiler*, 14(56).
- Aktürk, O. (2017). ‘‘Siyasi ve İktisadi Politika Aracı Olarak Lobicilik Bağlamında Ahıska Türkleri Potansiyeli (2 Cilt)’’. *11-13 Mayıs 2017 Erzincan Bildiriler Dergisi*, 81.
- Akyüz, E. (2008). *Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği Kararlarında Kıbrıs Sorunu ve Bu Sorunun Türkiye- Avrupa Birliği İlişkilerine Etkisi (2000'den Günümüze)*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Alpaslan, İ. (2012). ‘‘Suriye Krizi Türkiye Ekonomisini Nasıl Etkiler’’. *Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, Değerlendirme Notu*,(201148), 1-12.
- Altay, M. K. (2017). Lobicilik ve Propaganda Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa Birliği’nde Lobicilik Faaliyetleri ve Türkiye’nin ABD’de Yürüttüğü Lobicilik Çalışmaları, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Altınbaş, D. (2011). ‘‘Avrupa Birliği Kurumlarında ‘‘Ermeni Meselesi’’. *Ermeni Araştırmaları Dergisi*, 39, 67-142.
- Altun, A. (2016). ‘‘AB’nin Vize Politikası Bağlamında Sığınmacıların Durumu ve Türkiye-AB Geri Kabul Antlaşması’’. *International Journal of Academic Value Studies*, 2(3), 36-47.
- An, Ö. F. (2013). ‘‘Türkiye’nin Dış Politikasına Etkisi Bakımından 2015’e Doğru Ermeni Lobisi’’. *Ermeni Araştırmaları Dergisi*, 45, 177-244.
- Ankara Anlaşması (1963). Md.1-2.
- Arabacı, A. (2008). ‘‘Avrupa Birliği’nde Çıkar Temsilinin Gelişimi’’. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 5(17), 72-103.
- Aras, İ. ve Sağiroğlu, A. (2017). ‘‘Yunanistan ve Suriyeli Mülteciler: Avrupa’nın Kapısını Zorlamak’’. *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, 3(3), 20-28.
- Aras, O. N. (2010). ‘‘Türkiye’ye Makro Ekonomik Açından 2008 Küresel Krizi’’. *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, 47 (550), 5-17.

- Arat, T. (1995). ‘‘Avrupa Birliği İle Türkiye Arasındaki İlişkiler ve Gümrük Birliğinin Yeri’’. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 44, 587-606.
- Arat, T. ve Baykal, S. (2002). ‘‘AB’yle İlişkiler’’. *Türk Dış Politikası*, 326-365.
- Arı, C. (2000). *Amerika’da Siyasal Yapı Lobiler ve Dış Politika: Türk, Yunan, Ermeni, İsrail ve Arap lobilerinin ABD’nin dış politikasına etkileri*. Alfa Basım Yayım: İstanbul.
- Arıkan, H. (2003). ‘‘Avrupa Birliği Türkiye İlişkilerinde Yunanistan Faktörü’’. *I. . Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 28, 117-140.
- Asker, A. (2010). ‘‘Avrupa Birliği’ne Uyum Sürecinde (1999-2005) Türkiye’nin Değişen İletişim Politikaları’’. *Global Media Journal*, 1-17.
- Aslan, S. (2015). ‘‘Siyasal İktidarı Etkileme Yöntemlerinden Biri Olarak Lobcilik’’. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23.
- Aslan, S. (2016). ‘‘İslamofobi ve Batı Dünyasındaki Yansımaları’’. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (16), 451-463.
- AT Komisyonunun Raporuna Tepkiler (1989). Cumhuriyet.
- Ataman, M. ve Shkurti, G. (2016). ‘‘Batının Darbe Sicili ve 15 Temmuz Darbe Girişimine Tepkisi’’. *Adam Akademi Dergisi*, 6(2), 51-73.
- Atatürk Ansiklopedisi (2022). Erişim Adresi: <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr>.
- Austen-Smith, D. (1993). Information and influence: Lobbying for agendas and votes. *American Journal of Political Science*, 799-833.
- Avrupa Birliği Bakanlığı (2007), *Türkiye’de Siyasi Reform Uyum Paketleri ve Güncel Gelişmeler*, Ankara, 3-32.
- Avrupa Birliği Bakanlığı. *Türkiye-AB Vize Muafiyeti Süreci ve Geri Kabul Anlaşması Hakkında Temel Sorular ve Yanıtları*, Ankara, 1-18.
- Avrupa Komisyonu (2016). *Avrupa Komisyonu 2016 Türkiye Raporu*. Erişim: 28 Mayıs 2022, https://www.ab.gov.tr/files/pub/2016_ilerleme_raporu_tr.pdf.
- Avrupa Parlamentosu Komisyonu Ermeni Tasarısını Kabul Etti (1987). Güneş.
- Aybey, A. (2004). ‘‘Turkey and The European Union Relations: a Historical Assessment’’. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 4(1), 19-38.
- Aydın, N. (2015). *Asılsız Soykırım İddiası ve Ermeni Terörü*. 173-192.

- Aydoğan, B. (2012). ‘‘Avrupa Parlamentosu’nda Yer Alan Siyasi Grupların Helsinki Zirvesi Sonrası Türkiye İle İlgili Siyasi Sorunlara Yaklaşımı’’. *Journal of Global Studies*, 47-71.
- Aygül, E. ve Güvemli, B. (2005). ‘‘AB-Türkiye ilişkisinde Geline Nöktä: Müzakere Tarihinin Verilmesi ve Müzakere Konuları’’. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (25), 207-211.
- Aytekin, S., Öztürk, M., Topal, C., Aktekin, S., Saydam, A., Smart, D., Penelope, H., Phillips, I., Roard, J., (Eds). (2009). *Çok Kültürlü Bir Avrupa için Tarih ve Sosyal Bilgiler Eğitimi*. Halk Eğitim Yayıncılığı: Ankara.
- Babaoğlu, C. (2016). ‘‘Lobicilik ve Kamu Yönetiminde Katılım’’. *Türk İdare Dergisi*, 483, 287-298.
- Bağcı, T. B. (2016). 2008 Avrupa Borç Krizinin Türkiye’nin AB ile Olan İhracat Düzeyine Etkilerinin Ekonometrik Analizi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya.
- Bakkalcı, A. Can (2019). *Avrupa Birliği-Türkiye İlişkileri*. Seçkin Yayıncılık: Ankara.
- Balcı, A. (2018). ‘‘Sivil Toplum Kuruluşları Olarak Göçmen Dernekleri: Almanya’da Göçmen Kadınlar Birliği Örneği’’. *Electronic Turkish Studies*, 13(26), 444-457.
- Balyemez, M. (ed.) (2020). *(Osmanlı’dan Günümüze) Kıbrıs Dün, Bugün, Yarın. İngiliz Arşiv Belgeleri Işığında 1954 Yılı Kıbrıs’taki Siyasi Gelişmeler*, Gazi Kitabevi: Ankara.
- Baser, B. ve Swain, A. (2008). ‘‘Diaspora Design Versus Homeland Realities: Case Study of Armenian Diaspora’’. *International Journal on World Peace*, 25, 7-28.
- Batır, K. (2017). ‘‘Avrupa Birliği’nin geri kabul anlaşmaları: Türkiye ile AB arasında imzalanan geri kabul anlaşması çerçevesinde hukuki bir değerlendirme’’. *Yönetim Bilimleri Dergisi*. 15(30), 585-604.
- Bayer, D. (2013). Türk-Yunan İlişkilerinde NATO'nun Tutumu ve Bunun Türkiye-NATO İlişkilerine Yansımaları, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Baykara, S. (2017). 15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türk Dış Politikasına Etkileri, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Bayram, M. H. (2018). ‘‘Avrupa Birliği’nin Dayandığı Değerlerin Korunması’’. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, (11), 67-82.

- BBC (2016). Erişim: 2 Temmuz 2022, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/04/160413_valls_basortu.
- Bekar, N. (2018). ‘‘Avrupa Birliği Ülkelerinde Yabancı Düşmanlığı ve Avrupa Güvenliğine Etkisi’’. *Bilge Strateji Dergisi*, 10(18), 111-142.
- Belhan, ř. (2005). Anavatan Partisi’nin Kuruluşu ve İktidara Gelişi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- Berberoğlu, B. (2011). ‘‘2008 Global Krizinin Türkiye ve Avrupa Birliği’ndeki Etkilerinin Kümeleme Analizi İle İncelenmesi’’. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 105-130.
- Beyazyüz, M., ve Göka, E. (2013). ‘‘Türk-Ermeni Sorununun Psikolojik Boyutu’’. *Ermeni Araştırmaları*, (44), 123-164.
- Biedermann, M. (2005). Braucht Die EU Lobbying-Gesetze? Annäherungen an Eine Schwierige Frage. *Global Europe–Basel Papers on Europe in a Global Perspective*, (73).
- Bilgin, M. S. ‘‘ABD ve Avrupa’da Ermeni Diaspora Faaliyetleri’’. 199-214.
- Birand, M. A. (2005). *31 Temmuz 1959’dan 17 Aralık 2004’e Türkiye’nin Büyük Avrupa Kavgası*. Doğan Kitap: İstanbul.
- Bouwen, P. (2002). ‘‘Corporate Lobbying in the European Union: the Logic of Access’’. *Journal of European public policy*, 9(3), 365-390.
- Bovard, A. (2003). ‘‘Politikaları Etkileme Süreçlerinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü’’. *İstanbul: Bilgi Üniversitesi STK Yönetimi Konferans Yazıları*, (2).
- Boyacıoğlu, Z. (2005). Ermeni Diasporasının Türk Dış Politikasına Etkileri, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Bozkaya, Ö. ve Kıncal, A. (2018). ‘‘Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri ve Suriyeli Yerinden Edilmiş Kişiler Bağlamında Türkiye’nin Göç Politikasındaki Gelişimin Değerlendirilmesi’’. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 2, 90-126.
- Bozkurt, İ. (ed.). (2001). *Avrupa Birliği Kıskaçında Kıbrıs Meselesi (Bugün ve Yarın) KKTC’DE Siyasal Partiler* Ahsen Yayıncılık: Ankara.
- Braud, P. (2017). *Siyaset Sosyolojisi*. Ertuğrul Cenk Gürcan (çev.). İmaj Yayınevi: Ankara.

- Buehler, A. ve Atalay, M. (2014). ‘‘İslamofobi: Batı’nın ‘‘Karanlık Tarafı’’nın Bir Yansıması’’. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 55(1), 123-140.
- Bülent Ecevit. (1995). Yeni Türkiye.
- Campos, N. ve Giavonni, F. (2007). ‘‘Lobbying, Corruption and Political Influence in Transition Countries’’. *Public Choice*, 131(1), 1-21.
- Can, H., Balkır, C., Tonus, Ö., Aktar, C., Özen, Ç., Karluk, R., Çalış, Ş., Dağdemir, E. (Eds.). (2013). *Avrupa Birliği ve Türkiye İlişkileri*. Saray Matbaacılık: Ankara.
- Can, T. (2019). Almanya’da Türk Derneklerinin Çocukların Eğitimine Yönelik Eğitsel Etkinlikleri, Sorunları ve Beklentileri, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Canbolat, İ. (2002). *Avrupa Birliği Uluslararası Bir Sistemin Tarihsel, Teorik, Kuramsal, Jeopolitik Analizi ve Genişleme Sürecinde Türkiye İle İlişkiler*. Alfa Yayınları: İstanbul.
- Canbolat, İ., Gümrükçü, H., Ülger, İ. K., Özer, Y., Karatay, O., Ertan, B. (2002). *Türkiye- AB İlişkileri Avrupa’nın Genişlemesi, Müzakere Süreci ve Batılılaşma Sorunsalı*. Orion Yayınevi: Ankara.
- Canöz, K. (2007). Halkla İlişkiler Uygulaması Olarak Lobcilik: Ankara Ticaret Odası (ATO) Örneği, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya.
- Canöz, K. (2009). ‘‘Yasamayı Engelleme Amaçlı Lobcilik: Filibuster’’. Selçuk Üniversitesi *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21, 158-169.
- Cem, İ. (2005). *Avrupa’nın ‘‘Birliği’’ ve Türkiye*. Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul.
- Cengiz, R. (2015). ‘‘Ermeni Soykırımı İddiası; Ermeni Diasporasının Rolü ve Stratejisi’’. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, (26), 153-167.
- Cicioğlu, Ş. ve Cicioğlu, F. (2020). ‘‘Avrupa Birliği’nde Aşırı Sağa Etki Eden Faktörlerden Biri Olarak Ekonomik Kriz (2008-2018)’’. *Turkish Studies-Social Sciences*, 15(2), 107-125.
- Coen, D. ve Richardson, J. (Eds.). (2009). ‘‘Lobbying the European Union: Institutions Actors, and Issues’’. *Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 3(2), 23-40.
- Colella, D. (2020). ‘‘Türkiye-Avrupa Birliği (AB) İlişkilerinde 1990’lı Yılların Analizi’’. *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi*, 3, 26-56.

- Coufoudakis, V. (1991) ‘‘Greek Political Party Attitudes towards Turkey: 1974-89’’. *Palgrave Macmillan*, Londra. 40-56.
- akaş, C. . (2018). ‘‘Ermeni Diasporası ve Kültürleşme Stratejileri: Lübnan, Fransa ve ABD rnekleri üzerinde Bir İnceleme’’. *Akademik Matbuat*, 2(2), 31-48.
- Çakma, H. (2009). ‘‘Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri’’. *Türk Yurdu Dergisi*, 98, 257.
- alış, Ő. (2001). *Türkiye- Avrupa Birliği İlişkileri Kimlik Arayışı Politik Aktörler ve Değişim*. Nobel Yayın: Konya.
- alış, Ő. ve Metkin, K. (2017). ‘‘Algı ve Yanılgı: AB Normları, Türkiye’nin yeliği ve AK Parti’nin Rolü’’. *Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 25(2), 1-39.
- ankaya, S. (2011). Türk-Yunan İlişkileri ve 1999 Sonrası Yunanistan’ın Türkiye’nin AB yeliğine Bakışı: Thessaly niversitesi rneği, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya.
- aylı, Ő. (2018). ‘‘Ermeni Sendromu’’. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 118(232), 233-236.
- ebi, M. S. (2015). ‘‘İsviçre’deki Minare Karşıtı Referandum Afişlerinde İslamofobi’nin Söylemsel İnşası’’. *Bilig Dergisi*, 73, 99-140.
- Çeçen, A., Bulut, S. ve Ayın, T. ‘Doğu Akdeniz Meselesinde Yunan Lobisinin Türkiye Karşıtı Faaliyetleri’. *İletişim ve Diplomasi* , (6), 111-137.
- elik, M. (2021). ‘‘ABD’nin Türkiye’ye Silah Ambargosu ve Yahudi Lobiciliği (1975)’’. *Tarih Okulu Dergisi*, 14(50), 121-144.
- Çelikkol, O. (2015). Ermeni ‘‘Soykırımı’’ İddiaları, Amerikan Kongresi ve Türkiye. *Bilge Strateji*, 7(13), 17-30.
- eri, V. (2006). Avrupa Birliği’nde Lobcilik, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Bitirme Projesi, Ankara.
- ınar, Y. (2017). ‘‘Türk Alman İlişkilerinde Almanya’daki Türk Göçmenler (1961- 2000)’’. *BEU Akademik İzdşim Dergisi*, 2(2), 1-21.
- Çiner, C. U. ve Altınışık, E. (2019). ‘‘Savunuculuk Koalisyonu erevesi ve Avrupa Birliği Politikaları için Uygulanabilirliği’’. *Ankara Avrupa alışmaları Dergisi*, 18(2), 405-436.
- ğrc, İ. (2012). ‘‘Türkiye’nin İ Borç Genel Yapısı zerine Geçmişten Günümüze Bir Değerlendirme’’. *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, 2(1), 93-104.

- Çötök N. ve Taşdelen, H. M. (2013). ‘‘Avrupa Ekseninde Yabancı Korkusu ve İslamofobi Algısının Değerlendirilmesi’’. *Turkish Studies*, 8(6), 1-13.
- Daban, C. (2017). ‘‘Turgut Özal Dönemi Türkiye Dış Politikası’’. *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 17(33), 77-96.
- Dartan, M. (2012). ‘‘Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Üyelik Sürecinde Almanya’daki Türk Lobi Gücünün Rolü’’. *Marmara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 20(2), 141-163.
- Demir, N. (2005). ‘‘Avrupa Birliği Türkiye İlişkilerinde Kıbrıs Sorunu’’. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(1), 347-369.
- Demir, Ş. (2020). ‘‘Yassıada Mahkemelerinde Adnan Menderes (6/7 Eylül Davası). *International Journal of History*, 12(4).
- Demirkıran, Ö., Çiçek, E., Eltetik, H. Ve Sarıkçioğlu, M. (2010). ‘‘Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinde ‘‘Son Dönem’’. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(1), 57-75.
- Deutsch Welle Türkçe Merkel Türkiye Yakın Bir Gelecekte AB Üyesi Olamaz. (2019). Erişim Adresi: <https://www.dw.com/de/themen/s-9077>.
- Diler, Ö. (2021). Küresel Finansal Krizin (2008) Ulusal ve Bölgesel Ölçekte Türkiye-AB Yakınsama Sonuçları, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli.
- Diñçer, M. (1998). *Lobicilik*. Alfa Yayınları: İzmir.
- Doğan, A., Özülker, U., Dağcı, K., Baydarol, Can., Bilhan, M. ve Selçuk, E. (2008). Avrupa Birliği-Türkiye İlişkileri ve Bu İlişkilerin Türkiye’ye Yansımaları. *Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi (TASAM)*, 2-43.
- Doğan, H. M. (2013). Türkiye’de Siyasal İktidar-Bürokrasi İlişkileri, Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Doğan, M. (2015). ‘‘Avrupa Birliği ve Türkiye Ekonomik İlişkileri’’. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 32, 306-325.
- Doğan, N. (2002). ‘‘Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği Kararlarında Kıbrıs Sorunu’’.
- Dolanbay, H. (2019). ‘‘1975-1984 Arası Gündem: Kıbrıs Barış Harekâtı ve Türkiye’nin Dış Politikası’’. *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 5(3), 851-862.

- Duman, M. Z. (2018). ‘‘15 Temmuz Askeri Darbe Girişiminin Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerine Etkisi’’. *Liberal Düşünce Dergisi*, 90, 71-95.
- Durmaz, F. (2015). ‘‘Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinin ‘‘Kıbrıs’’ Boyutu’’. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, 6(13), 15-39.
- Emekli, S. (2008). Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Tam Üyeliği Bağlamında Demokrasi ve İnsan Haklarının Önemi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.
- Eminoğlu, D. (2021). ‘‘27 Mayıs 1960 ve 12 Eylül 1980 Darbelerinde Sonra Türkiye’de Oy Verme Davranışı’’. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Dergisi*, 10(29), 465-484.
- Ercan, M. (2017). ‘‘Avrupa Birliği’nde Yükselen Sağ ve İrkçı Politikalar: 21. Yüzyıl Barış Projesinin Sonunu mu Getiriyor?’’. *Akademik Bakış Dergisi*, 61, 42-58.
- Ercoskun, B. ve Konuralp, E. (Ed.). (2020). *(Osmanlı’dan Günümüze) Kıbrıs Dün, Bugün, Yarın Çatışma Analizi Perspektifinden Kıbrıs*, Gazi Kitabevi: Ankara.
- Erdem, G. (2015). ‘‘12 Eylül Darbesi’nin Türkiye’nin Avrupa İle İlişkilerine Etkileri: Avrupa Topluluğu ve Avrupa Konseyi’yle İlişkiler’’. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 14(1), 29-64.
- Erdoğan, H. (2016). ‘‘Kıbrıs Meselesinin Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerine Etkileri’’.
Erişim adresi: <https://www.dw.com/tr/merkel>.
- Ermeni Raporuna Tepkiler (1987). Güneş.
- Erpolat, B. Y. (2010)’’Avrupa Tek Senedi. *İzmir Ticaret Odası Dış Ekonomik İlişkiler Dergisi*, 15.
- Ertuğrul, D. (2012). *Türkiye Dış Politikası için Bir Test: Suriye Krizi*. TESEV Dış Politika Programı. İmak Ofset Basım: İstanbul.
- Esendik, T. (2018). Türkiye’nin Avrupa Birliği Üyeliği Çerçevesinde Angela Merkel Dönemi Türk-Alman Siyasi Çatışmaları, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli.
- Etik, O. (2014). Türkiye’nin Avrupa Birliği’ndeki Lobi Faaliyetleri, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Euronews (2022). Merkel, BM’nin Mültecilerle İlgili En büyük Ödülü Nansen’e Layık Görüldü. Erişim Adresi: <https://tr.euronews.com/2022.10.04/merkel-bmnin-multecilerle-ilgili-en-buyuk-odulu-nansene-layik-goruldu>.

- Eurostat (2022). Erişim Adresi: <https://ec.europa.eu/eurostat>.
- Faaaeurope.(2022). Erişim Adresi: <http://www.faaaeurope.eu/>.
- Gage, N. (2008). ‘‘The İmpact of Greek Americans on US-Greek Relations’’. *Intellectum*, 3(3), 5-13.
- Gaytancıoğlu, S. (2010). ‘‘Rasyonel Beklentiler Teorisi Çerçevesinde Türkiye’de 1994 Krizi’’. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 2(1), 139-146.
- Gedikoğlu, S. (2018). ‘‘Fransa’da İslamofobi’’. *Kadim Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 135-145.
- Gencer, A. (2011). ‘‘Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerine Temel Bakışlar: Dün, Bugün ve Yarın’’. *Akademik Bakış Dergisi*, 25, 1-16.
- Genel, M. G. (2014). ‘‘Almanya’ya Giden İlk Türk İşçi Göçünün Türk Basınındaki İzdüşümü ‘‘Sirkeci Garı’ndan Munchen Hauptbahnhof’a’’. *Selçuk İletişim Dergisi*, 8(3), 301-338.
- Goshgarian, R. (2005). ‘‘Breaking The Stalemate: Turkish-Armenian Relations in the 21st Century’’. *Turkish Policy Quarterly*, 4 (4), 4-5.
- Gök, N. (2019). ‘‘Suriye Krizi’nin Türkiye’ye Yansımaları (2011-2017)’’. *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8, 77-114.
- Göksel, K. (2020). AB’de Lobcilik Faaliyetleri ve Türkiye’de Uygulanabilirliği, Sütçü İmam Üniveristesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş.
- Gönülal, A. Ü. (2015). ABD’de Lobcilik ve İsrail Lobisinin ABD Dış Politikası Üzerindeki Etkisi ve Rolü, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Greenwood, J. (2017). *Avrupa Birliği’nde Faiz Temsili*. Bloomsbury Yayıncılık.
- Gregg, H. S. (2002). *Divided They Conquer: the Success of Armenian Ethnic Lobbies in the United States*.
- Groll, T., Prummer, A. (2016). ‘‘Whom to Lobby? Targeting in Political Networks’’. *Working Paper*.

- Gülbaş, E. E. (2007). Liberal Demokrasilerde Karar Alma Sürecinde Baskı Grubu Olarak Lobilerin Rolü: ABD Örneği, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.
- Gümüş, B. (2015). ‘‘Almanya Türkleri ve Ermeni Olayları’’. *TESAM Akademi Dergisi*, 2(1), 157-194.
- Güner, A. (2020). ‘‘Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’nin (Kıbrıs Cumhuriyeti’nin) Avrupa Birliği Üyeliğinin Kıbrıs Sorununa Etkisi’’. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, 37, 95-118.
- Güven, F. (2017). Almanya’da Yaşayan Türklerin Sosyal ve Ekonomik Sorunları, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale.
- Güzel, S. (2015). ‘‘2002 Sonrası Dönemde Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri’’. *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(7), 69-85.
- Hall, R. ve Deardorff, A. (2006). ‘‘Lobbying as Legislative Subsidy’’. *American Political Science Review*, 100(1), 69-84.
- Hanlı, Hakan (2006). ‘‘Küresel Lobicilik: Amerika Birleşik Devletleri – Avrupa Birliği ve Türkiye’’. Erişim: 21.10.2022
- Hopyar, Z. (2016). ‘‘Avrupa’nın Mülteci Politikası’’. *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, 2(3), 59-67.
- İktisadi Kalkınma Vakfı. AB Genişleme Politikası. (2 Temmuz 2022). Erişim adresi: <https://www.ikv.org.tr/ikv>.
- İnanç, Z. S. ve Çetin, S. (2011). ‘‘Avrupa’nın Kendine Dönen Silahı: Dışlayıcılık ve Ayrımcılık’’. *SDE Analiz*, 1-36. *Journal of World of Turks*, 1(1), 171-198.
- İsbir, E. Ve Genç, F. N. (2008). ‘‘Afetlere Müdahalede Uluslararası Örgütlerin Rolü...: 1999 Marmara Depremi Örneği.’’ *Amme İdaresi Dergisi*, 4(3), 73-97.
- Jonsson, T. (2007). Collective Action and Common Agricultural Policy Lobbying: Evidence of Euro-Group Influence, 1986-2003. *Umea Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 713.
- Kabakçı, B. (2017). *Avrupa’da Yükselen İslamofobi*. Konya Ticaret Odası, 2-14.

- Kaiser, B. ve Kaya, A. (2018). Küresel Finansal Kriz, Mülteci Krizi ve İslamofobizm Bağlamında Türkiye-AB İlişkileri. *Hukuki, Siyasi ve İktisadi Yönleriyle Avrupa Bütünleşmesinde Son Gelişmeler ve Türkiye-AB İlişkileri: Armağan Kitabı 30. Yıl*, 407-437.
- Kakışım, C. Erdoğan, S. (2018). ‘‘Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri ve 15 Temmuz Darbe Girişimin Ardından Yaşanan Gelişmeler’’. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(18), 399-420.
- Kaleağası, B. (2006). ‘‘Lobicilik nedir, ne değildir?’’. *Radikal Dergisi*.
- Kantarcı, Ş. (2004). *Amerika Birleşik Devletleri’nde Ermeniler ve Ermeni Lobisi*. Aktüel Yayınları Alfa Akademi: İstanbul.
- Kantarcıoğlu, T. (2019). ‘‘Avrupa Parlamentosu’na Lobilerin Etkileri: Ambalaj ve Ambalaj Atıkları Direktifi Özelinde Bir İnceleme’’. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 18(1), 35-70.
- Kara, İ. ve Yılmaz, A. (2021). ‘‘Fransa’daki Türk Diasporasının Kimliğinin Korunmasına Yönelik Faaliyetler’’. *Uluslararası Alan Eğitimi Dergisi*, 7(2), 77-91.
- Karaaslan, E. Lobi Faaliyetlerinin Uluslararası Siyaset Alanındaki Politik Etkileri: ABD–Türkiye Karşılaştırması, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Karaca, D. (2015). 12 Eylül 1980 Darbe Dönemi Türkiye’nin Dış Politikası Üzerine Bir İnceleme, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne.
- Karataş, M. (2019). ‘‘Türkiye’de Asker-Sivil İlişkileri Bağlamında 12 Mart Muhtırası ve Partiler Üstü Hükümet Modeli Üzerine Bir Değerlendirme’’. *Anadolu ve Balkan Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 69-110.
- Karluk, R. (2002). ‘‘Türkiye’nin Avrupa Birliği Üyeliği ve Kıbrıs Sorunu’’. *International Conference On Eurasian Economies*, 2, 509-520.
- Karlı, N. (2013). ‘‘İslamofobi’nin Psikolojik Olarak İncelenmesi’’. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 13(1), 75-100.
- Kasım, K. (2007). ‘‘Soğuk Savaş Dönemi Sonrası Kıbrıs Sorunu’’. *Akademik Bakış Dergisi*, 1(1), 57-72.
- Kaya, A. (2013). *Avrupa Birliği Hakkında Merak Ettikleriniz*. Hiperlink Yayınları: İstanbul.

- Kaya, G., Şataf, C., Balcı, M., Derman, E., Tekinçay, M., Yurcu, G., Akıncı, Z., Bahar, Mehmet., Yüzbaşıoğlu, N., Topsakal, Y., Fığlalı, A., Hatipoğlu, T., Esen, H., Süslü, C., Hüseyinli, T., Can, M., Özdemir, E., Bardakçı, S. (Ed.). (2019). *Avrupa Birliği Türkiye İlişkilerine Darbelerin Etkisi*. Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları.
- Kaya, İ. S. ve Cengiz, A. (2017). “Avrupa Parlamentosu'nun 1915 Olaylarının 100. Yılı Sebebiyle Almış Olduğu Kararın Hukuki Açısından Değerlendirilmesi”. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(1), 179-191.
- Kedikli, U. ve Akça, M. (2017). “Soğuk Savaş Sonrası Avrupa’da Artan İslamofobi”. *TESAM Akademi Dergisi*, 4(1), 57-95.
- Khalilov, A. (2008). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Karabağ Sorunu. DEÜ Sosyal Bilimleri Enstitüsü. Doktora Tezi.
- Kılıç, M. (2006). Türkiye-Avrupa Birliği Siyasi İlişkilerinin Tarihsel Gelişimi (1951- 2005), Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Kılıçaslan, H. (2017). “15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türkiye’nin Ekonomik ve Mali Göstergeleri”. *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, 3(3), 52-64.
- Kızıltan, A., Ersungur, M. ve Polat, Ö. (2008). “Gümrük Birliğinin Türkiye’nin Avrupa Birliği ile İhracat ve İthalatına Etkisi”. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 22(1), 84- 99.
- Koca, Ş. N. (2021). “Fransa'da Türk Diasporası”. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 140-162.
- Koçak, S. Y. (2009). “Ankara Anlaşması’ndan Müzakerelere Avrupa Birliği Mali Yardımları”. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 16(2), 134-146.
- Köksal, I. (2020). Hak Savunusu Yapan Sivil Toplum Kuruluşlarının Suriyeli Mülteciler Odağında Sosyolojik Analizi, Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Köktaş, M. E. (Ed.). (2005). *Avrupa’da İslam. Avrupa Birliği Sürecinde Din ve Müslümanlar*, Beyan Yayınları: Ankara.
- König, W. (1983). “Almanya’daki Türklerin Sorunları Karşısında Türk ve Alman Toplumlari”. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 1, 181-192.
- Köse, İ. (2015). “Avrupa Birliği’nin Mülteci Açmazı ve Türkiye-Avrupa Birliği Geri Kabul Anlaşması” *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi* 7(1), 1-26.

- Köseçik, M., Aydın, A. H., Bağçe, H. E., Şen, M., Ergün, N. (Ed.). (2008). *Yerel Siyaset*. Okutan Yayınları: İstanbul.
- Kul, E. (2019). İsrail Dış Politikası ve Türkiye İlişkileri “Lobiciliği Etkisi”.
- Kutlay, M. ve Akcalı, Ö. (Ed.). (2015). *Mülteci Krizi ve Türkiye AB İlişkilerinde Eksen Kayması Riski*. Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu Analiz, 21.
- Kutlutürk, T. (2005). Uluslararası Alanda Lobicilik Faaliyetlerine Eleştirel Bakış, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.
- Küçükler, Y. (2019). Suriye İç Savaşı ve Göç Konusunun Türkiye AB İlişkilerine Etkisi, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Lütem, Ö. E. (Ed.). (2012). *Olaylar ve Yorumlar Ermeni Araştırmaları*. Terazi Yayıncılık: Ankara.
- Machowska, M. (2020). “Armenian Diaspora Main Lobbying Agendas in the United States in the 21st Century”. *Ukrainian Policymaker*, 6(6), 52-62.
- Marancı, D. (2021). “Türkiye-Avrupa Birliği ve 16 Aralık 2013 Tarihli Vize Serbestisi Diyaloğu Mutabakat Metni ve Geri Kabul Anlaşması.” *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 288-329.
- Martimort, D. ve Semenov, A. (2008). “Ideological Uncertainty and Lobbying Competition”, *Journal of Public Economics*, 92, 456-481.
- Mat, T. ve Özdan, S. (2018). “AB İle Türkiye Arasındaki Geri Kabul Anlaşması’nın İnsan Hakları Açısından Değerlendirilmesi”. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 24(1), 36-49.
- Memmedova, A. (2012). Halkla İlişkiler Disiplini ve Lobicilik: ABD’de Gerçekleştirilen Türk ve Ermeni Lobi Faaliyetlerinin Karşılaştırılmasına Yönelik Bir İnceleme, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Mercan, S. (2016). “Geri Kabul Anlaşması ve mülteci krizi etkisinde Türkiye-AB ilişkileri”. *EURO Politika*, (2), 12-19.
- Mızrak, B. (2015). Kıbrıs Sorununa İlişkin Türk Tezlerinin Uluslararası Hukuk Çerçevesinde Analizi, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kocaeli.
- Milli Eğitim Bakanlığı. 2002/1. Erişim Adresi: <https://www.meb.gov.tr/meb/>.

- Muratoğlu, A. R. (2016). Amerika Birleşik Devletleri'nde Kamu Diplomasisi ve Lobicilik: Yahudi Lobisi Örneği, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme (1961). Resmi Gazete, 5028.
- Müteveli, A. F. 'Ermeni Soykırımı İddiaları Karşısında Gerçekler'. *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi OTAM*, 12(12), 281-290.
- Nitekim, C. (1995). Patrikhanenin Statüsü. Erişim Adresi: <https://core.ac.uk/download/pdf/80960192.pdf>.
- Nurdoğan, A. K., Dur, A. İ. B. ve Öztürk, M. (2016). 'Türkiye'nin Mülteci Sorunu ve Suriye Krizinin Mülteci Sorununa Etkileri'. *İş ve Hayat Dergisi*, 4, 217-238.
- Oğuşgil, V. A. (2016). Suriye Mülteci Krizi ve AB-Türkiye İlişkileri Açısından Düşündürdükleri. Bağlamında Göç Sorunu, 63.
- Ongan, E. (2020). 'Güney Kıbrıs Rum Yönetiminin Avrupa Birliğine Katılım Süreci ve Türkiye'nin Avrupa Birliğine Katılımına Etkisi'. *Akademik sosyal Araştırmalar Dergisi*, 104, 466-475.
- Oran, F. (2018). 'Türkiye-AB İlişkilerinde Yeniden Canlanmadan 'Hedef Değişimine' Doğru'. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 16(31), 427-442.
- Öcal, B. (2009). 12 Eylül'den 28 Şubat'a Darbe Söylemlerindeki Değişimin Analizi. *ETHOS*, 1(1/4), 4.
- Önder, E. (2022). '21'inci Yüzyıl Türk-Amerikan İlişkilerinde Yaşanan Sorunlar ve Çözüm Önerileri'. *Avrasya Dosyası Dergisi*, 13(1), 46-71.
- Önder, M. (2014). '1960 Darbesi Sürecinde Akis Dergisi'. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 14(28), 283-306.
- Öniş, Z. ve Kutlay, M. (2012). 'Ekonomik Bütünleşme/Siyasal Parçalanmışlık Paradoksu: Avro Krizi ve Avrupa Birliği'nin Geleceği'. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 9(33), 3-22.
- Özal: Rapor Umut Verici (1989). Cumhuriyet.
- Özcan, M. (1999). 'Avrupa Birliği-Türkiye İlişkilerinde Temel Belirleyici Unsur Olarak İnsan Hakları'. *Polis Bilimleri Dergisi*, 2(5-6), 88-97.

- Özcan, M. (2017). ‘‘AB-Türkiye İlişkileri ve Suriye Krizi’’. *İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi*, 40, 1-13.
- Özer, M. ‘‘12 Mart ve Dış Güçler’’. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 39-202.
- Özer, M. A. (2009). ‘‘Avrupa Birliğine Tam Üyeliğin Eşiğinde Türkiye’’. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 16(1), 90-105.
- Özkan, İ. Cumhuriyet’in 80. Yılında Türk Dünyası. 31.
- Özkandaş, Y. (2021). ‘‘12 Mart 1971 Muhtırası’nın Türk Siyasetini şekillendirmesi Ekseninde Cumhuriyet Halk Partisi’’. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 68, 573-615.
- Özsoy, E. (2020). ‘‘Sözde Ermeni Soykırımı İddiaları Üzerine Bir Değerlendirme’’. *Türk Akademisi Siyasi Sosyal Stratejik Araştırmalar Vakfı (TASAV)*, 22, 1-6.
- Özsoy, M. (1999). ‘‘Türkiye’nin Avrupa Birliği Üyeliği Önündeki Engellerin Neden-Sonuç Bağlamında Analizi’’. 45-52.
- Öztürk, Y. (2022). ‘‘Dış Politika Karar Alma Süreçlerine Etkileri Bağlamında Türk Dış Politikasında Ermeniler’’. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 23(4), 1021-1032.
- Pilatin, Ü. (2022). Türkiye’deki Suriyeli Mültecilerin AB Algısı Karşılaştırmalı Bir Analiz. Batman Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Batman.
- Reçber, K. (2009). *Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri*. Alfa Aktüel Yayınları: Ankara. Resmi Gazete (12 Eylül 1980). 17103.
- Sakal, M. (1998). ‘‘Siyasal Karar Alma Sürecinde Yer Alan Aktörler ve Roller’’. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(1), 211-230.
- Sandıklı, A., & Semin, A. (2012). Bütün boyutlarıyla Suriye krizi ve Türkiye. *Bilgesam, Rapor*, 52.
- Sarıgedik, İ. (2008). 1994-2001 Krizlerine Genel Bakış ve Kriz Yönetimi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Tezsiz Yüksek Lisans Dönem Projesi, Ankara.
- Sarıgil, Z. (2008). ‘‘AB Vizyonları ve Türkiye’nin AB Üyeliği, *Liberal Düşünce Dergisi*, 191-212.
- Savrun, E. ‘‘Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 186 Sayılı Kararından Johnson Mektubuna Türkiye’nin Kıbrıs Politikaları’’. *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 5(12), 1110-1133.

- Saygın, D. ve Erdem, A. D. (2021). ‘‘Avrupa Birliği’ne Katılım Sürecinin Türkiye Siyasetine Yansması: Alternatif Örgütler’’. *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Dergisi*, 4(1), 80-107.
- Saygın, D. ve Erdem, A. D. (2021). ‘‘Türkiye-AB İlişkilerinde Hukuki ve Siyasi Gelişmelerin Vize Sorununa Etkisi Üzerine Bir İnceleme.’’ *International Journal of Eurasia Social Science*, 12(45).
- Seymen, D. (2009). ‘‘Gümrük Birliği, Türkiye’nin Avrupa Birliği ile Ticaretinde Ülke Yoğunlaşmasını Değiştirdi mi?’’. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(1), 199-220.
- Sezgin, M. ‘‘Lobicilik Kavramı ve Yöntemleri’’. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi/ Istanbul University Faculty of Communication Journal*, 2(12).
- Sipahioğlu, B. (2019). ‘‘Avrupa’da Türk Diasporası: Hollanda Örneği Üzerinde Türkiye’nin Diaspora Politikası’’. *Turkish Studies-Economics, Finance, Politics*, 15(4), 2429-2441.
- Souleimanov, E. ve Ehrmann, M. (2014). ‘‘The Issue of The Recognition of The Armenian Genocide As a Political Phenomenon’’. *Meria Journal*, 18(1).
- Soytürk, M. (2012). ‘‘Türkiye’nin Avrupa Birliği Uyum Süreci ve Avrupa Birliği’nde Türkiye Tartışmaları’’. *History Studies*, 382-397.
- Soytürk, M. (2018). ‘‘AFD Örneğinde Almanya’da Siyasi İrkçilik ve İslamofobi’’. *OPUS International Journal of Society Researches*, 9(16), 1440-1463.
- Sucu, İ. (2019). ‘‘Bankaların Lobicilik Faaliyetleri ve Medyaya Yansmaları’’. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2), 24-39.
- Suriye Krizi Sonrası İlk Görüşme (2015). Yeni Şafak.
- Şahin, B. (2009). Türk basınında 12 Mart Olayı, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir.
- Şen, Y. F. ve Özkorul, G. (2016). ‘‘Türkiye- Avrupa Birliği İlişkilerinde Yeni Bir Eşik: Sığınmacı Krizi Bağlamında Bir Değerlendirme’’. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 86-119.
- Şentürk, M. (2014). ‘‘Türkiye’de kamunun ve STK’ların sosyal yardım uygulamaları: Yeni eğilimler ve ihtiyaçlar’’. *İstanbul University Journal of Sociology*, 3(28).
- Tanilyan, T. (2014). Avrupa Birliği-Türkiye Arasındaki Mali Protokoller ve Yardımlar, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

- Taşçı, T. A. (2021). ‘‘Rusya’da Hükümet ve Medyanın 15 Temmuz Darbe Girişimine Yaklaşımları’’. *Erciyes Akademi Dergisi*, 35(2), 510-542.
- Taşkın, F. (2014). ‘‘Sözde Ermeni Soykırımı’’. *Aydınlanma 1923 Dergisi*, 36(36), 37-39.
- Telli, R. ve Cengiz, O. Avrupa Birliği Kurucu Ülkelerindeki Türk Diasporasının Rolü.
- Temelat, N. (2011). ‘‘Kanunlar ve Hafıza: Fransa Parlamentosunda Kabul Edilen 2012 Soykırım İnkarı Yasası Üzerine’’. *Yasama Dergisi*, 19, 5-36.
- Tepeciklioğlu, A. O. ve Tepeciklioğlu, E. (2015). ‘‘Teoriden Pratiğe: Suriye Krizi ve Uluslararası Toplum’’. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 70(1), 163-193.
- Top, Ş. (2017). Lobcilik ve Türkiye’de Lobi Faaliyetleri, Tezi. Nişantaşı Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Topçu, İ. Ve Topçu, S. (2017). ‘‘Adnan Menderes’in Yargılanması ve İdamı’’. *Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, 61.
- Tuğ, B. (2019). Avrupa Birliği Ülkelerindeki Aşırı Sağ Siyasi Partilerin İslamofobiyi Konu Alan Siyasal Reklamları Üzerine İnceleme, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Malatya.
- Turan, K. (1997). *Almanya’da Türk Olmak*. T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları: Ankara.
- Turan, R. (2015). ‘‘Türkiye’de Lise Tarih Öğretiminde Ermeni Sorunu ve Tehcir (1950-2015)’’. *Electronic Turkish Studies*, 10(11).
- TÜDAY (2022). Menschenrechtsverein Türkei/Deutschland. Erişim Adresi: <http://www.tuday.de>.
- Türkkol, F. (2016). ‘‘Lobicilik ve İsviçre’nin Sözleşmeli Çocukları: Verdingkinder’’. *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi*, 3, 27-56.
- Ulusoy, E. (2017). ‘‘Diaspora Kavramı ve Türkiye’nin Diaspora Politikalarının Modern Teori Çerçevesinde Sosyo-Politik Bir Analizi’’. *İnsan ve Toplum Dergisi*, 7(1), 139-160.
- Ulusoy, O. (2013). Geri Kabul Anlaşması, AB ve Türkiye. Erişim adresi: <http://www.multeci.net>.
- United States Census Bureau (2022). Erişim Adresi: <https://www.councilofnonprofits.org/>.
- Uygun, A. G. (2021). ‘‘Doğu Akdeniz’de Paylaşım Rekabeti: Türkiye-Yunanistan Gerginliği ve Avrupa Birliği’nin Tutumu’’. *TYB Akademi*, 11(31), 69-89.

- Uysal, C. (2001). "Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinin Tarihsel Süreci ve Son Gelişmeler". *Akdeniz İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1, 140-153.
- Ülger, İ. K. ve Özdemir, Ç. (2018). *15 Temmuz Darbe Girişiminin Ardından Türkiye-AB İlişkileri*, 1, 137.
- Ünlü, N. (2013). Lobicilik Kavramı ve ABD'deki Türk Lobisi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Ünlüsoy, E. (2006). Avrupa Birliği'nde Lobicilik Sivil Toplum Uygulamaları Örneği (Olay İncelemesi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Varol, F. B. (2019). "Batı'nın Bir Ötekisi Olarak İslam ve Müslümanlar: Batı Avrupa Medyasında İslamofobinin Temsili". *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 215-236.
- Wendt, N., & Lavaud, B. (2007). "Lobbying. Praktische Gewerkschaftsarbeit" *Working Paper*, 808.
- Yalçın, E. (2016). "Kıbrıs'ta Türk Muvakemet Teşkilatı ve Rauf Denktaş". *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 58, 279-301.
- Yalçıntaş, N. (2010). *Avrupa'da Yükselen Hilal ve İslam Korkusu (İslamofobya)*. Asır Yayınevi: İstanbul.
- Yaman, A. ve Eken, E. N. (2019). Avrupa Birliği'ne uyum sağlama Türkiye'nin dış ticaret politikasının değerlendirilmesi.
- Yarar, Ö. F. (2021). Türkiye-Almanya İlişkilerinde Suriye Meselesi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- Yavuzer, H. (2009). "Amerika'daki Türkler ve Kurmuş Oldukları Türk Dernekleri".
- Yazıcı, B. (2017). Sivil Toplum ve Siyasal İktidar İlişkisinin Karşılaştırmalı Analizi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa.
- Yeltin, H. ve Işık, K. (2017). "Rekabetten İşbirliğine Giden Süreçte Türkiye-Rusya İlişkilerinde Bir Test: Suriye Krizi". *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, 3(3), 39-50.
- Yenal, S. (2018). *Batı Dünyasının İsrail Politikasının Farklı Boyutları*. İkinci Uluslararası İsrail ve Yahudilik Çalışmaları Konferansı: Konya.

- Yıldırım, A. (2005). ‘‘Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye’de Dış Ticaret Hadlerinin Gelir Etkisi’’. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15, 158-168.
- Yılmaz, T. (2009). ‘‘Türkiye’nin Kullanamadığı Stratejik Güç: Lobicilik’’. *TASAM Siyasal İletişim Enstitüsü*, 1-7.
- Yılmaz, T. (2018). *Stratejik Güç; Lobicilik. Çevrimiçi*, Erişim Adresi: http://www.kamudiplomasisi.org/pdf/lobicilik_tulayyilmaz.pdf, 18, 2020.
- Yunanistan’da Zeytin Dalı (1999). Milliyet.
- Yurttaş, Ş. A. (2019). Türkiye’nin Avrupa Birliği Üyeliği Sürecinde Lobi Faaliyetleri, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Zhanburshina, M. (2011). Bağımsız Türk Topluluklarından Kazakistan’ın Lobicilik Algısı, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Zicin, Y. Ve Şeker, Y. E. (2015). *Oran Kalkınma Ajansı Lobicilik Raporu*.
- Ziya, H. (2012). ‘‘Türk Ceza Kanunu Değişiminde Kadın Aktivistler: Bir Lobicilik Hikâyesi’’. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 15(1), 120-149.